

**מה למדת בבית הספר, ילד מתוק שלי?
על השימושים בשעות עבודתם של כוחות ההוראה
בבתי הספר היסודיים**

נחום בלס^{*}, נעם זוסמן[†] ושי צור^{*}

סדרת מאמרים לדיון 2012.03
פברואר 2012

^{*} מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, nachum03@gmail.com, טל' – 02-5671818.
[†] חטיבת המחקר, בנק ישראל, noam.zussman@boi.org.il, טל' – 02-6552602.
^{*} חטיבת המחקר, בנק ישראל, shay.tzur@boi.org.il, טל' – 02-6552689.

תודה למאיר קראוס ולמשתתפי סמינר חטיבת המחקר בבנק ישראל על הערותיהם המועילות.
תודה למשה דקלו, לחיים כרמל, לאברהם סנפירי ולמיה רצהאבי על הסיוע בהעמדת נתוני בקרת התקן, ליגאל דוכן
על הפקת הנתונים המינהליים של משרד החינוך, ולרותי זקוביץ על העריכה הלשונית. תודה מיוחדת למנחם קפלן
שהקדיש זמן להסברים על בקרת התקן.

הדעות המובעות במאמר זה אינן משקפות בהכרח את עמדת בנק ישראל

מה למדת בבית הספר, ילד מתוק שלי?

על השימושים בשעות עבודתם של כוחות ההוראה בבתי הספר היסודיים

נחום בלס, נעם זוסמן ושי צור

תקציר

המחקר בחן את השימושים בשעות עבודתם של כוחות ההוראה בבתי ספר יסודיים רשמיים רגילים בשנות הלימודים 2001–2009. זאת בהמשך למחקר קודם (בלס ואחרים, 2010) שנסב על מקורות המימון של שעות העבודה. שני המחקרים מסתמכים על בדיקה שעורך משרד החינוך לפי מדגם גדול של בתי הספר באופן שוטף ("בקרת התקן").

בתקופה הנחקרת השתמשו בתי הספר בממוצע שבועי בכ-53 שעות עבודה של כוחות ההוראה לכיתה בפועל. זאת תוך יציבות על פני זמן, בניגוד לתחושה רווחת שלפיה מספר שעות הלימוד קוצץ בשיעור ניכר. יתירה מזאת, התלמידים למדו בכיתת-אם (שעות אורח / "שיעורים") כ-33 שעות שבועיות ממורים של משרד החינוך, מעט יותר משמחייבת תוכנית הלימודים שקבע משרד החינוך. היקף שעות התפקיד (ניהול, חינוך, ייעוץ ועוד) אינו מצביע על הענקתן לצורכי תגמול ואו להקלת תנאי העבודה של המורים, כך שלא מדובר ב"שעות אוויר". תשומת העבודה של מורי משרד החינוך עמדה על כ-85 אחוזים מסך התשומה, והיא פחתה במקצת במהלך התקופה, במקביל לגידול חלקם-בתשומה של כוחות ההוראה שאינם עובדי המשרד – תופעה שכדאי לתת עליה את הדעת.

בעקבות יישום "דוח שושני" (בשנת הלימודים 2003/2004), שהמליץ על הרחבת ההעדפה המתקנת בתקצוב, לטובת תלמידים מרקע חלש, גדל משמעותית מספר שעות האורח ושעות הרוחב (הקבוצות/הוראה פרטנית) בחינוך הלא-יהודי, במקביל לצמצום מספרן בחינוך הממלכתי-דתי, אך הפער לטובת האחרונים עדיין משמעותי, בעיקר בזכות היקף נרחב של העסקת כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך.

מספר הכיתות בפועל היה גבוה בממוצע בקרוב ל-4 אחוזים ממספר הכיתות שהתחייב מכלל ההקצאה של עד 40 תלמידים לכיתה נורמטיבית. (בחינוך הממלכתי-דתי – כ-9 אחוזים בממוצע). כאשר מספר שעות העבודה השבועיות של כוחות ההוראה שעמדו לרשות כיתה נורמטיבית עלה על 57 הנטייה לפצל כיתות עלתה משמעותית, וכך גם כשמספר התלמידים לכיתה נורמטיבית עלה על 37.

מספר שעות האורח בבתי הספר שבהם נהוג יום חינוך ארוך נמוך במידה ניכרת מהמתחייב, ומצביע על בעיות אכיפה ועל העדפת בתי הספר והמורים להקצות יותר שעות רוחב, או אף לפצל כיתות, במקום להאריך את יום הלימודים כנדרש.

מאז סוף שנות השמונים הקטין משרד החינוך את חלקן של שעות לימוד החובה המוקדשות למקצועות ההומניסטיים והגדיל את חלקן של שעות החובה במתמטיקה, במדעים, באנגלית ובאמנויות; במקביל עלה סך שעות החובה, וחופש הבחירה התרחב. ההיקף וההתפלגות של שעות הלימוד בפועל במקצועות השונים היה בתקופה הנחקרת דומה בין חלקיה השונים של מערכת החינוך, למעט תגבור של לימודי יהדות בחינוך הממלכתי-דתי על חשבון מקצועות אחרים. במהלך התקופה נרשמה יציבות במספרי שעות הלימוד של המקצועות השונים. תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש בחינוך היהודי למדו ברוב מקצועות הלימוד יותר שעות מאשר תלמידים מרקע חזק (כמעט אין כאלה בחינוך הלא-יהודי) – הודות למדיניות העדפה מתקנת בהקצאת המקורות – אך לא נמצאו הבדלים בולטים בהתפלגות שעות ההוראה לפי הרקע, ממצא המעיד על מערכת העדפות דומה. במהלך כל התקופה הנחקרת סך שעות האורח לכיתה עלה בממוצע על המתחייב, וזאת בכל חלקי המערכת והרקע החברתי-כלכלי, ובמיוחד בלימודי מקצועות הליבה, הטבע והמדעים; ממצא זה, ועמו יציבות בהיקף המשרה של המורים, עשויים לרמוז שאין מחסור במורים באותם מקצועות.

לנוכח ההיקף הנרחב של שעות עבודת כוחות ההוראה לכיתה ייתכן שיש מקום לשקול חלופות: הפחתה מסוימת של מספר השעות לכיתה ואו הגדלת מספר השעות של משרת מורה (אף מעבר למה שהוסכם

ברפורמת "אופק חדש" – שיאפשרו צמצום של מצבת המורים והעלאת איכותם עם שיפור שכרם – ו/או הקטנת גודל הכיתה. מהלכים אלו עשויים לשפר את טיב ההוראה. לבסוף, יש צורך להמשיך לערוך את "בקרת התקן" מדי שנה בשנה, להרחיבה לכל בתי הספר היסודיים והעל-יסודיים (כולל חרדיים), לעבות את הנושאים הנבדקים (ובפרט את אלו הנוגעים למקורות ולשימושים שאינם ממשרד החינוך), למחשב את הבקרה כדי שיהיה ניתן לדלות ממנה את כל המידע הנאסף, ולהעמיד את הנתונים לרשות הציבור הרחב וקהילת החוקרים.

What did you learn in school today, dear little boy of mine?

The use of teacher work hours in primary schools

Nachum Blass, Shay Tsur and Noam Zussman

Abstract

This paper examines the use of teachers' work hours in official regular primary schools in 2001–2009. It continues previous research (Blass et al. 2010) regarding the funding of teacher work hours. Both papers are based on an ongoing examination by the Ministry of Education of a large sample of schools ("the standard audit").

In the period studied, schools utilized a weekly average of about 53 teacher work hours per class. The figure was stable through the period, in contrast with the widely held view that there was a marked cut in teaching hours. Furthermore, students studied about 33 regular classroom hours in their home room class with Ministry of Education teachers, a bit more than mandated by the Ministry of Education. The number of hours allocated for administrative tasks does not indicate that they were granted for compensation and/or for easing teachers' working conditions. About 85 percent of total work input was given by Ministry of Education teachers, and the share was reduced slightly during the course of the period, parallel to an increase in work input of teaching staff who are not employed by the Ministry – a phenomenon which is worth paying attention to.

Following the implementation in school year 2003/2004 of the Shoshani Report, which recommended expanding the affirmative action policy on behalf of students from weaker backgrounds, there was a significant increase in the number of regular classroom hours as well as in the number of small group teaching hours in the non-Jewish education systems, in parallel with a reduction in the number of those hours in the State religious school system, but the gap in favor of the latter remains significant, primarily due to a large number of work input by teachers who are not employed by the Ministry of Education.

The actual number of classes was higher by 4 percent, on average, than the number of classes required by the allocation rule of up to 40 students per normative class (and on average was 9 percent higher in the State Religious education system). When the number of teacher work hours available per normative class was over 57, the tendency to split classes increased substantially, as it did when the number of students per normative class was over 37.

The number of regular classroom hours in schools in which the long school day program was instituted was considerably lower than required, and indicates problems of enforcement, as well as the preference by schools and parents to allocate more small group teaching hours, or even to split classes, over extending the school day as required.

Since the end of the 1980s, the Ministry of Education has reduced the share of mandatory study hours dedicated to humanities, and increased the share of required hours in math, science, English, and the arts. At the same time, total mandatory hours increased and the freedom of choice expanded. The number and distribution of actual study hours of the various subjects in the period studied are similar across the parts of the education system, with the exception of increased studies in Judaism in State Religious schools at the expense of other subjects. During the course of the period studied the number of study hours for various subjects remained stable. Students from a weaker socio-economic background in the Jewish education system studied more hours, in most subjects, than students from stronger backgrounds (of which there are nearly none in the non-Jewish education system) – due to a policy of affirmative action in allocation of sources – but major differences were not seen in the distribution of teacher work hours according to background. This finding indicates that the priorities regarding subject are similar across all parts of the educational system.

During the entire course of the period studied, the total number of regular classroom hours per class was on average more than required, and that was across all parts of the system and socio-economic backgrounds, especially in core subject studies, nature, and science. Together with stability in the number of average weekly teacher work hours, the finding may hint that there is no teachers' shortage in those subjects.

In light of the large number of teacher work hours per class, the following alternatives may be considered: a slight reduction in the number of hours per class and/or an increase in the number of classroom work hours per teacher – these will allow a reduction in the number of teachers and improved salaries, which may improve teacher quality – and/or a reduction in class size. All these are steps which are likely to increase teaching quality.

Finally, it is necessary to continue to conduct the "standard audit" each year, to expand it to all primary and secondary schools (including the ultra-Orthodox ones), to expand the issues examined (specifically those related to funding sources and uses that are not from the Ministry of Education), to automate the audit in order to retrieve from it all the data collected, and provide the database to researchers and the general public.

א. הקדמה

המחקר העוסק במערכת החינוך היסודי בישראל נרחב ומתמקד בהיבטים פדגוגיים וארגוניים. לעומת זאת ההתייחסות למקורות התקציביים העומדים לרשות המערכת ודרכי מימון מצומצמת, וניתוח השימושים – הקצאת תשומת העבודה בין הוראה בכיתת-אם ("שעות אורח") לשעות רוחב (הקבוצות/הוראה פרטנית) ולשעות שאינן הוראה¹, הקשר בין המשאבים העומדים לרשות בתי הספר לבין פיצול כיתות, וכן היקף ההוראה של מקצועות הלימוד השונים – למיטב ידיעתנו דל.

ניתוח השימושים הוא חשוב בכמה היבטים. מן ההיבט התוכני-לימודי הקצאת השעות בין מקצועות הלימוד השונים מבטאת את מערכת ההעדפות, המושפעת מהנורמות וההשקפות המקובלות בחברה, מהנחיות משרד החינוך, מהתפיסות החינוכיות של הנהלת בית הספר והסגל שלו ומרצונות התלמידים והוריהם. חשיבות הנושא הולכת וגוברת עם התרחבות דרגות החופש של בתי הספר. החינוכיות של בחינת הרכב מקצועות הלימוד והיקפם נובעת מתרומתם לעולם הידע של התלמיד, למערכת ערכיו ולדפוסי התנהגותו בהווה ובעתיד. לכל אלה עשויה להיות השפעה על יכולתו להשתלב בהצלחה בחברה ובכלכלה.

מההיבט הכלכלי-פרופסיונלי, בדיון הציבורי עולה לא אחת הטענה בדבר היקף לא מבוטל של שימושים בשעות עבודתם של כוחות ההוראה לצרכים שאינם תורמים ישירות למטרות הלימודיות והחינוכיות (שעות המכוננות לעיתים "שעות אוויר"). לפיכך חשוב לבדוק מהם השימושים המסבירים את הפער הניכר בין סך שעות עבודתם של כוחות ההוראה העומדים לרשות בית הספר לבין סך השעות שהתלמידים לומדים בכיתות-אם. תשובה לשאלה זו תאפשר להעריך עד כמה אותן שעות הן בבחינת צורך חיוני לתפקודו התקין של בית הספר ולמילוי משימותיו הלימודיות והחינוכיות, או שמא הן אינן אלא תוספות שכר סמויות ואו הסטה של מקורות מוגבלים לשימושים לא חשובים.

ולבסוף, מההיבט הפדגוגי-ארגוני, חלוקת התלמידים לקבוצות מעידה על הבחירה האסטרטגית בין מספר שעות הלימוד לבין גודל הכיתה, שכן בהינתן מכסת שעות ומספר התלמידים יש תחלופה בין השניים.

מחקר קודם (בלס ואחרים, 2010) בחן את המקורות העומדים לרשות בתי ספר בחינוך היסודי הרשמי (כלומר ללא חרדים) הרגיל (ללא חינוך מיוחד) בשנות הלימודים 2000/2001 עד 2008/2009 (להלן 2001–2009)². התברר כי מספר שעות העבודה השבועיות של כוחות ההוראה לכיתה בתקן עמד בתקופה הנחקרת בממוצע על כ-55 (כשתי משרות מלאות של מורים) והיה פחות או יותר יציב במהלכה. לאורך כל התקופה התקיימו פערים ניכרים במספר השעות לכיתה בין חלקי מערכת החינוך, אף שבתוך כל חלק – בעיקר בחינוך העברי ובפרט בממלכתי-דתי – הייתה נקוטה מדיניות של העדפה מתקנת במקורות לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש. כן נמצא שהשעות ממקורות חוץ-ממשלתיים – רשויות מקומיות, עמותות והורים – אשר מימנו תעסוקת כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך, עמדו בתקופה הנחקרת בממוצע על כ-10 אחוזים מסך השעות, ובחינוך הלא-יהודי הן היו בטלות בשישים.

מטרת המחקר הנוכחי, שהוא המשך טבעי לקודמו, היא להציג מידע על אופן השימוש בשעות העבודה של כוחות ההוראה בחינוך היסודי הרשמי הרגיל בשנים 2001–2009, ממקורותיהם השונים, בעיקר לפי חלקי מערכת החינוך והרקע החברתי-כלכלי של התלמידים³. הניתוח יתמקד בנושאים הבאים: הקצאת שעות עבודת כוחות ההוראה בין הוראה בכיתת-אם לשעות רוחב, לשעות תפקיד וכיוצא בזה; חלוקת

¹ שעות העבודה של מורים וכוחות ההוראה אחרים הם במונחי "שיעורים" בני 45/50 דקות.

² בתי ספר יסודיים שבהם כיתות א'-ו' בלבד, שלא השתתפו בתוכנית "אופק חדש". המחקר הקודם והמחקר הנוכחי אינם נוגעים לכוחות העזר (מוזכירות, שרתים וכדומה).

³ בדומה למחקר הקודם הניתוח כאן כולל אך ורק בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים, שבהם טווח הכיתות הוא א'-ו' (מתעלם מבתי ספר שמונה-שנתיים), והם לא השתתפו בתוכנית "אופק חדש".

העבודה בין מורי משרד החינוך לאחרים; פיצול כיתות; ולבסוף היקף הלימודים במקצועות הלימוד השונים.

המחקר הנוכחי, בדומה לקודמו, מושתת על מידע רב הנאסף בכל שנה במסגרת "בקרת התקן" (להרחבה ראו בלס ואחרים, 2010). מטרתה של "בקרת התקן", הנערכת עבור משרד החינוך, היא לבחון את מידת ההתאמה בין היקף ומקור שעות העבודה של כוחות ההוראה והשימושים בהם בפועל לבין המתחייב על פי נוהלי משרד החינוך, וזאת במדגם גדול של בתי ספר יסודיים (וחטיבות ביניים) רשמיים רגילים. המידע הנאסף במסגרת "בקרת התקן" נועד בעיקר לצרכים מנהליים פנימיים, ואילו השימוש בו למחקר ולזיהוי תהליכי עומק במערכת החינוך מוגבל. "בקרת התקן" היא למיטב ידיעתנו מקור המידע המרכזי שניתן ללמוד ממנו על השימושים בבתי הספר.⁴

להלן עיקרי הממצאים. בתקופה הנחקרת, שנות הלימודים 2000/2001 עד 2008/2009, השתמשו בממוצע שבועי בכ-53 שעות עבודה של כוחות הוראה לכיתה בפועל בחינוך היסודי הרשמי הרגיל, בדומה לממצא במחקר שעסק במקורות (בלס ואחרים, 2010); זאת תוך יציבות על פני זמן – בניגוד לתחושה רווחת בדבר קיצוץ ניכר של מספר השעות לכיתה. חלקם של מורי משרד החינוך עמד על כ-85 אחוזים מהשעות (והרבה פחות בחינוך הממלכתי-דתי), והוא פחות במקצת במהלך התקופה, במקביל לגידול חלקם של כוחות הוראה שאינם עובדי המשרד בתשומה. מספר השעות שניתנו בכיתת-אם (שעות אורך / "שיעורים") על ידי מורי המשרד עמד בממוצע על כ-33, יותר ממספר שעות האורך המתחייבות מהוראות המשרד, וזאת בכל דרגות הכיתה וגם בבתי ספר שלא נהנו מיום חינוך ארוך (יוח"א). היקף שעות התפקיד אינו מצביע על הענקתן לצורכי תגמול ואו להקלת תנאי העבודה של המורים.

בעקבות יישום "דוח שושני" (בשנת הלימודים 2003/2004), שהרחיב את מדיניות ההעדפה המתקנת, גדל משמעותית מספר שעות האורך והרוחב בחינוך הלא-יהודי, במקביל לצמצום מספרן בחינוך הממלכתי-דתי, אך הפער לטובת האחרונים עדיין משמעותי, בעיקר בזכות היקף נרחב של עבודת כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך. תלמידים (מרקע חברתי-כלכלי חלש) שנהנו מיוח"א זכו לסדר גודל של 5–7 שעות שבועיות לכיתה בפועל יותר מתלמידים דומים שאינם ביוח"א, כלומר למעלה משעה נוספת כל יום.

משרד החינוך הקפיד כמעט תמיד ליישם את כלל ההקצאה של כיתות (משמע שמספר הכיתות שהוקצו [בתקן] היה דומה למספר הכיתות לפי הכלל של עד 40 תלמידים לכיתה נורמטיבית). לעומת זאת מספר הכיתות בפועל היה גבוה בקרוב ל-3 אחוזים בממוצע ממספר הכיתות שהוקצו (תוספת של למעלה מחמש מאות כיתות בחינוך היסודי הרשמי הרגיל); בחינוך הממלכתי-דתי הפער הגיע לכ-8 אחוזים, בזכות ההיקף הניכר של עבודת כוחות הוראה לכיתה נורמטיבית. פיצול הכיתות התגבר מאוד כשמספר שעות עבודתם השבועיות של כוחות ההוראה אשר עמדו לרשות כיתה נורמטיבית עלה על 57, וכשמספר התלמידים לכיתה נורמטיבית עלה על 37.

⁴ בעתיד הקרוב יוכל משרד החינוך לקבל נתונים מהימנים ומפורטים על השימושים מדיווחי מערכת הניהול הבית-ספרית הממוחשבת (מנב"סנט). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2011) ערכה סקר של שעות הוראה בכל אחד ממקצועות הלימוד בבתי ספר יסודיים רשמיים רגילים בשנת הלימודים תשע"א (2010/2011). הסקר כלל כ-290 בתי ספר, בדומה למספר השנתי הממוצע ב"בקרת התקן". הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2011) ערכה סקר שירותי חינוך ורווחה במרבית בתי הספר היסודיים והעל-יסודיים הרגילים (כולל חרדים) בשנת הלימודים תשס"ח (1997/1998) לגבי שירותי הפרט בבתי הספר, מקצועות הלימוד (אבל לא היקף ההוראה שלהם), תוכניות לימודים נוספות ושיטות ההוראה, המתקנים וכדומה. נתונים על מספר שעות ההוראה בכיתת-אם לפי המקצוע נאספו עד שנת הלימודים תשס"ו (2005/2006) מתוך שאלוני מורים בבחינות המיצ"ב (מדד יעילות וצמיחה בית-ספרית).

באשר למקצועות הלימוד, מאז סוף שנות השמונים הגדיל משרד החינוך את מספר שעות האורך – חובה. באשר לתמהיל מקצועות הלימוד, המשרד הקטין את חלקן של שעות לימוד החובה במקצועות ההומניסטיים והגדיל את חלקן של שעות החובה במתמטיקה, במדעים, באנגלית ובאמנויות; במקביל הורחב חופש הבחירה. בהשוואה בין-לאומית מכסת לימודי החובה בישראל גבוהה בהרבה מהממוצע במדינות OECD, אך התפלגות שעות לימוד החובה לפי מקצוע דומה.

היקף והתפלגות שעות הלימוד בפועל בישראל של המקצועות השונים בתקופה הנחקרת דומים בין חלקי מערכת החינוך, למעט תגבור לימודי יהדות (כולל תנ"ך) בחינוך הממלכתי-דתי – על חשבון מקצועות החול – ולימודי עברית, אמנויות ותרבות בחינוך הלא-יהודי מצומצמים יחסית. במהלך התקופה נרשמה יציבות במספר שעות הלימוד של המקצועות השונים.

תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש בחינוך היהודי למדו ברוב מקצועות הלימוד יותר שעות מאשר תלמידים מרקע חזק – יהדות למדיניות העדפה מתקנת בסך שעות ההוראה העומדות לרשותם; ואולם, לא נמצאו בחינוך היהודי הבדלים בולטים בהתפלגות השעות לפי הרקע, ממצא המעיד על מערכת העדפות דומה למדי. יוצא דופן הוא המקרה של לימודי יהדות בחינוך הממלכתי-דתי: תלמידים מרקע חזק למדו יותר יהדות מתלמידים מרקע חלש (במונחים מוחלטים ויחסיים כאחד), אולי מפני יכולתם של ההורים להשפיע על הנהלות בתי הספר לתגבר את לימודי הקודש כדי למנוע את העברת ילדיהם למערכת החינוך החרדי. במהלך התקופה הנחקרת סך שעות האורך לכיתה עלה בממוצע על המתחייב בכל חלקי המערכת והרקע החברתי-כלכלי, והיקף לימודי מקצועות הליבה, הטבע והמדעים עלה בהרבה על המתחייב.

בישראל סך שעות הלימוד בפועל בחינוך היסודי הוא מן הגבוהים במדינות OECD, ועולה כאמור על המינימום הישראלי המחייב ברוב מקצועות הלימוד; לכן, בהינתן שהתפלגות שעות החובה לפי מקצוע בישראל ובאותן מדינות דומה, ובכפיפות להנחה שמספר שעות הלימוד בפועל בעולם אינו שונה בהרבה מהמתחייב שם בכל אחד מהמקצועות, הרי שמספרי שעות הלימוד בפועל בישראל עולים ברוב מקצועות הלימוד על אלו במדינות ההשוואה.

בפרק ב' נתאר את התפתחות מבנה תוכנית הלימודים המחייבת בחינוך היסודי לאורך שנים ונערוך השוואה בין-לאומית, בפרק ג' נתאר בקצרה את "בקרת התקן" ואת המתודולוגיה, בפרק ד' נציג סטטיסטיקה תיאורית, בפרק ה' יובאו תוצאות האמידות, ולבסוף נסכם. בנספח א' מוצגים לוחות מפורטים, ובנספח ב' ניתן למצוא מילון מונחים.

ב. מבנה תוכנית הלימודים המחייבת והשוואה בין-לאומית

במרכז כל מערכת חינוך עומדים הערכים והתכנים שהיא מבקשת להנחיל לתלמידיה. התכנים נקבעים בשני מישורים: מקצועות הלימוד והיקף הזמן המוקדש להוראתם; תוכנית הלימודים בכל מקצוע. אלה קובעים בסופו של דבר את "תוכנית הליבה" או "תוכנית היסוד", שני מונחים חופפים העומדים לעיתים קרובות במוקדו של דיון ציבורי סוער (להרחבה מושגית ראו: בן ששון-פורסטנברג, 2003).

העבודה הנוכחית אינה עוסקת בסוגיות הקשורות לקביעת מקצועות הלימוד ותוכנית הלימודים בכל מקצוע. זהו נושא נכבד הראוי למחקר בפני עצמו, אשר זכה להתייחסות נרחבת של חוקרים מתחום החינוך (ראו, למשל: אדן, 1980; מטיאש וצבר-בן יהושע, 2004). לעומת זאת כמעט שלא קיים ניתוח של השינויים במהלך השנים בזמן ההוראה המחייב במקצועות הלימוד השונים וחלקם בסך השעות, ושל היקף הלימודים בפועל לעומת זה המחייב, למרות חשיבותם להערכת רוח הזמן והתפיסות החינוכיות השולטות בכיפה. פרספקטיבה היסטורית קצרה של תוכנית הלימודים המחייבת ניתן למצוא כאן, ואילו בפרק הבא נתייחס בפירוט להיקף ההוראה בפועל של המקצועות השונים בשנים 2004–2009 ובהשוואה לתוכנית המחייבת.

ככלל אפשר לומר מספר דברים על ההתפתחות ההיסטורית של תוכניות הלימודים בישראל:

א. מאז ימי ה"יישוב" ועד היום תוכניות הלימוד שיקפו נאמנה את המבנה המפוצל של מערכת החינוך, ועל כן התקיימו בחינוך היסודי מספר תוכניות לימודים מקבילות ונפרדות. עד חקיקת חוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953 מדובר בתוכניות לימודים לזרם "העובדים", לזרם "המזרחי" ולזרם הכללי, ולאחר מכן לחינוך הממלכתי-עברי, לחינוך הממלכתי-דתי ולחינוך הממלכתי-ערבי⁵. בשנים הראשונות אפשר גם להבחין בגרסאות שונות של התוכנית בחינוך הממלכתי-דתי – לבנים ולבנות.

ב. במהלך השנים התחוללו תמורות בתפיסת מקומה של תוכנית הלימודים כתוכנית מחייבת. בשנים הראשונות לקום המדינה התוכנית לכל זרם הייתה אחידה, ולהורים /או לבית הספר ניתנה אפשרות לקבוע עד רבע ממנה באופן עצמאי – אפשרות שלא נוצלה כמעט אף פעם על ידי ההורים. תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי לא שונתה באופן רשמי משנת 1954 ועד סוף שנות התשעים, אף כי מדי פעם בפעם הוכנסו תוספות במקצוע זה או אחר. בסוף שנות התשעים נוסחה תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי במסגרת של אשכולות לימוד (הומניסטי-חברתי, לשונות וכיוצא בזה); לבית הספר הוענק יותר חופש בקביעת מקצועות הלימוד בכל אשכול, וניתנה לו אפשרות לקבוע את תוכנית הלימוד בחמישית משעות ההוראה העומדות לרשותו. לבסוף, החל משנת 2004 הונהגה תוכנית לימודים חדשה (לוח 1), התקפה עד היום, שבה נקבע זמן לימוד מזערי מחייב לכל מקצוע הנלמד בכיתת-אם (שעות אורד) על ידי מורי משרד החינוך וניתנה אפשרות בחירה בהיקף של כרבע מסך שעות ההוראה.

ג. במהלך השנים חלו שינויים בחלקיהם של מקצועות החובה השונים בתוכנית הלימודים (איור 1 ולוח נ"1): ירד מאוד משקל המקצועות ההומניסטיים, מלאכות היד והחקלאות, ועלה המשקל של מתמטיקה, מדעים ואמנויות; ירידת משקלם של המקצועות ההומניסטיים מצריכה דיון ציבורי מעמיק. תחילת ההוראה של מקצוע האנגלית כחובה הוקדמה לכיתה ד' (ובתי ספר רבים מתחילים

⁵ עיקר ההבחנה בתוכנית הלימודים בין החינוך הממלכתי-עברי לממלכתי-דתי ולערבי הוא בלימודי הקודש/דת, ואצל הערבים, כמובן – גם בלימודי השפה הערבית. אשר למגזר החרדי, מוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים המעוניינים לזכות בתקצוב מלא של המדינה מחויבים מאז שנת הלימודים תשס"ד (2003/2004) ללמוד לפחות 75 אחוזים מהתוכנית, ומוסדות פטור – לפחות 55 אחוזים מהתוכנית. לאחרונה פרסם משרד החינוך חוזר מנכ"ל (תשע"ב/1) המגדיר את מספר השעות המחייב לכל אשכול מקצועות ולכל תחום דעת בכיתות א'-ח' במגזר החרדי. יצוין כי בכל מקרה מדובר על היקף הלימודים ולא דווקא על התכנים. בפועל הפיקוח על יישום תוכנית הלימודים בחינוך החרדי כנראה מצומצם.

בכך בכיתות מוקדמות יותר). כן הורחב מאוד מספר שעות החובה שניתן לבחור בהן את מקצועות הלימוד (הפער בלוח נ-1 בין סך כל שעות-אורך החובה לבין שעות-אורך החובה של לימודי ליבה).
ד. במהלך השנים גברה תשומת הלב לגיבוש תוכנית לימודים הולמת למגזר הערבי.

השוואה בין-לאומית של המספר הכולל של שעות לימודי חובה (לוח 2 ואיור 2) – להבדיל משעות הלימוד בפועל – מלמדת כי בישראל הוא הרבה יותר גבוה מאשר במדינות OECD בממוצע (27 שעות לשבוע לעומת כ-21). הדבר נובע מהקצאת שעות לימוד בפועל בהיקף נרחב (השוואה בין-לאומית של שעות הלימוד בפועל ראו בסוף פרק ד'). תוספת שעות החובה מוקצה בישראל בעיקר ללימודי מקצועות הליבה (שפת אם, שפה זרה ומתמטיקה), וכן ללימודי דת, בעוד שלימודי החובה באמנויות הם בהיקף הנופל מהממוצע ב-OECD (איור 2א). עם זאת, אין הבדלים של ממש בתמהיל שעות החובה של מקצועות הלימוד השונים בין ישראל לממוצע ה-OECD (איור 2ב; פירוט OECD בלוח נ-2), למעט שיעור גבוה יחסית של שעות חובה לשפה זרה וללימודי דת ושיעור נמוך ללימודי אמנויות בישראל.

לוח 1. מספר שעות האורך השבועיות המחייב לכיתה בחינוך היסודי הרשמי הרגיל,

לפי האשכול, המקצוע, דרגת הכיתה והמגזר, שנות הלימודים 2003/2004 ואילך ("שיעורים" של 48 דקות בממוצע)

אשכול לימוד		מקצוע לימוד		א'		ב'		ג'		ד'		ה'-ו'	
יהודי	לא-יהודי	יהודי	לא-יהודי	יהודי	לא-יהודי	יהודי	לא-יהודי	יהודי	לא-יהודי	יהודי	לא-יהודי	יהודי	לא-יהודי
סה"כ ¹													
19	19	21	21	21	21	24	24	24	24	27	27	24	27
מורשת, רוח וחברה		יהדות/מורשת ²				2	2	2	2	2	2	2	2
		חברה ³				3	3	3	3	3	3	3	3
שפות וספרות		עברית		6		3		3		3		3	
		ערבית		6		3		3		3		3	
		אנגלית								3		3	
מתמטיקה, טבע ומדעים		מתמטיקה		5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
		טבע ומדעים		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
מיומנויות הגוף		חינוך גופני		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
				2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
אמנויות				2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
				2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
תרבות בית-ספרית ⁵				2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
				2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

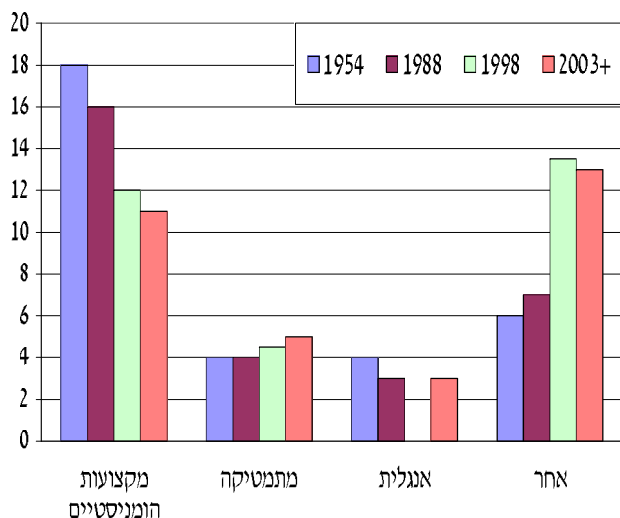
המקור: משרד החינוך, התרבות והספורט (2000, 2003), משרד החינוך (2005).

- (1) בבתי ספר ביישובי עימות, ביישובי עדיפות לאומית א' / שיקום שכונות, בטיפול נקודתי ובאלו שבהם נהוג יום חינוך ארוך מספר שעות האורך המחייב גבוה יותר. לפירוט ראו משרד החינוך (2000) ובלס ואחרים (2010), לוח 1.
- (2) יהדות בחינוך היהודי ומורשת בחינוך הלא-יהודי.
- (3) אזרחות, גיאוגרפיה, היסטוריה, חברה ומולדת. אזרחות, חברה ומולדת נלמדים בכיתות ב'-ד' ביחידות עצמאיות, גיאוגרפיה מתחילים ללמוד בכיתה ה' והיסטוריה בכיתה ו'.
- (4) אמנות פלסטית; מוזיקה; מחול; תיאטרון; תקשורת; קולנוע וטלוויזיה.
- (5) אורח החיים במדינה יהודית ודמוקרטית; איכות החיים ושימור הסביבה; כישורי חיים, בטיחות וזהירות בדרכים ובריאות.
- (6) החל מ-1 בנובמבר 2005 תלמידים בחינוך הדרוזי לומדים 4 שעות שבועיות.
- (7) החל מ-1 בנובמבר 2005 תלמידים בחינוך הדרוזי לומדים 2 שעות שבועיות.

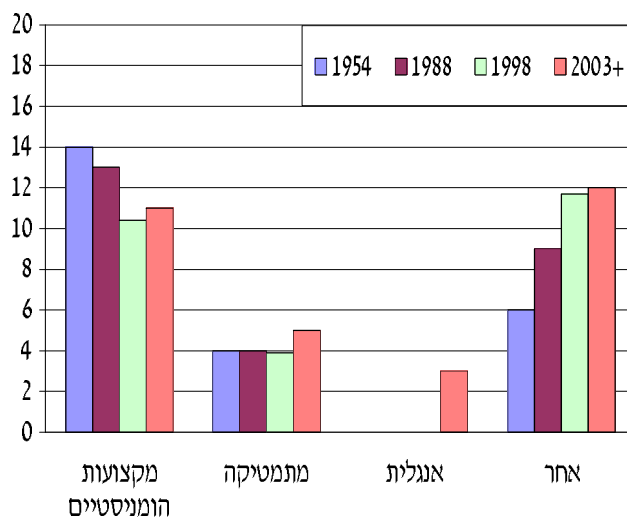
איור 1. מספר שעות האורך השבועיות המחייב במקצועות הומניסטיים¹, במתמטיקה ובאנגלית לכיתה בחינוך הממלכתי-עברי היסודי הרשמי הרגיל, לפי דרגת הכיתה והשנה²

א. כיתה ו'

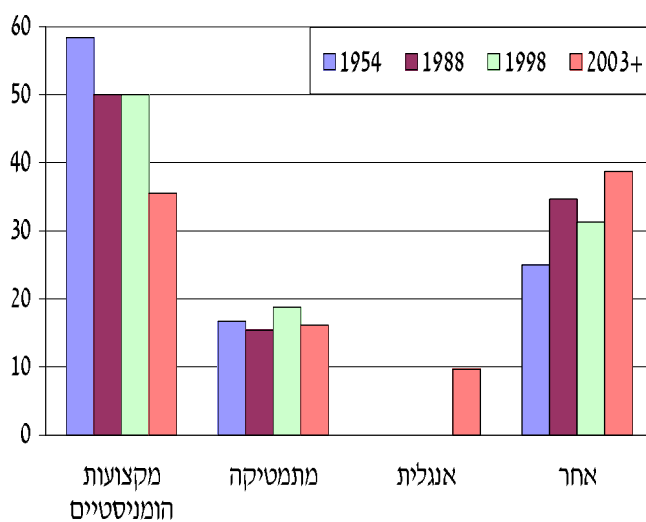
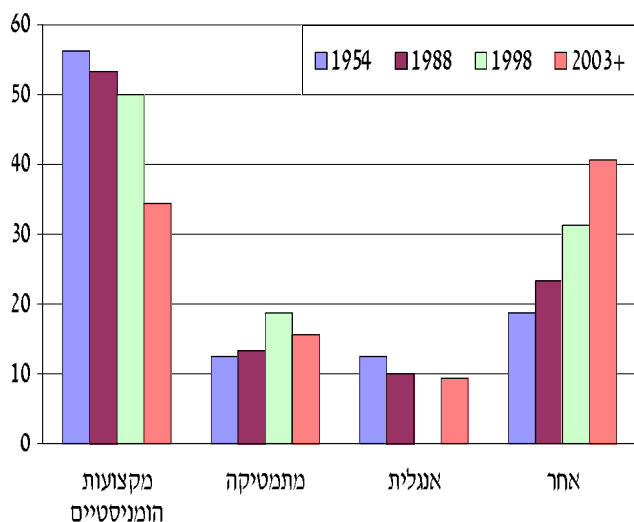
מספר השעות ("שיעורים" של 48 דקות בממוצע)

א. כיתה ד'

שיעור השעות מסך שעות החובה (אחוזים)

המקור: בנטואיץ (1960), משרד החינוך והתרבות (1988), משרד החינוך, התרבות והספורט (1998, 2000, 2003), משרד החינוך (2005).

(1) יהדות, גיאוגרפיה/מולדת, היסטוריה, חברה וכן שפות (עברית, ערבית ואנגלית). לא כולל לימודי אומנות ותרבות.

(2) בשנת 1998 היו אשכולות של תחומי לימוד, שבכל אחד מהם בתי הספר היו רשאים ללמד את מקצועות הלימוד לפי שיקול דעתם. כיוון שאשכול הלשונות (הנכלל כאן במקצועות הומניסטיים) כלל מלבד אנגלית גם עברית/ערבית, לא ניתן להציג את הנתונים לגבי אנגלית בשנה זו.

לוח 2. מספר שעות לימוד החובה לשבוע לבני 9–11 לפי המקצוע:

ישראל וממוצע OECD, 2009

(**"שיעורים" במונחי 60 דקות**)

ישראל ² (לפי הגדרות שונות)		OECD ¹	ממוצע	מקצוע הלימוד
חוזר מנכ"ל משרד החינוך ³	OECD			
יהודי	לא יהודי			
25.3	25.3	27.0	20.5	סה"כ ⁴
2.4	2.4	5.8	4.6	שפת אם
4.8 ⁵	2.4	3.0	1.8	שפה זרה
4.0	4.0	4.5	3.4	מתמטיקה
1.6	1.6	2.2	2.1	מדע וטכנולוגיה
2.4 ⁶	2.4 ⁶	2.8 ⁴	1.8	מדעי החברה
1.6	1.6	3.1	0.8	דת
1.6	1.6	1.3	2.3	אמנויות
6.9 ⁷	9.3 ⁷	4.2	3.7	אחר
		37 ⁸	38	מספר שבועות הלימוד בשנה

המקור: OECD (2011), Table D1.1, Table D1.2a, Table D4.1; משרד החינוך; עיבודי המחברים.

(1) ממוצע חשבוני של כל מדינות OECD, למעט מדינות שאין לגביהן נתונים מלאים (ארה"ב, בלגיה, ניו זילנד, סקוטלנד, צ'כיה, קנדה, שבדיה, שווייץ) ומדינות דוברות אנגלית (אירלנד ואנגליה).

(2) ההבדלים בין מספר שעות לימוד החובה בישראל לפי OECD ולפי חוזר מנכ"ל משרד החינוך הם מהסיבות הבאות: (א) בדיווחי משרד החינוך ל-OECD נכלל בסך שעות לימוד החובה חלק מהפער בין מספר שעות התקן שהועברו לבתי הספר לבין מספר שעות החובה לפי חוזר המנכ"ל, ובכללן שעות שהוקצו לטובת יום חינוך ארוך; (ב) הבדלים בסיווג מקצועות הלימוד.

(3) תלמידי כיתות ד'-ו' בבתי ספר יסודיים רשמיים רגילים (כמו בפרסום של OECD) – ראו לוח 1. בישראל משך "שיעור" הוא כ-48 דקות בממוצע (50 דקות בכיתות א'-ב' ו-45 דקות בכיתות גבוהות יותר) ולכן יש לחלק את הערכים המופיעים בלוח 1 ב-0.8.

(4) כולל שעות חובה שאינן מיועדות למקצועות מסוימים.

(5) כולל עברית.

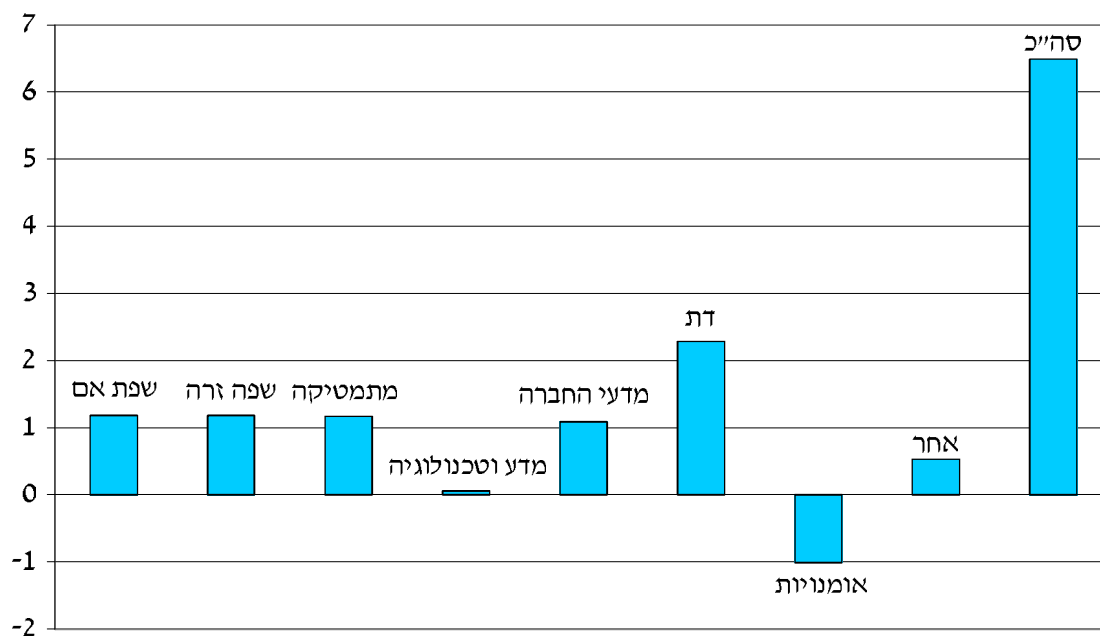
(6) מדעי החברה – גיאוגרפיה והיסטוריה (תרבות נכללה באחר).

(7) גיאוגרפיה/היסטוריה ותרבות בית-ספרית.

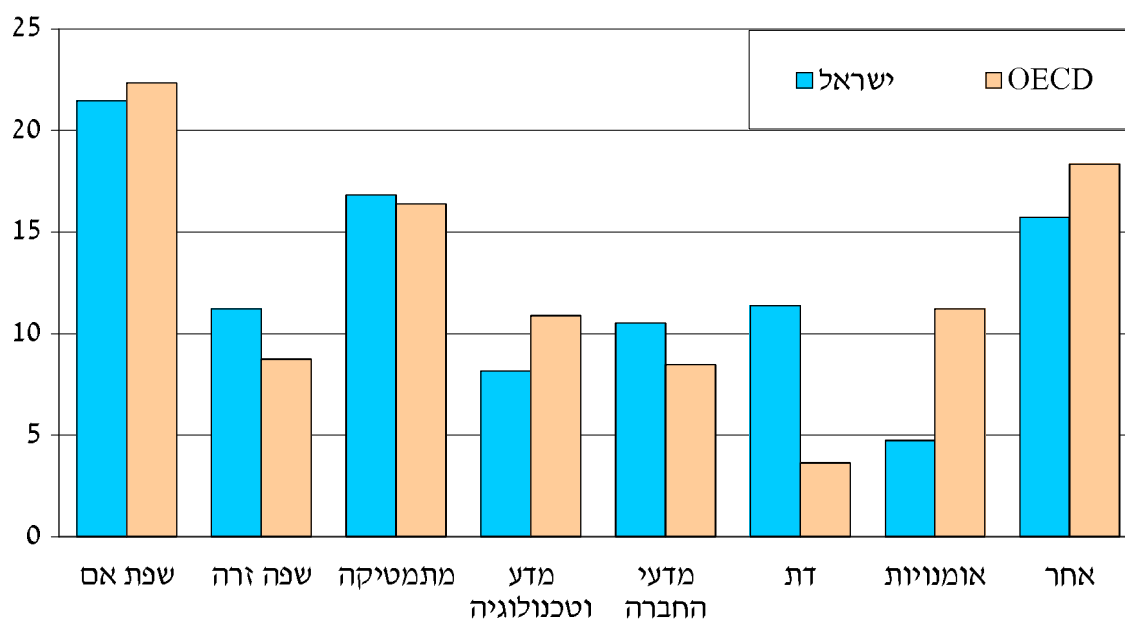
(8) בפרסום של OECD (Table D4.1) מופיע הערך השגוי של 43 שבועות לימוד בשנה בישראל, ולכן מספרי שעות הלימוד השבועיות במקצועות השונים שהיו מתקבלים ישירות מנתוני OECD המקוריים נמוכים בכ-15 אחוזים מאלו המוצגים בלוח.

**איור 2. מספר שעות החובה השבועיות לכיתה, בני 9–11 בישראל¹ וב-OECD
לפי מקצוע, 2009**

א. הפער המוחלט לטובת ישראל ("שיעורים" במונחי 60 דקות)

ב. התפלגות השעות² (אחוזים)

המקור: לוח 2.

(1) לפי הגדרות OECD.

(2) ההתפלגויות המוצגות בלוח התקבלו מהמספר המוחלט של שעות, כפי שהוא מוצג בלוח 2, ושונות במקצת מאלו המופיעות ב-Table D1.2a, OECD (2011), בשל עיגולים.

ג. "בקרת התקן" והמתודולוגיה⁶

"בקרת התקן" בבתי ספר היסודיים ובחטיבות הביניים היא תהליך שבמסגרתו נאספים נתונים על מקורות שעות העבודה השבועיות של כוחות ההוראה העומדות לרשות מדגם של בתי ספר רגילים רשמיים⁷, ועל השימושים בהם. אלו מוצגים ומנותחים בדוח שנתי פנימי תוך השוואה להנחיות משרד החינוך.

"בקרת התקן" החלה באופן ניסיוני בשנת הלימודים תשנ"ח (1997/1998), ומשנת הלימודים שלאחר מכן היא נערכת באופן סדיר בכל שנה⁸ – כל זאת בליווי צמוד של מר מנחם קפלן, מנהלו המקצועי של הפרויקט, ובאחריות ד"ר משה דקלו, מנהל אגף בכיר לארגון הלימודים במינהל הפדגוגי של משרד החינוך. החל משנת הלימודים תשס"א (2000/2001) מבצעת את "בקרת התקן" חברת "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ"⁹.

בשל מגבלות תקציב "בקרת התקן" בחינוך היסודי כללה במהלך שנות הלימודים 1998/1999 עד 2008/2009 מספר משתנה של בתי ספר יסודיים בכיתות א' עד ו', ובממוצע רב-תקופתי – 249 בתי ספר בשנה, המהווים כחמישית מכלל בתי הספר היסודיים הרגילים הרשמיים באותן שנים. בשנת הלימודים 2000/2001 נדגמו 115 בתי ספר בלבד, שהם כעשירית מכלל בתי הספר. כמו כן, בשל מיעוט בתי ספר בדואים שנכללו ב"בקרת התקן" הערכים הממוצעים המחושבים עבורם תגודתיים בין שנים וחשופים לטעויות.

הבקרה אוספת נתונים על מקורות שעות העבודה של כוחות ההוראה העומדים לרשות בתי הספר ועל השימושים שעושים בתי הספר במקורות – חלוקת שעות העבודה של מורי משרד החינוך לשעות אורך ורוחב, לתגבור לימודים (למשל לעולים ולהעדפה מתקנת), לתפקידים (ניהול, חינוך, ייעוץ וכיוצא בזה) ולחינוך מיוחד, שעות מילוי מקום, העסקת כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך, מספר כיתות האם בפועל (לעומת התקן), קיום תוכנית הלימודים המחייבת, מפעל ההזנה, פרויקטים מיוחדים ותחומים נוספים. יש להדגיש שבקבצים הממוכנים של "בקרת התקן" אין מידע על חלוקת שעות העבודה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך, אף שמידע זה נאסף בבקרה. יצוין כי חלק מהמימון של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך מקורו בממשלה; כך, למשל, בנות השירות הלאומי ממומנות על ידי משרד הביטחון¹⁰.

בעת בחירת בתי הספר לבקרה על ידי משרד החינוך נעשה ניסיון לשקף, ולו חלקית, את התפלגות כלל בתי הספר לפי הדרג, המגזר (חינוך עברי/ערבי), סוג הפיקוח (למשל, ממלכתי-עברי) והמחוז, אולם הבקרה אינה מדגם מייצג של בתי הספר הרגילים הרשמיים ברחבי הארץ (להלן האוכלוסייה)¹¹. כדי לעבור מנתוני הבקרה לנתונים האמורים לשקף את האוכלוסייה, חישבנו לכל שנה מדדי ניפוח, וזאת באופן הבא: בתי הספר שנכללו ב"בקרת התקן" חולקו לפי המגזר וסוג הפיקוח (החינוך הממלכתי-

⁶ להרחבה ראו בלס ואחרים (2010).

⁷ לא כולל בתי ספר ערביים במזרח ירושלים, שאינם מלמדים את תוכנית הלימודים הישראלית.

⁸ בשנת הלימודים תשס"ה (2004/2005) ותשס"א (2010/2011) לא נערכה "בקרת התקן" ובשנת הלימודים תשס"ו (2005/2006) היא נערכה בחינוך היסודי בלבד.

⁹ קודם לכן הופקד על תהליך המחשוב וניתוח הממצאים מר מוטי אסולין.

¹⁰ להבדיל מהעבודה הנוכחית, העוסקת בשימושים בשעות העבודה של כוחות ההוראה (תוך חלוקה בין מורי משרד החינוך לאחרים), בעבודה קודמת (בלס ואחרים, 2010) שעסקה במקורות, סווגו שעות העבודה של כוחות ההוראה לפי מקור המימון (משרד החינוך [שעות בתקן ושלא בתקן] ושעות ממקורות אחרים).

¹¹ מאז יישום רפורמת "אופק חדש", החל משנת הלימודים תשס"ח (2007/2008), לא נכללים בבקרה בתי ספר שהשתתפו ברפורמה.

עברי, הממלכתית-דתית, הערבי [כולל הדרוזי¹²] והבדואי) ולפי חמישוני הטיפוח¹³; אלה הם גורמי מפתח בקביעת היקף השעות שמשרד החינוך העמיד לרשות בתי הספר בתקופה הנחקרת, והמידע עליהם מצוי הן ב"בקרת התקן" והן בקבצים המנהליים של משרד החינוך. בכל אחד מ-20 התאים שהתקבלו נמנו מספר הכיתות בחינוך הרגיל, ובאופן דומה מספר הכיתות באוכלוסייה. היחס בין מספר הכיתות בתא באוכלוסייה למספרן בתא ב"בקרת התקן" הוא מקדם הניפוח של הכיתה ב"בקרת התקן" המשתייכת לאותו תא של מגזר ופיקוח וחמישון טיפוח. מבדיקה שנערכה עולה כי מדדים מרכזיים רלוונטיים המתקבלים מדוח "בקרת התקן" לאחר הניפוח דומים למדדים מקבילים באוכלוסייה (בלס ואחרים, 2010).

בממוצע רב-שנתי השימושים נמוכים מהמקורות בכ-0.6 אחוז בלבד, שהם כ-0.3 שעות שבועיות לכיתה. העובדה שהשימושים נופלים מהמקורות יכולה לנבוע מהקושי לדווח על סוגי שימושים רבים בהשוואה למיעוט מקורות. כמו כן אפשר שיש ניסיון להסתיר שימושים שלא לפי נוהלי משרד החינוך (למשל בחלוקת שעות תפקיד).

¹² מספר בתי הספר היסודיים הדרוזיים (והצ'רקסיים) הנדגמים ב"בקרת התקן" קטן, ולכן לא ניתן להתייחס אליהם בנפרד. כיוון שהמאפיינים החברתיים-כלכליים של התלמידים הדרוזים דומים לאלו של הערבים יותר מאשר לאלו של הבדואים, בחרנו לכלול את בתי הספר הדרוזיים יחד עם הערביים.

¹³ מדד הטיפוח ששימש במחקר נלקח מקובץ מוסדות חינוך של משרד החינוך, וערכיו אינם זהים בהכרח לאלו המופיעים ב"בקרת התקן".

ד. סטטיסטיקה תיאורית

פרק זה מוקדש לתיאור ולניתוח של השימושים בשעות העבודה של כוחות ההוראה בבתי הספר היסודיים הרשמיים הרגילים¹⁴ בשנות הלימודים 2000/2001 (תשס"א) עד 2008/2009 (תשס"ט). התיאור ייערך לפי חלקי מערכת החינוך, הרקע חברתי-כלכלי של התלמידים (שלישוני טיפוח¹⁵), ולעיתים – לפי דרגת כיתה. שעות העבודה של מורי משרד החינוך פוצלו לארבעה סוגים עיקריים: שעות אורך הנלמדות בכיתה-אם ("שיעורים"); שעות רוחב – שעות שאינן נלמדות בכיתה-אם (למשל הקבוצות ופיצול כיתות לבנים ולבנות); שעות תגבור לקבוצת תלמידים קטנה (בעיקר תלמידים מתקשים/עולים), שההבחנה בין לבין שעות רוחב לא תמיד חדה; שעות תפקיד (ניהול, חינוך, ייעוץ וכיוצא באלה). שעות העבודה של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך הוצגו כמקשה אחת (ומזה שעות תפקיד) בהעדר מידע מפורט עליהן. לאחר תיאור חלוקת שעות העבודה של כוחות ההוראה לפי הסוג נפנה לניתוח ההבדלים בתוך בית הספר והשכבה בין מספר הכיתות הנורמטיביות (כלומר לפי כלל חלוקה של עד 40 תלמידים לכיתה), בתקן (כיתה-אם שאושרה על ידי משרד החינוך) ובפועל. הבדלים אלו מלמדים על הבחירה בין מספר שעות הלימוד לבין גודל הכיתה, שכן בהינתן מכסת השעות ומספר התלמידים יש תחלופה בין השניים. לבסוף, נציג את תמהיל מקצועות הלימוד, בדגש על כיתות ה' ו'י¹⁶, לפי חלקי מערכת החינוך והרקע החברתי-כלכלי של התלמידים.

הממצאים נוגעים לתקופות שונות, לפי העניין: שנה, ממוצע כל התקופה הנחקרת (2009–2001)¹⁷ וממוצע של שתי תת-תקופות: מוקדמת – 2004–2001 ומאוחרת – 2009–2005. חלוקה זו מתבקשת עקב תחילת היישום של "דוח שושי" בשנת הלימודים 2003/2004 – מעבר לשיטת תקצוב חדשה, "תקן (שעות עבודה שבועיות של מורים) דיפרנציאלי לתלמיד", הנגזר ממדד טיפוח חדש ואחיד לכל תלמידי החינוך היסודי, אשר הרחיב מאוד את היקף ההעדפה המתקנת לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש¹⁸; זאת לעומת שיטת התקצוב הקודמת, שהתבססה בעיקרה על תקן שעות בסיסי לכיתה "נורמטיבית" ותוספת "סלים" (סל טיפוח, השונה בין חלקי מערכת החינוך; סל עדיפות לאומית, סל קליטת עלייה ועוד). להרחבה על שיטות התקצוב ראו בלס ואחרים (2010). בגוף הפרק הנוכחי ניתן למצוא את האיורים ובנספח א' – את מרבית הלוחות.

הממצאים העולים מהסטטיסטיקה התיאורית זכו לאישוש באמידות מרובות משתנים המוצגות בפרק ה', שבהן המשתנים התלויים הם סוגי השעות, הכיתות בפועל לעומת הנורמטיביות ומספר השעות למקצוע לימוד, והמשתנים המסבירים הם מאפייני בית הספר, הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים ועוד.

¹⁴ רשמיים – בעיקר ללא בתי ספר חרדיים. רגילים – ללא תלמידי החינוך המיוחד; הניתוח אינו כולל גם כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים.

¹⁵ בלוחות ובאיורים בפרק קובצו, כמקובל, עשירוני הטיפוח לשלוש קבוצות של רקע חברתי-כלכלי: חלש – עשירוני הטיפוח 8–10; בינוני – עשירוני הטיפוח 4–7; חזק – עשירוני הטיפוח 1–3 (סולם הפוך מסולם האשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים, המתפרסם על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). יש לזכור שבתוך כל קבוצה התפלגות עשירוני הטיפוח לפי חלקי מערכת החינוך אינה אחידה: בקרב בתי הספר מרקע חלש הערביים והבדואיים הם בממוצע בעשירון טיפוח גבוה יותר; בקרב בתי ספר מרקע חזק אלו בחינוך הממלכתי-עברי הם בממוצע בעשירון טיפוח נמוך יותר מאלו בחינוך הממלכתי-דתי. (בחינוך הלא-יהודי אין בתי ספר שתלמידיהם מרקע חזק). עובדה זו יכולה לעיתים להסוות הבדלים בין חלקי מערכת החינוך, שהיו נחשפים לו יחידת הניתוח של הרקע החברתי-כלכלי הייתה עשירון טיפוח במקום שלישון טיפוח.

¹⁶ בכיתות ה' ו'י מגוון מקצועות הלימוד עולה על זה שבכיתות נמוכות יותר.

¹⁷ נתונים על מקצועות הלימוד קיימים רק עבור שנות הלימודים 2003/2004 עד 2008/2009.

¹⁸ התרחבות ההעדפה המתקנת נבלמה, ואף נסוגה לאחר המעבר לשיטת התקן המשולב – עם יישום "דוח שטראוס" בשנת הלימודים 2007/2008, אשר הבטיח מינימום שעות לכיתה לשם קיום תוכנית הלימודים, והותיר מעט שעות לחלוקה לפי מדד טיפוח חדש. (להרחבה ראו בלס ואחרים, 2010).

שעות עבודה לפי סוג

במהלך שנות הלימודים 2000/2001 עד 2008/2009 השתמשו בתי הספר בממוצע בכ-53 שעות עבודה שבועיות לכיתה בפועל בחינוך היסודי הרשמי הרגיל, תוך יציבות על פני השנים (איור 3 ולוח נ"3). מספר שעות העבודה השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל עמד על כ-45 (לוח נ"4). מדובר אפוא על משרה וחצי של מורה (לפי משרה מלאה בת כ-30 שעות שהייתה נהוגה לפני יישום רפורמת "אופק חדש"¹⁹) – הרבה מעל לממוצע במדינות OECD (בלס, 2011). יתרת שעות העבודה לכיתה, כ-8 שעות שבועיות, ניתנת על ידי מורים ועובדים אחרים שאינם מועסקים על ידי משרד החינוך (חלקם במימון משרדי הממשלה).

במעבר בין תת-התקופה המוקדמת למאוחרת נרשמה ירידה קלה-בלבד במספר שעות העבודה השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה – בניגוד לטענה רווחת בדבר קיצוצים ניכרים במקורות משרד החינוך²⁰ – בד בבד עם עלייה קלה במספר השעות של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך, כך שחלקם של האחרונים בסך תשומת העבודה עלה בכ-2 נקודות אחוז. תופעה זו הקיפה את כל חלקי מערכת החינוך (איור 4).

מורי משרד החינוך בהשוואה לכוחות הוראה אחרים²¹

כוחות ההוראה משתייכים לשלושה סוגים: מורים עובדי משרד החינוך בלבד; כוחות הוראה שאינם עובדי המשרד – מורות חיילות, מורות המועסקות על ידי רשויות מקומיות, עמותות והורים, סטודנטים במסגרת סח"ב (סטודנטים חוברים לביה"ס ולגנים) ועוד – אך עשויים להיות ממומנים בחלקם על ידי משרד החינוך ואו על ידי משרדי ממשלה אחרים (להרחבה על התופעה ראו וורגן [2011]);²² מורים שהם עובדי המשרד וגם מועסקים על ידי גורמים אחרים (להלן מעורבים). מורי משרד החינוך בלבד מהווים כ-70 אחוזים ממצבת כוחות ההוראה (לוח נ"5א), ושיעורם גבוה יחסית בחינוך הערבי ונמוך יחסית בחינוך הממלכתי-דתי, שם נפוצה התופעה של העסקת כוחות הוראה שאינם עובדי המשרד. במעבר בין התקופה המוקדמת למאוחרת ירד משמעותית חלקם של מורי משרד החינוך בלבד במצבת כוחות ההוראה, במקביל לגידול חלקם של שני הסוגים האחרים, ובפרט של המורים המעורבים.

מספר שעות העבודה השבועיות של מורי משרד החינוך בלבד הוא בממוצע כ-21 (לוח נ"5ג)²³ ושל כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך – כ-10 שעות. בחינוך הממלכתי-דתי מדובר על כ-12 שעות, יותר מאשר בחינוך הממלכתי-עברי (כ-9 שעות) ובחינוך הערבי (כ-7 שעות). מרבית משרתם של המורים המעורבים היא במשרד החינוך (כ-18 שעות עבודה בשבוע), והיתרה ממומנת על ידי גורמים אחרים (כ-6

¹⁹ כיוון ששיעור נכבד מהמורים בישראל עובד במשרה חלקית, ומספר שעות העבודה השבועיות למשרה מלאה (לפני רפורמת "אופק חדש") הוא בממוצע 27–28 בשל שעות פרופסיונליות (הפחתה בגין אימהות, גיל וכדומה), הרי שמספר המורים לכיתה בישראל גדול עוד יותר, עובדה בעלת משמעות רבה בכל דיון על קיומו של מחסור במורים.

²⁰ ייתכן שחלק מהקיצוצים שהוחלט עליהם ערב שנת לימודים לא יושמו בפועל ואו שהם הושטו על סעיפי תקציב שאינם שעות עבודת מורים בבתי הספר.

²¹ הניתוח כאן מבוסס על נתונים ברמת המורה, בעוד שהממצאים שהוצגו עד כה, ואלו שיוצגו בהמשך, מבוססים על נתונים ברמת הכיתה ובית הספר. לכן יש הבדלים קטנים בין המקורות בהתפלגות תשומת העבודה של המורים לפי סוג מורה. הסיבה למינוח "כוחות הוראה אחרים" היא שחלקם אינם מורים בהכשרתם, למשל בנות שירות לאומי.

²² גורמים חוץ-ממשלתיים מממנים כעשירית מסך המקורות העומדים לרשות בתי הספר (קלינוב [2010], עמ' 40; בנק ישראל [2011], עמ' 288–293) על פי החלוקה הכללית הבאה: עמותות – כשני שלישים; רשויות מקומיות – כרבע; הורים – כשמינית. כיוון ששעות העבודה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך (כולל השעות של מורי משרד החינוך שאינן ממומנות על ידי המשרד) מהוות כ-15 אחוזים מסך השעות, הרי שגורמים חוץ-ממשלתיים מממנים למעלה משני שלישים מסך שעות העבודה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך.

²³ יצוין כי הנתון בלוח נ"5-5 מתייחס למשרה בבית ספר נתון, ומקצת מהמורים מלמדים ביותר מבית ספר אחד כך שההיקף הכולל של משרתם גבוה יותר.

נתונים על היקף המשרה של מורי משרד החינוך בחינוך היסודי ניתן למצוא גם בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (שנים שונות), אלא שהם כוללים גם בתי ספר של החינוך המיוחד ובתי ספר שאינם רשמיים (בעיקר חרדיים).

שעות), כך שבסך הכול היקף עבודתם עולה על זה של מורי משרד החינוך בלבד. ממצא זה מעלה את השאלה אם היקף המשרה המצומצם יותר של מורי משרד החינוך בלבד הוא בין השאר תוצאה של אפשרויות העסקה מוגבלות מצד בית הספר, והמענה מתקשר לדיון הרחב יותר בשאלה אם אכן יש מחסור במורים. אין ב"בקרית התקן" מידע ממוכן על מאפייני המורים המעורבים, ולכן לא ניתן לדעת את הסיבה להעסקתם על ידי שני מעבידים לפחות.

במעבר בין התקופה המוקדמת למאוחרת היקף המשרה הממוצע של מורי המשרד בלבד בחינוך היהודי התרחב בכשעה (ראו גם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים שונות) – גידול לא מבוטל, כ-5 אחוזים, של היצע עבודתם, הפועל לצמצום עודפי הביקוש למורים (אם יש עודפים).

הואיל והיקף המשרה של מורי משרד החינוך בלבד עולה בהרבה על זה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד, וכשלושה רבעים מהתשומה של המורים המעורבים מקורה בהעסקה על ידי המשרד, שיעור תשומת העבודה של המשרד גבוה בהרבה משיעור מורי המשרד בלבד בסך כוחות ההוראה; זה הגיע, בממוצע בתקופה הנחקרת, לכ-85 אחוזים (לוח נ-5).

חלקו של משרד החינוך בתשומת העבודה של כוחות ההוראה פחת במקצת במהלך השנים בכל חלקי המערכת. בהעדר מידע מפורט על השינויים בתשומת העבודה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך לפי הגורם המממן אותם, ותוך הבחנה בין גורם ציבורי לפרטי, לא ניתן לקבוע אם גידול חלקם בתשומת העבודה מעיד על הפרטה ועל התרופפות השליטה של המדינה בהעסקת כוחות ההוראה, על תגובת נגד לקיצוצים במקורות משרד החינוך שהושתו על חלק מבתי הספר עם השינויים בשיטת התקצוב (למשל בעקבות יישום "דוח שושני")²⁴, או על רצון בית הספר וההורים לתגבר את תוכנית הלימודים.

מורי משרד החינוך לפי סוג השעות

מספר שעות האורך השבועיות של מורי המשרד לכיתה בפועל עמד על כ-33, והיה יציב לאורך כל התקופה הנחקרת.²⁵ מדובר על כחמש וחצי שעות לכיתה בפועל כל יום, העולה בכל אחת משנות החקירה על מספר שעות האורך השבועיות המינימליות לכיתה שקבע משרד החינוך; זאת בניגוד לטענות רווחות שתלמידי בתי הספר היסודיים מסיימים את הלימודים בשעה מוקדמת (שלא בגלל ביטול שיעורים). אחד הגורמים המאפשרים את הארכת יום הלימודים הוא תוספת שעות תקן המוענקת לבתי ספר ביום חינוך ארוך (יוח"א) בקו עימות, באזור עדיפות לאומית ועוד (בלס ואחרים, 2010, לוח 1), אבל גם בבתי ספר שאינם ביוח"א מספר שעות האורך עולה על המתחייב (פירוט בהמשך). שעות האורך של מורי משרד החינוך הן קרוב לשלושה רבעים מסך השעות של מורי המשרד.

מספר שעות הרווח והתגבור השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל היה במהלך התקופה הנחקרת כ-6, כ-11 אחוזים מסך השעות לכיתה.

מספר שעות העבודה השבועיות לכיתה של מורי משרד החינוך שהוקצו לתפקידים שונים הגיע לכ-6, שהן כשביעית מסך השעות של אותם מורים, והיה יציב במהלך השנים 2001–2009. לחינוך ולניהול הוקצו כ-5 שעות שבועיות, בהתאם לנוהלי משרד החינוך, ליעוץ כ-0.6 שעה ולתפקידים אחרים רק כ-0.5 שעה. מספר שעות התפקיד של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך היה קטן מאוד. מכאן שעל סמך הדיווחים ב"בקרית התקן" אין בסיס לטענה רווחת שבתי הספר נוהגים להעניק ביד רחבה שעות תפקיד כדי לשפר את תנאי השכר של המורים או להקל על עבודתם.

²⁴ עם זאת, יש לזכור שהגידול במהלך השנים בתשומת העבודה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך התרחש גם בבתי ספר שנהנו מתוספת משאבים עם יישום "דוח שושני".

²⁵ גם חלק מהשעות של מורים שאינם עובדי משרד החינוך משמש כשעות אורז (משמע שממוצע שעות האורך לכיתה בפועל עלה על 33), אבל בנתוני "בקרית התקן" הממוכנים אין על כך מידע.

הבדלים בין חלקי מערכת החינוך

ניתוח ההבדלים במספר שעות עבודתם של כוחות ההוראה לכיתה בפועל לפי חלקי מערכת החינוך מעלה שישנם פערים ניכרים בסך שעות העבודה לפי החלק (איור 3 ולוח נ-6). המדרג, בסדר יורד, הוא: החינוך הממלכתי-דתי, והרבה מתחתיו הממלכתי-עברי, הבדואי והערבי; המדרג נשמר גם כשמתחשבים ברקע חברתי-כלכלי של התלמידים (פירוט בהמשך). יצוין כי בחינוך הממלכתי-דתי התופעה של פיצול כיתות שכיחה יותר מאשר ביתר חלקי המערכת (פירוט בהמשך), ולכן במונחים של שעות לכיתה נורמטיבית הפערים לטובת החינוך הממלכתי-דתי גדולים אף יותר. יתר על כן, מספר התלמידים הממוצע לכיתה בחינוך הממלכתי-דתי נמוך בהרבה ממספרם בשאר חלקי המערכת, ולכן במונחים של שעות עבודה לתלמיד הפער לטובתם גבוה עוד יותר.

בעקבות יישום "דוח שושני" בשנת הלימודים 2003/2004 התרחבה ההעדפה המתקנת, כך שגדלו המקורות העומדים לרשות החינוך הלא-יהודי, שרבים מתלמידיו מרקע חברתי-כלכלי חלש, והצטמצמו במידה מה הפערים בהקצאת השעות לטובת החינוך הממלכתי-דתי. (להרחבה ראו בלס ואחרים, 2010). מגמות אלו השתקפו כמובן גם בצמצום הפערים בשימושים לטובת תלמידי החינוך הממלכתי-דתי. בסך שעות העבודה של מורי משרד החינוך לסוגיהם אין כמעט הבדלים בין חלקי המערכת, למעט מספר שעות אורך ורוחב גבוה יותר בחינוך הבדואי (שתלמידיו בממוצע מרקע חלש במיוחד, והכיתות בו צפופות²⁶), ומספר שעות אורך נמוך יותר בחינוך הממלכתי-עברי. תמונה זו עולה ביתר שאת מהתבוננות בהתפלגות המצטברת של שעות האורך והרוחב של מורי משרד החינוך לפי חלק מערכת החינוך (איור 5): תלמידי החינוך הממלכתי-עברי זוכים למעט פחות שעות אורך (ההתפלגות המצטברת והחציון נמצאים משמאל לאלו של סך כל התלמידים) מאשר תלמידי החינוך הממלכתי-דתי, ובמיוחד הבדואי (ההתפלגות והחציון ימינה לסה"כ), ובשעות הרוחב הפערים גדולים הרבה יותר. יצוין כי תלמידים בדואים לומדים קרוב ל-35 שעות אורך בשבוע, כלומר 7 שעות ביום. (בחינוך הלא-יהודי לומדים בימים א'-ה'). יישום "דוח שושני" הביא בחינוך הלא-יהודי לעלייה במספר שעות עבודתם של מורי משרד החינוך במרבית סוגי השעות, במקביל לצמצום מספרן בחינוך העברי – איור 4 לעיל.

עיקר הפערים בין חלקי מערכת החינוך נוגע לשעות העבודה לכיתה בפועל של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך (וממומנים בחלקם על ידו). בעוד שבחינוך הממלכתי-דתי מדובר על כ-14 שעות שבועיות (כ-23 אחוזים מסך השעות), בחינוך הממלכתי-עברי מדובר על כ-8 שעות (15 אחוזים) ואילו בחינוך הלא-יהודי – על 2–3 שעות בלבד (4–6 אחוזים). בכל חלקי מערכת החינוך מספר שעות העבודה של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך התרחב בכ-1–2 שעות שבועיות לכיתה בין התקופה המוקדמת למאוחרת. עיקר הפער בשימוש בכוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך לטובת החינוך הממלכתי-דתי נובע ככל הנראה מההיקף הנרחב של העסקת בנות שירות לאומי, פעילות חברי גרעינים תורניים²⁷, ואולי גם תשלומי הורים גבוהים המממנים שעות עבודה של כוחות ההוראה. יצוין כי אין קריטריונים ברורים ושוויוניים להקצאת שעות ממקורות אחרים המממנים את העסקת כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך, בין אם מדובר בתקציבים ממשלתיים ובין אם מדובר בתקציבים ממקורות אחרים.

²⁶ כיוון ששעות התקן של משרד החינוך מוענקות בגין כל תלמיד, ריבוי תלמידים בכיתה מעמיד לרשותה יותר שעות.
²⁷ גרעין תורני הוא קבוצה של משפחות או יחידים מהציונות הדתית העוברים לגור באזור מסוים כדי לחזק את הזיקה של תושביו ליהדות, בפרט דרך פעילות במערכת החינוך.

הבדלים לפי הרקע החברתי-כלכלי

ההבדלים בסוגי השימושים בשעות העבודה של כוחות ההוראה לכיתה בפועל, לפי הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים, מוצגים באיורים 6–7 ובלוח נ"7. באופן כללי, תלמידים מרקע חלש נהנו מיותר שעות מאשר תלמידים מרקע חזק – בזכות יותר שעות מורי משרד ואף על פי שמספר השעות של כוחות ההוראה האחרים היה נמוך יותר. בהינתן הרקע של התלמידים נשמר המדרג הבא של סך השימושים לכיתה: החינוך הממלכתי-דתי והרחק מאחוריו הממלכתי-עברי, הבדואי והערבי. בתקופה שקדמה ליישום "דוח שושני" מספר שעות העבודה לכיתה של מורי משרד החינוך (בכל אחד מהסוגים) היה בחינוך הממלכתי-דתי, ובמידת מה גם בממלכתי-עברי, גבוה משמעותית מאשר בחינוך הלא-יהודי, בכל אחד מהרקעים²⁸, ואילו לאחר יישום הדוח לא נרשמו הבדלים משמעותיים במספרי השעות בין חלקי מערכת החינוך בהינתן הרקע של התלמידים, ואף נרשם יתרון קל לבדואים. לעומת זאת, בשעות העבודה לכיתה של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך היה יתרון בולט לחינוך העברי בכלל, והממלכתי-דתי בפרט, במהלך כל השנים.

בתוך החינוך העברי, ככל שהרקע של התלמידים חלש יותר מספרי שעות האורך, הרחב והתגבור של מורי משרד החינוך לכיתה גדולים יותר. מספר שעות התפקיד (ובפרט שעות הניהול והחינוך) אינו תלוי ברקע של התלמידים, שכן הוא נקבע לפי מפתחות הקצאה זהים. העדפה מתקנת בשעות העבודה של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך קיימת רק בחינוך הממלכתי-דתי. בחינוך הערבי לא נמצאו הבדלים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש ובינוני במספרי השעות לפי סוגי השימושים השונים. במעבר בין התקופה המוקדמת למאוחרת גדל במידת מה סך השימושים של התלמידים מרקע חלש ביחס לאלו מרקע חזק, וסך השימושים בחינוך הלא-יהודי עלה, כאמור, עלייה ניכרת ביחס לחינוך העברי (איור 8): בחינוך העברי פחתו במידה לא מבוטלת מספרי שעות הרחב והתגבור, ובממלכתי-דתי גם שעות האורך, ואילו בחינוך הלא-יהודי אותם סוגי שעות גדלו. מעניין לציין כי בחינוך הממלכתי-עברי נגרעו יותר שעות דווקא מתלמידים חלשים, אף שבעקבות יישום "דוח שושני" מדיניות ההעדפה המתקנת התרחבה²⁹. במספר שעות התפקיד לכיתה לא נרשמו שינויים בין שתי התקופות, ומספר השעות של כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך גדל בכל חלקי מערכת החינוך, במיוחד בכיתות שתלמידיהם מרקע חלש. בחינוך העברי תוספת השעות האלה לא פיצתה על הירידה בשעות של עובדי משרד החינוך.

בסיכומי של דבר, בעקבות יישום "דוח שושני" לא פחת מספר השעות השבועיות לכיתה בחינוך הממלכתי-עברי, ובקרב התלמידים מרקע חזק המשתייכים אליו אף נרשמה עלייה מסוימת של מספרן; לעומת זאת, הסטת המשאבים לחינוך הלא-יהודי באה מהחינוך הממלכתי-דתי – שלפני יישום הדוח נהנה מהעדפה משמעותית בהקצאת השעות, יחסית לשאר חלקי מערכת החינוך: בו ירד מספר השעות בקרב תלמידים מכל הרקעים, אך הוא עדיין עולה בהרבה על מספרן ביתר חלקי מערכת החינוך. יודגש כי גם בבתי ספר מבוססים הקצאת השעות לאחר יישום "דוח שושני" מאפשרת לקיים את תוכנית הלימודים

²⁸ הממצא סותר טענה מקובלת – אשר לפיה הסיבה העיקרית להקצאת שעות העבודה של מורי משרד החינוך לפני יישום "דוח שושני" לטובת תלמידי החינוך הממלכתי-דתי, ביחס לתלמידי החינוך הממלכתי-עברי, הייתה שתלמידיהם הם בממוצע מרקע חברתי-כלכלי חלש יותר, ועל כן הם זכאים לתוספת שעות.

²⁹ ייתכן שהסיבה היא שלפני יישום "דוח שושני" הוענק סל טיפוח לכל אחד מחלקי מערכת החינוך לפי שיעורם של התלמידים באותו חלק בכלל התלמידים, ובתוך כל חלק הסל ניתן לפי הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים בבית הספר – ואילו לאחר יישום הדוח מדד הטיפוח היה אוניברסלי, כלומר הוקצה לפי הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים בכל מערכת החינוך. (להרחבה ראו בלס ואחרים, 2010). כיוון שתלמידים מרקע חלש בחינוך הממלכתי-עברי הם בממוצע מרקע חזק יותר מאשר תלמידים מרקע חלש בחינוך הלא-יהודי ההקצאה של שעות עבודת מורים לראשונים הייתה אמורה להצטמצם. תודה למאיר קראוס, שהשב את תשומת לבנו להסבר אפשרי זה.

המחייבת (כולל ברמה הפרטנית של מקצועות הלימוד – ראו פרק ה', סעיף מקצועות הלימוד), בניגוד לאחת הטענות שהושמעה נגד המלצות הדוח.

הבדלים לפי קיום יוח"א ודרגת הכיתה

ניתוח של חלוקת השימושים בין שעות אורך לשעות רוחב של מורי משרד החינוך, בחלוקה לפי דרגת הכיתה וקיום יום חינוך ארוך (יוח"א), מוצג באיור 9 ובלוח נ"8. במעבר מכיתות א"ב' לכיתות ג'ד' ומהן לה"ו' נרשמה עלייה מתונה של מספר השעות לכיתה – שעות האורך ולעיתים גם שעות הרוחב. מספר שעות האורך שכיתה קיבלה בממוצע היה גבוה מזה המתחייב לפי נוהלי משרד החינוך (29 שעות שבועיות לכיתות א"ב', 31 שעות לכיתות ג'ד', ו-32 שעות לכיתות ה"ו'), וזאת בכל אחת מדרגות הכיתה. בכיתות א"ב' לומדים בממוצע כ-31 שעות אורך שבועיות, כלומר בקירוב עד השעה 13:30 בימי אמצע השבוע, ובכיתות ה"ו' – עד השעה 14:00 בערך.

בחוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה, התשנ"ז-1997, נקבע כי תלמידי בתי הספר היסודיים זכאים לתוספת שעות לימוד, כך שמספר שעות האורך השבועיות לכיתה לא יפחת מ-41. החוק הוחל בהדרגה, תחילה בעיקר על בתי ספר שתלמידיהם מרקע חברתי-כלכלי חלש, ולא יושם עד היום ביתר בתי הספר. מתברר כי את התלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש שזכו ליוח"א לימדו מורי משרד החינוך פחות שעות מהמכסה האמורה³⁰. קרוב לודאי שהדבר נובע מהתנגדות המורים וחלק מההורים להארכה משמעותית של יום הלימודים, ומקשיים פדגוגיים וארגוניים (גורדון ואחרים, 2001). עם זאת, היקף שעות האורך של תלמידים ביוח"א עלה בסדר גודל של 5–7 שעות שבועיות על זה של תלמידים דומים אחרים (כלומר הראשונים סיימו ללמוד למעלה משעה מאוחר יותר), וגם מספר שעות הרוחב לראשונים היה גדול יותר. הפער במספר שעות האורך משמעותי במיוחד בכיתות הנמוכות. בבתי הספר הכלולים ביוח"א גם נשמר המדרג של סך השעות לכיתה לטובת התלמידים מהרקע החברתי-כלכלי החלש יותר.

במהלך השנים עלה מעט מספר השעות שזוכים להם תלמידי כיתות א"ב', במקביל לירידת מספרם בכיתות הגבוהות יותר. בקרב תלמידי כיתות א"ב' מדובר בגידול של מספר שעות הרוחב, הנובע בחלקו מיישום תיקון חקיקה הנוגע לפיצול כיתות א"ב' בלימודי מיומנויות יסוד, כך שגודל הכיתה לא יעלה על 20 תלמידים (להרחבה ראו: וורגן, 2010). בשנת הלימודים תשס"ט (2008/2009), השנה הראשונה ליישום החוק, נוספו בגינו חמש שעות לימוד שבועיות בכיתות א'.

פיצול כיתות

הסעיף מוקדש לניתוח ההבדלים במספרי הכיתות הנורמטיביות, בתקן ובפועל. מספר הכיתות הנורמטיביות משקף את כלל ההקצאה של כיתות על ידי משרד החינוך – חלוקת מספר התלמידים בשכבה בביה"ס ב-40 ועיגול כלפי מעלה; הכיתות בתקן הן אלו שאישר המשרד לפתוח, ועל כן מממן אותן (גם כשיחריגה מכלל ההקצאה שהוזכר לעיל); והכיתות בפועל הן, כשמן, הכיתות הקיימות בבית הספר. הפער במספרי הכיתות לפי סוג עשוי להצביע על תובנות אחדות: כשמספר הכיתות בתקן עולה על מספר הכיתות הנורמטיביות הדבר מלמד, ככל הנראה, שמשרד החינוך הכיר בצרכים המיוחדים של בית הספר; כשמספר הכיתות בפועל עולה על מספרן בתקן הדבר מעיד על מערכת ההעדפות של הנהלת בית הספר (ולעיתים גם סגל המורים וההורים) – פיצול כיתות גדולות לכיתות-אם קטנות יותר, וכפועל יוצא הקטנת מספר שעות העבודה של מורים העומדות לרשותן. לוחות נ"9 ונ"10 ואיור 10 מציגים את מספרי הכיתות הנורמטיביות בתקן ובפועל ואת הפערים ביניהם.

³⁰ יש גם שעות אורך של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך, אך מספרן לכיתה כנראה נמוך.

מספר הכיתות בתקן עלה בממוצע בתקופה הנחקרת על מספר הכיתות הנורמטיביות בפחות מאחוז אחד, ובמרוצת השנים הפער הצטמצם; בחינוך העברי הוא היה גבוה במקצת מאשר בחינוך הלא-יהודי. מכאן שמשרד החינוך הקפיד כמעט תמיד ליישם את כלל ההקצאה של כיתות.

לעומת זאת, מספר הכיתות בפועל עלה בהרבה על מספר הכיתות בתקן, תוך שונות גדולה בין חלקי מערכת החינוך³¹. הפער עמד בתקופה הנחקרת על 2.6 אחוזים בממוצע – סדר גודל של למעלה מחמש מאות כיתות בחינוך היסודי הרשמי הרגיל. הפער התרחב במעבר בין התקופה המוקדמת (2.2 אחוזים) למאוחרת (3.3 אחוזים)³². בחינוך הערבי לא היו כמעט פיצולי כיתות-אם, ובחינוך הממלכתי-עברי והבדואי מספר הכיתות בפועל עלה ב-2–3 אחוזים על מספר הכיתות בתקן, ואילו בחינוך הממלכתי-דתי הפער עמד על כ-8 אחוזים. פיצול כיתות-אם בחינוך הממלכתי-דתי התאפשר בזכות המספר הניכר של שעות עבודת כוחות הוראה שעמדו לרשות כיתה בתקן³³. בחינוך העברי עלתה באופן כללי השכיחות של פתיחת כיתות נוספות במהלך השנים, אף שמספר התלמידים לכיתה בתקן כמעט לא השתנה. כיתות נוספות מעבר לתקן (בתקופה המאוחרת) נפתחו בכל חלקי מערכת החינוך, ובכיתות הנמוכות (א'-ב') – בשיעור גבוה במקצת מאשר בגבוהות יותר (ה'-ו'); ייתכן שהבדל זה נובע מהכרה בחשיבות הלימוד בקבוצות קטנות בגילים נמוכים, ובעקבותיה גם תמיכה תקציבית של רשויות מקומיות והורים במהלך.

הזיקה בין מספר שעות העבודה של מורי משרד החינוך העומדות לרשות כיתה נורמטיבית לבין פיצולי כיתות-אם מוצגת בלוח נ-11 ובאיורים 11–12. מתברר שכצפוי, ככל שעומדות לרשות בית הספר יותר שעות לכיתה נורמטיבית התופעה של פיצולי כיתות מתגברת. כאשר מספר השעות השבועיות לכיתה נורמטיבית נמוך מ-35 לא היו בממוצע פיצולי כיתות, בעוד שהיו קצת איחודי כיתות. תוצאה זו אינה מפתיעה, כי מספר נמוך של שעות לכיתה מקשה על קיום תוכנית הלימודים המחייבת. כך, למשל, לפי נוסחת התקצוב החדשה שהונהגה בחינוך היסודי משנת הלימודים 2007/2008, בעקבות "דוח שטראוס", התקן הבסיסי לכיתה עמד על 36 שעות שבועיות. (להרחבה ראו בלס ואחרים, 2010). התרחבות משמעותית בפיצולי הכיתות הייתה כשמספר השעות השבועיות לכיתה נורמטיבית היה 45 ומעלה, ותופעה זו בלטה בחינוך הממלכתי-דתי הנהנה, כאמור, ממספר גבוה מאוד של שעות לכיתה נורמטיבית. התופעה של פיצולי כיתות-אם עם גידול מספר השעות לכיתה נורמטיבית נפוצה יותר בשכבות הנמוכות (כיתות א'-ב') בחינוך העברי. יצוין כי במעבר בין התקופה המוקדמת למאוחרת לא חלו שינויים של ממש בתופעות האמורות.

השינויים במספר שעות האורך והרוחב לכיתה בפועל בעקבות פיצול כיתות מוצגים באיור 13. הפיצול מוביל לירידה במספר שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל – מכ-32.6 שעות כשמספר הכיתות בפועל בבית הספר היה זהה למספר הכיתות הנורמטיביות³⁴, לכ-30.5 כשהיחס בין השניים עלה על 1.3. שיעור הירידה במספר שעות הרוחב היה גדול בהרבה, כך שחלקן בסך שעות ההוראה של מורי המשרד פחת בכמחצית. תופעות אלו התרחשו בכל חלקי מערכת החינוך ובכל השכבות. יש להדגיש שצמצום מספרן של שעות האורך והרוחב של מורי המשרד היה בשיעור נמוך בהרבה מזה של תוספת הכיתות בפועל, ומכאן ניתן להעריך כי לפני הפיצולים מכסת השעות שעמדה לרשות אותם בתי ספר הייתה גדולה במידה משמעותית מזו הנדרשת כדי לאפשר את קיום תוכנית הלימודים המתחייבת.

³¹ בכ-90 אחוזים מהשכבות (כלומר כל כיתות א' בבית ספר נתון וכיוצא בזה) הייתה בתקופה הנחקרת זהות בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות.

³² על פניו לפיצול כיתות תקניות אין משמעות תקציבית, שכן מספרי שעות עבודת המורים וכוחות העזר נותרים ללא שינוי, ומשרד החינוך גם לא מממן בניית כיתות נוספות. פיצול הכיתות מעיד שהחלטה בדבר השימוש המיטבי במשאבים עוברת מידי משרד החינוך לבתי הספר ועל ההעדפות הפדגוגיות של האחרונים.

³³ המקורות ששימשו לכך כוללים, בין השאר, כנראה את בנות השירות הלאומי והגרעינים התורניים, תשלומי הורים וסל הפרדה מיניית של משרד החינוך.

³⁴ שיעור השכבות שבהן מספר הכיתות בפועל היה נמוך ממספר הכיתות הנורמטיביות עמד על כ-0.3 אחוז בלבד.

מקצועות הלימוד והשוואה בין-לאומית

הסעיף מתמקד בתיאור היקף לימודי שעות אורך בכיתות ה' ו' על ידי מורי משרד החינוך לפי מקצוע, בשנות הלימודים 2003/2004 עד 2008/2009.³⁵ כיתות אלו נבחרו מפני שמיגוון מקצועות הלימוד בהן רחב יותר מאשר בכיתות א' ו' ד'.³⁶ בכל זאת, יוצגו גם ממצאים הנסבים על הכיתות הנמוכות יותר.

מלוחות נ' 12 ו-נ' 13, וכן מאיור 15, עולה כי בסך הכול ההיקף וההתפלגות של שעות לימוד המקצועות השונים בכיתות ה' ו' דומים בין חלקי מערכת החינוך, ובכלל זה במקצועות הליבה (שפת אם, אנגלית ומתמטיקה).³⁷ ייתכן שהדבר מצביע על רמה גבוהה של השפעה והכוונה מצד משרד החינוך ו/או שהמשרד אכן משקף מערכות העדפה דומות של חלקי המערכת השונים. למרות זאת ישנם הבדלים בולטים אחדים בין חלקי המערכת: יהדות (תנ"ך ועוד) נלמדת בחינוך הממלכתי-דתי בהיקף העולה בהרבה על זה שבחינוך הממלכתי-עברי, וכיוון ששך שעות הלימוד של מורי המשרד העומד לרשות הראשונים גבוה רק במקצת מזה העומד לרשות האחרונים, היקף הלימודים ברוב המקצועות האחרים קטן יותר; מספר שעות המורשת בחינוך הלא-יהודי מצומצם יחסית. עברית מוקנית בחינוך הלא-יהודי במידה פחותה מאשר בחינוך הממלכתי-עברי, בשל לימודי הערבית, וכך גם בחינוך הממלכתי-דתי. לימודי אמנויות ותרבות בחינוך הלא-יהודי הם בהיקף מצומצם יחסית.

התבוננות במספר שעות הלימוד במקצועות השונים בכיתות א' ו' ד' (לוח נ' 14) מלמדת כי בסך הכול בכל אחת מדרגות הכיתה ההבדלים במספרי השעות בין חלקי המערכת קטנים יחסית, להוציא את ההבדלים הבאים: בחינוך הממלכתי-דתי מקצים כפוי שעות רבות יותר ליהדות, על חשבון שעות לימוד ברוב המקצועות האחרים; בחינוך הלא-יהודי לימודי המתמטיקה הם בהיקף נרחב מאשר בחינוך היהודי, בפרט בכיתות א' ו' ב', ואילו לימודי האמנויות והתרבות מצומצמים יחסית.

במהלך השנים נרשמה יציבות במספרי שעות הלימוד של המקצועות השונים בכיתות ה' ו' ד', ובכללם של מקצועות הליבה, למעט המגמות הבאות: גידול מספרן של שעות התרבות בכל חלקי המערכת, ובחינוך הלא-יהודי – גם של מספר שעות האמנויות; ירידה קלה בהיקף לימודי היהדות בחינוך הממלכתי-עברי – שיכולה לנבוע משינוי בסדרי העדיפויות, ואולי גם ממחסור במורים ליהדות – במקביל להתרחבות קלה בלימודי המתמטיקה³⁸; גידול מספר שעות הגיאוגרפיה/היסטוריה בחינוך הלא-יהודי.

תלמידי כיתות ה' ו' מרקע חברתי-כלכלי חלש בחינוך העברי לומדים יותר שעות מתלמידים מרקע חזק, וזאת ברוב מקצועות הלימוד, ובפרט בעברית, במתמטיקה, בטבע ובמדעים³⁹ – הודות למדיניות העדפה מתקנת בסך שעות ההוראה העומדות לרשותם (לוח נ' 15). לעומת זאת ברוב המקצועות לא נמצאו הבדלים בולטים לפי הרקע בחלקן של שעות האורך מסך שעות האורך (לוח נ' 16 ותרשים 16). יוצא דופן הוא המקרה של לימודי היהדות בחינוך הממלכתי-דתי: תלמידים מרקע חזק מקדישים הרבה יותר זמן ללימודי יהדות (מספר השעות והשיעור מסך שעות האורך) מאשר תלמידים מרקע חלש, ובה בעת הם מקצים פחות זמן ללימודי עברית. הסבר אפשרי לכך הוא יכולתם של ההורים להשפיע על הנהלות בתי הספר לתגבר את לימודי הקודש, וכך לבדל את עצמם מיתר בתי הספר המשתייכים לחינוך הממלכתי-דתי

³⁵ בשנות הלימודים 2000/2001 עד 2002/2003 לא נאסף ב"בקרת התקן" מידע על מקצועות הלימוד. אין מידע ממוכן על מקצועות הלימוד של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך.

³⁶ מספרי שעות החובה במקצועות השונים בכיתה ה' זהים לאלו בכיתה ו'.

³⁷ מספרי שעות הלימוד השבועיות לכיתה בשפת אם, אנגלית, מתמטיקה וטבע ומדעים, לפי חלקי מערכת החינוך השונים, שהתקבלו בשאלוני האקלים הבית-ספרי בבחינות המיצ"ב (משרד החינוך, התרבות והספורט, 2005; הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2007), ונוגעים רק למקצועות הלימוד הללו, דומים מאוד למספרי שעות הלימוד השבועיות המוצגים כאן. מידע עליהם נאסף בבחינות המיצ"ב עד שנת הלימודים תשס"ו (2005/2006).

³⁸ התרחבות של לימודי המתמטיקה הייתה, לפי נתוני המיצ"ב, כבר במעבר משנת הלימודים תשס"ב (2001/2002) לשנת הלימודים תשס"ד (2003/2004).

³⁹ תמונה דומה התקבלה גם בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2011) לגבי כיתות א' ו' יחד בחינוך היהודי בשנת הלימודים תשע"א (2010/2011). הרקע החברתי-כלכלי נקבע לפי השכלת ההורים.

ולמנוע את העברת ילדיהם למערכת החינוך החרדי הנתפסת כמחמירה יותר מבחינה דתית; ייתכן גם שהנהלות בתי הספר המשרתים אוכלוסיות מרקע חזק מחויבות יותר לחיזוק החינוך הדתי-תורני. יוצא אפוא, שבחינוך הממלכתי-דתי יש מיתאם חיובי בין הרקע החברתי-כלכלי של ההורים למידת המחויבות הדתית שלהם, המתבטאת בהעדפת לימודי קודש על לימודי חול.

תוכנית הלימודים של משרד החינוך קובעת, בין השאר, את מספרי שעות הלימוד המחייבות בכיתת-אם במקצועות השונים (לוח 1 לעיל והטור השמאלי בלוח נ-12), שאותם על מורי משרד החינוך ללמד. הבדלים בין היקף ההוראה בפועל לבין המתחייב עשויים להעיד בין השאר על מערכת ההעדפות של בית הספר, ואולי גם להאיר את סוגיית המחסור במורים במקצועות השונים.

במהלך כל השנים סך שעות האורך לכיתה עלה בממוצע על המתחייב (לוח נ-12 לעיל), וזאת בכל חלקי המערכת ושלישוני הטיפוח⁴⁰. בניתוח לפי מקצועות (ראו גם איור 17) עולה כי מספרי שעות ההוראה של אמנויות ותרבות נפלו בממוצע הרב-תקופתי מההיקף הנדרש, וזאת בכל חלקי המערכת; במהלך השנים גדל כאמור מספרן, אך היקפן טרם הגיע למתחייב (למעט תרבות בחינוך הממלכתי-עברי). מספר שעות החינוך הגופני בחינוך הממלכתי-דתי קטן מהנדרש – אולי בשל הרצון להקצות שעות רבות ללימודי קודש ומחסור במורים, הנובע מהצורך בהפרדה מגדרית של תלמידים ומורים כאחד – וכך גם בחינוך הלא-יהודי. לעומת זאת, היקף לימודי מקצועות הליבה, טבע ומדעים עלה בהרבה על דרישות המשרד, אמנם במידה פחותה בחינוך הממלכתי-דתי, המעדיף להקצות שעות רבות ללימודי קודש⁴¹; כך, למשל, תלמידי כיתות ה' ו' למדו אנגלית ומתמטיקה בממוצע שעה שבועית יותר מאשר בתוכנית הלימודים המחייבת, וכשעה וחצי יותר טבע ומדעים – ממצאים העשויים לרמז שבאופן כללי אין מחסור במורים באותם מקצועות, או שדרישות הסף מאותם מורים הונמכו.

בכיתות א'-ד' חופש הבחירה של מקצועות הלימוד עולה על זה בכיתות ה' ו', משום שמספר שעות-האורך-חובה שלא יועדו למקצוע נתון גבוה יותר. (כך, למשל, בחינוך היהודי בכיתה א' מדובר על 10 שעות שבועיות לא מיועדות, ואילו בכיתות ה' ו' – על 6 שעות). לפיכך מעניין לנתח את חלוקת אותן שעות בין מקצועות הלימוד (איור 18), העשויה להעיד על מערכת ההעדפות. באופן כללי מרבית השעות הללו מופנה בחינוך הממלכתי-עברי והלא-יהודי למקצועות הליבה: שפת אם, מתמטיקה – בדגש על החינוך הלא-יהודי – ואנגלית בכיתות ג'-ד'. לעומת זאת בחינוך הממלכתי-דתי הרוב המכריע של השעות מעבר לתוכנית החובה מוקצה ללימודי יהדות. יש להדגיש שהחובה ללמד אנגלית חלה רק מכיתה ד', אבל מספר שעות הלימוד גבוה כבר בכיתה ג', ומצומצם בכיתות הנמוכות יותר. רק במקרה של אמנויות/תרבות מספר שעות הלימוד לא תמיד עולה על מספר שעות החובה.

אמנם אין בנמצא מידע השוואתי בין-לאומי מפורט על היקף הלימודים בפועל בחינוך היסודי במדינות השונות, אך מנתוני השאלון הנלווה למבחן PIRLS לשנת 2006 – מבחן שבדק את מיומנויות הקריאה של תלמידי כיתה ד' ברחבי העולם⁴² – עולה (איור 19) כי בישראל מספר שעות ההוראה השבועיות בפועל לכיתה הגיע לכ-29, מהגבוהים במדינות המשתתפות במבחן (הממוצע שלהן, וכן זה של מדינות OECD, עמד על כ-23 שעות). עם זאת יש לזכור שבישראל הצפיפות בכיתות גבוהה (איור 20). שיעור הזמן שהוקדש בפועל לרכישת שפה ולקריאה (במקצועות שונים ולא רק בלימודי שפת אם) היה בישראל נמוך משמעותית מהממוצע.

⁴⁰ למעט בבתי ספר בחינוך הממלכתי-עברי שתלמידיהם מרקע חזק, המקבלים מספר מוגבל של שעות עבודת מורי משרד החינוך.

⁴¹ ממצאים דומים ביחס למקצועות הליבה וללימודי קודש בחינוך הממלכתי-דתי התקבלו גם בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2011) לגבי כיתות א'-ו' יחד.

⁴² מבחני TIMSS ו-PISA נוגעים לתלמידי חטיבות הביניים.

כיוון שסך שעות הלימוד בפועל בישראל הוא כאמור גבוה מהמקובל במדינות OECD, והתפלגויות שעות לימוד החובה לפי מקצוע בישראל ובמדינות OECD דומות (ראו פרק ב'), הרי בהינתן שמספר שעות הלימוד בפועל בישראל עולה על המכסה ברוב מקצועות הלימוד, ובכפופות להנחה שמספר שעות הלימוד בפועל בעולם אינו שונה בהרבה מהמכסה שם בכל אחד מהמקצועות⁴³, הרי שמספרי שעות הלימוד בפועל בישראל עולים ברוב מקצועות הלימוד על אלו במדינות ההשוואה.

⁴³ סך שעות הלימוד בפועל במדינות OECD בדרך כלל אינו שונה בהרבה מסך שעות החובה (Mullis et al. [2007], Exhibit 5.10).

ה. אמידות

הפרק מוקדש לתיאור תוצאות אמידות מרובות משתנים (OLS) של הגורמים המתואמים עם חלוקת שעות עבודת המורים בחינוך היסודי הרשמי הרגיל לפי הסוג (שעות אורך/רוחב/תפקיד וכדומה), פיצול כיתות ומקצועות הלימוד. המשתנים המסבירים דומים לאלו שהופיעו בפרק הסטטיסטיקה התיאורית – סך השעות העומדות לחלוקה, החלק של מערכת החינוך, האזור גיאוגרפי, מדד הטיפוח, קיום יום חינוך ארוך, גודל בית הספר ודמי לשנות הלימודים 2005/2006 עד 2008/2009 (התקופה המאוחרת) בהשוואה לשנות הלימודים 2000/2001 עד 2003/2004 (התקופה המוקדמת) ועוד. יש להדגיש שהתוצאות שיוצגו להלן עולות בדרך כלל בקנה אחד עם הממצאים שתוארו בפרק הקודם, ויתרון הוא שהאמידות מפקחות על מספר גורמים בו-זמנית, להבדיל מהסטטיסטיקה התיאורית, העושה זאת רק חלקית. עם זאת, התוצאות אינן משקפות בהכרח קשר סיבתי אלא מיתאם בלבד.

שעות העבודה לפי סוג (רוחב ותפקיד)

בלוח 2 מוצגות תוצאות אמידות של הגורמים המתואמים עם שיעור שעות הרוחב של מורי משרד החינוך בסך שעות ההוראה שלהם. (שיעור זה עמד בתקופה הנחקרת בממוצע על כ-7.4 אחוזים).⁴⁴ כל שעת הוראה נוספת של מורי המשרד לכיתה נורמטיבית (השקולה לכ-3 אחוזים מסך שעות ההוראה) מתואמת עם גידול חלקן של שעות הרוחב בסך שעות ההוראה של מורי משרד החינוך בכנקודת אחוז⁴⁵. לעומת זאת, תוספת שעות עבודה של מורים אחרים כמעט אינה מלווה בעלייה של חלק שעות הרוחב של מורי המשרד בסך שעות ההוראה שלהם.

בחינוך הלא-יהודי חלקן של שעות הרוחב עולה בהרבה על חלקן בחינוך הממלכתי-עברי, כשיתר הדברים קבועים (אומדי משתני הדמי לחלקי מערכות החינוך הערבי והבדואי הם 2–3, כשליש מהשיעור הממוצע של שעות הרוחב). הסבר אפשרי לכך הוא ששבוע הלימודים בחינוך הלא-יהודי הוא של חמישה ימים, ולכן יש קושי להוסיף שעות אורך רבות. בחינוך הממלכתי-דתי חלקן של שעות הרוחב קטן מאשר בחינוך הממלכתי-עברי. יכול להיות שהדבר נובע מהתופעה הנרחבת של פיצול כיתות בחינוך הממלכתי-דתי, שאינו מותיר די שעות אורך, תופעה שאולי אינה מיוצגת במלואה במשתנה המסביר פיצול כיתות.

תלמידים בבית ספר מרקע חברתי-כלכלי בינוני (לפי מדד הטיפוח), זוכים באופן יחסי ליותר שעות רוחב מאשר תלמידים מרקע חזק, ובמיוחד – יותר מאשר תלמידי בתי ספר מרקע חלש, המצמצמים מאוד את חלקן של שעות הרוחב (איור 14). סיבה משוערת שניתן להעלות היא שבתי הספר מרקע בינוני הם הטרוגניים יותר מבחינת ההישגים של התלמידים, ולכן יש בהם יותר צורך בהוראה בקבוצות קטנות ובהוראה פרטנית לתלמידים מתקשים, אך הדבר מחייב בדיקה החורגת ממסגרת המחקר הנוכחי.

בבתי ספר שבהם נהוג יוח"א שיעור שעות הרוחב קטן בהרבה מאשר בבתי ספר אחרים, וחלקם אף אינו מקצה כלל שעות רוחב, משום שיוח"א מחייב את בית הספר לעמוד במינימום שעות אורך⁴⁶. פיצול כיתות מביא כצפוי להקטנת חלקן של שעות הרוחב. לשם המחשה: תוספת כיתה אחת בפועל על כל עשר כיתות נורמטיביות מביאה לירידה ממוצעת של כ-3.3 נקודות אחוז בשיעורן של שעות הרוחב, שהן כמחצית משעות הרוחב. ככל שהכיתות צפופות יותר שיעור שעות הרוחב, מטבע הדברים, עולה. בבתי ספר

⁴⁴ אמידות של שיעור שעות האורך מניבות תוצאות שהן בבואה של אלו המוצגות כאן, שכן שעות האורך + שעות הרוחב משתוות לסך שעות ההוראה.

⁴⁵ לדוגמה, גידול מספר שעות ההוראה השבועיות של מורי משרד החינוך מ-35.1 (הממוצע בתקופה הנחקרת – לוח נ-1) ל-36.1 (כלומר תוספת של שעת הוראה), מלווה בעליית חלקן של שעות הרוחב מכ-7.4 אחוזים מסך שעות ההוראה של מורי המשרד (הממוצע בתקופה הנחקרת) לכ-8.4 אחוזים (שכן האומד הוא 1.03), השקולה לתוספת של קרוב ל-0.4 שעות רוחב.

⁴⁶ אמידות שלא כללו בתי ספר שבהם נהוג יוח"א הניבו תוצאות דומות לאלו המתוארות בסעיף.

גדולים חלקן של שעות הרוחב נמוך במעט. לבסוף, בתקופה המאוחרת חלקן של שעות הרוחב פחת במקצת.

אמידות נפרדות של שיעור שעות הרוחב של מורי משרד החינוך, בחלוקה לפי שכבה, מעלות תוצאות דומות לאלו שתוארו לעיל, וללא הבדלים בולטים בין השכבות, למעט הממצאים הבאים (לוח 2): הפער בשיעור שעות הרוחב לטובת החינוך הלא-יהודי ביחס לחינוך הממלכתי-עברי גדול יותר בכיתות הנמוכות (א'-ב'); קיום יוח"א מפחית את שיעור שעות הרוחב בכיתות הנמוכות יותר מאשר בגבוהות, משום ששעות האורך שבהן מחויבות כיתות שלא ביוח"א עולה עם דרגת הכיתה, ואילו מספר שעות האורך בכיתות שבהן נהוג יוח"א אינו תלוי בדרגת הכיתה; בתקופה המאוחרת חלקן של שעות הרוחב גדל בכיתות הנמוכות בלבד, כנראה בשל יישום התוכנית לפיצול כיתות נמוכות בלימודי מיומנויות היסוד.

לבתי הספר יש אפשרות להקצות את שעות עבודת כוחות ההוראה בין השכבות השונות, ועל כן נבחנו הגורמים המתואמים עם אופן ההקצאה של שעות ההוראה. לפי תוצאות אמידה זו (שאינה מוצגת כאן) כיתות ג'-ד' זוכות בממוצע לשעת הוראה שבועית אחת יותר מכיתות א'-ב', וכיתות ה'-ו' לשעתיים יותר – ממצאים העולים בקנה אחד עם גידול במספר שעות אורך-חובה ככל שעולה דרגת הכיתה. כל תוספת שעת הוראה לכיתה נורמטיבית ממוצעת בבית הספר מגדילה את מספר שעות ההוראה בכיתות ג'-ד' בכ-0.03 יותר מאשר בכיתות א'-ב', ובכיתות ה'-ו' ב-0.08 שעה יותר מאשר בכיתות א'-ב'. מכאן שבתי הספר מעניקים לכיתות הגבוהות עדיפות מה בהקצאת שעות ההוראה.

תוצאות אמידות של הגורמים המתואמים עם שיעור שעות התפקיד (למעט ניהול, חינוך וייעוץ) של מורי משרד החינוך מסך שעות העבודה שלהם מוצגות בלוח 3. אמנם אותן שעות תפקיד הן רק כ-1.1 אחוזים מסך שעות העבודה של מורי משרד החינוך, אך מפתחות הקצאתן אינם כה נוקשים כמו אלו של שעות הניהול והחינוך, ולכן הועלו טענות שהן מהוות תוספות שכר שלא תמיד יש בצדן עבודה נוספת. העמדת שעת עבודה נוספת של מורי משרד החינוך מתגלגלת רק במקצתה לתוספת שעות תפקיד, ובאופן טבעי יש תחלופה מסוימת בין שעות הוראה לשעות תפקיד. הגדלת מספר שעות העבודה של כוחות הוראה שאינם עובדי משרד החינוך כמעט אינה מלווה בעליית חלק שעות התפקיד של מורי המשרד. בחינוך הממלכתי-דתי והערבי חלקן של שעות התפקיד עולה במידה משמעותית על חלקן בחינוך הממלכתי-עברי, כשיתר הדברים קבועים⁴⁷. שיעורן של שעות התפקיד העומד לרשות מורים בבתי ספר שתלמידיהם מרקע חברתי-כלכלי חלש נמוך מזה של מורים בבתי ספר מרקע חזק. בבתי ספר הזוכים ליוח"א שיעור שעות התפקיד גבוה במידה משמעותית מאשר בבתי ספר אחרים, ממצא המתיישב עם נוהלי משרד החינוך, המתירים להקצות שעות תפקיד לאחראי יוח"א. ככל שבבית הספר יותר כיתות כך גדל חלקן של שעות התפקיד – אולי עקב עלייה במיגוון העיסוקים ובמורכבותם, המצריכים מינוי יותר בעלי תפקידים. בתקופה המאוחרת ירד חלקן של שעות התפקיד במידה משמעותית, יותר מחמישית. תוצאות דומות התקבלו גם באמידות לפי שכבות.

אמידות מקבילות נערכו לגבי חלקן של שעות הייעוץ (כ-1.4 אחוזים מסך שעות מורי המשרד) – שגם בהקצאתן יש מרחב לשיקול דעת. התוצאות (שאינן מוצגות כאן) דומות לאלו שהתקבלו באשר לשעות התפקיד, להוציא את התוצאות הבאות: שיעור שעות הייעוץ בחינוך הערבי נמוך בהרבה מאשר בחינוך הממלכתי-עברי – בין השאר כנראה בשל מחסור ביועצות בחינוך הערבי – בעוד שבחינוך הממלכתי-דתי

⁴⁷ בחינוך הממלכתי-דתי מוקצות שעות תפקיד לעניינים תורניים ("שעות רב"). לפי דוחות "בקרת התקן" קיימת חריגה גדולה כלפי מעלה בהקצאת שעות תפקיד (כולל ניהול, חינוך וייעוץ) בחינוך העברי, ובפרט הממלכתי-דתי, בעוד שבחינוך הלא-יהודי החריגה מצומצמת.

הוא גבוה במקצת; במהלך השנים נרשמה עלייה לא מבוטלת בשיעורן של שעות הייעוץ בסך שעות עבודתם של מורי משרד החינוך, כנראה מפני עלייה במודעות לחשיבות ולנחיצות של תפקיד זה.

פיצול כיתות

אומדני הגורמים המתואמים עם פיצול כיתות-אם מוצגים בלוח 4. תוספת של שעת הוראה לכיתה נורמטיבית מגדילה את הפער הממוצע בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות ב-1.4 נקודות אחוז. לשם המחשה: תוספת של 10 שעות הוראה שבועיות מביאה בממוצע לפתיחת כיתה נוספת על כל כ-7 כיתות נורמטיביות.

בחינוך הלא-יהודי הנטייה לפצל כיתות גדולה יותר מאשר בחינוך הממלכתי-עברי, ובמידת מה גם בחינוך הממלכתי-דתי, כשיתר הדברים קבועים (ובכללם סך השעות העומדות לרשות כיתה נורמטיבית)⁴⁸. בפריפריה, ובמיוחד ביישוב, פיצול כיתות שכיח בהרבה מאשר במרכז⁴⁹. לעומת זאת, התופעה של פתיחת כיתות נוספות מקובלת פחות בבתי ספר שתלמידיהם מרקע חלש, בבתי ספר שנהוג בהם יו"א – שחיובם ביותר שעות אורך מקשה על הפיצול – ובבתי ספר גדולים. פיצול הכיתות פחת במקצת בתקופה המאוחרת.

הזיקה בין מספר התלמידים בכיתה נורמטיבית לבין פיצול כיתות, כשיתר הדברים קבועים, מוצגת באיור 21. באופן כללי הנטייה לפצל כיתות מתקיימת רק כשמספר התלמידים לכיתה נורמטיבית עולה על 37, ומגיעה באופן טבעי לשיאה כשמספרם מגיע ל-40. כך, למשל, בכלל מערכת החינוך נפתחת בממוצע כ-0.18 כיתה בפועל מעבר לכיתה נורמטיבית⁵⁰ כשמספר התלמידים בכיתה נורמטיבית עומד על 40. בחינוך הממלכתי-דתי מפצלים כיתות כבר כשמספר התלמידים לכיתה נורמטיבית עולה על 31, ובמקרה של 40 תלמידים לכיתה נורמטיבית נפתחת קרוב לשליש כיתה נוספת.

במדיניות פיצול הכיתות הדמיון בין השכבות רב, ובאמידה נוספת (לא מוצגת) התברר כי תוספת השעות של עבודת מורים לכיתה נורמטיבית בבית הספר מביאה לפיצול כיתות באותם שיעורים בשכבות השונות.

שאלה מעניינת היא כיצד מחלקים בתי הספר את שעות עבודת כוחות ההוראה העומדות לרשותם בין פיצול כיתות לבין שעות רוחב. כדי לבחון זאת נערכה אמידה (לא מוצגת), שבה המשתנה התלוי הוא היחס בין שיעור פיצול הכיתות לבין שיעור שעות הרוחב בסך שעות ההוראה, והמשתנים המסבירים דומים לאלו המופיעים בלוח 4. התוצאות מלמדות כי כל עוד מספר שעות עבודתם השבועיות של כוחות ההוראה לכיתה נורמטיבית נמוך מ-57 הנטייה היא להקצות באופן יחסי יותר שעות רוחב, ואילו כאשר מספרן רב יותר הנטייה לפצל כיתות, על חשבון שעות רוחב, גדלה מאוד. כך, למשל, בשכבה של 3 כיתות נורמטיביות הזוכות ל-52 שעות עבודה שבועיות לכיתה (כלומר בניכוי 5 שעות תפקיד), פתיחת כיתה רביעית מותירה לרשות כיתה ממוצעת בשכבה כ-39 שעות עבודה, שהן יותר ממכסת שעות אורך החובה.

⁴⁸ בנתונים הגולמיים (ראו פרק הסטטיסטיקה התיאורית) הנטייה לפצל כיתות, בסדר יורד, הייתה שונה מזו שהתקבלה באמידות: חינוך ממלכתי-דתי, חינוך ממלכתי-עברי, חינוך לא-יהודי.

⁴⁹ את פיצול הכיתות בחינוך הממלכתי-דתי וביישוב ניתן להסביר גם בשכיחות גבוהה יחסית של הפרדה מגדרית.

⁵⁰ מעל ומעבר לפער הממוצע בין מספר הכיתות בפועל לבין מספר הכיתות הנורמטיביות כאשר מספר התלמידים לכיתה נורמטיבית נמוך מ-25; אז קרוב לוודאי שפיצול כיתות בטל בשישים.

מקצועות הלימוד

אומדני הגורמים המתואמים עם מספר שעות הלימוד השבועיות לכיתת-אם ה'ו' בפועל לפי מקצוע, בשנות הלימודים 2003/2004 עד 2008/2009, מוצגים בלוח 5. היקף הלימוד ברוב המקצועות היה מתואם חיובית עם מספר שעות ההוראה לכיתה בפועל, במיוחד בלימודי שפת אם ויהדות, הגם שהזיקה הייתה בעוצמה חלשה יחסית.

תלמידי החינוך הממלכתי-דתי למדו בממוצע למעלה מ-6 שעות שבועיות יהדות יותר מתלמידי החינוך הממלכתי-עברי. בקרב תלמידי החינוך הממלכתי-דתי אלו בישׁע למדו יותר יהדות מאשר אחרים, וככל שהתלמידים מרקע חברתי-כלכלי חזק יותר היקף לימודי היהדות התגבר: הפער בין החזקים ביותר (עשירון טיפוח 1) לחלשים ביותר (עשירון טיפוח 10) הגיע ליותר מ-5 שעות שבועיות לטובת הראשונים. מפני ההיקף הנרחב של לימודי יהדות בחינוך הממלכתי-דתי פחת מספר שעות הלימוד השבועיות של מקצועות החול, ובמיוחד עברית (1.9), גיאוגרפיה והיסטוריה (1.1), מתמטיקה (0.8) וטבע ומדעים (0.6). בחינוך הלא-יהודי למדו פחות יהדות/מורשת, גיאוגרפיה/היסטוריה, מתמטיקה ואומנויות/תרבות, כשיתר הדברים קבועים.

באופן כללי, תלמידים מרקע חלש למדו יותר שעות ברוב המקצועות, ובמיוחד שפת אם, מתמטיקה וטבע/מדעים, מקצועות המשתייכים ל"ארגז הכלים". בבתי ספר שזכו ליום חינוך ארוך היקף הלימודים, בכל המקצועות היה – כשיתר הדברים קבועים (ובכלל זה סך שעות ההוראה) – גבוה יותר (וללא הבדלים בולטים בין מקצועות); זאת כפי הנראה בשל החובה ללמד בכיתת-אם לפחות 41 שעות בשבוע. מכאן שהשעות הנוספות בזכות יום חינוך ארוך שימשו בעיקרן להרחבת היקף הלימודים בלי להכניס שינויים ניכרים בתמהיל המקצועות, כלומר בלי העמקה יחסית של לימוד מקצועות מסוימים. גודל בית הספר (המיוצג כאן על ידי מספר הכיתות הנורמטיביות לשכבה) מתואם בדרך כלל חיובית עם מספר שעות הלימוד, והדבר בולט בלימודי טבע/מדעים, אולי בשל יתרונות לגודל מבחינת מעבדות.

הקבוע מייצג למעשה את מספר השעות הממוצע בבתי ספר קטנים בחינוך הממלכתי-עברי במרכז הארץ שתלמידיהם מרקע חזק (ואין בהם יו"א), בתי ספר שזכו להקצאה הנמוכה ביותר של שעות ממשד החינוך. אפילו במוסדות אלו האומד של הקבוע עולה בדרך כלל בהרבה על מספר שעות החובה (השורה התחתונה בלוח), חוץ מאשר במקצועות גיאוגרפיה/היסטוריה ואמנויות ותרבות.

ו. סיכום

המחקר בחן את השימושים בשעות עבודתם של כוחות ההוראה בבתי ספר יסודיים רשמיים רגילים בשנות הלימודים 2001–2009, תוך הסתמכות על נתוני "בקרת התקן".

בתקופה הנחקרת השתמשו בתי הספר בממוצע בכ-53 שעות שבועיות לכיתה בפועל, תוך יציבות על פני זמן – בניגוד לתחושה רווחת בדבר קיצוץ ניכר בהיקף השעות לכיתה. מהן הוקדשו על ידי מורי משרד החינוך כ-33 שעות אורך (שעות הוראה בכיתת-אם – "שיעורים"), כ-6 שעות רוחב וכן כ-6 שעות תפקיד – שהיקפן אינו מצביע על הענקתן מעבר לייעודן ועל בזבז, כפי שרבים סוברים – והיתרה ניתנה על ידי כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד. מכאן שחלקם של מורי משרד החינוך עמד על כ-85 אחוזים מסך שעות העבודה במערכת, והוא פחת במקצת במהלך התקופה, במקביל לגידול חלקן של השעות הניתנות על ידי כוחות ההוראה אחרים.

בעקבות יישום "דוח שושני" בשנת הלימודים 2003/2004, שהמליץ על הרחבת היקף ההעדפה המתקנת לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש, גדל משמעותית מספר שעות האורך והרוחב בחינוך הלא-יהודי, שמרבית תלמידיו מרקע חלש, במקביל לצמצום מספרן בחינוך הממלכתי-דתי, אך הפער לטובת האחרונים עדיין משמעותי, בעיקר בזכות היקף נרחב של שעות כוחות ההוראה שאינם עובדי משרד החינוך. יצוין כי גם לאחר יישום "דוח שושני" מספר השעות של מורי משרד החינוך שהועמד לרשות בתי ספר שתלמידיהם מרקע חזק איפשר לקיים את תוכנית הלימודים המחייבת של המשרד, בניגוד לטענות מקדמיות שהעלו המתנגדים ליישום.

מספר הכיתות בפועל עלה על מספר הכיתות הנורמטיביות בקרוב ל-4 אחוזים בממוצע (כ-9 אחוזים בחינוך הממלכתי-דתי), ופיצול הכיתות התגבר מאוד כשמספר שעות עבודתם השבועיות של כוחות ההוראה שעמדו לרשות כיתה נורמטיבית עלה על 57, וכשמספר התלמידים לכיתה נורמטיבית עלה על 37. ממצאים אלו, יחד עם שונות בין בתי הספר בחלוקת שעות ההוראה לאורך ולרוחב, מעידים שמנהלי בתי הספר והסגל נהנים מחופש בחירה נרחב בהקצאת המשאבים.

מספר שעות החובה בישראל עלה על מספרן הממוצע ב-OECD, כולל במקצועות הליבה, וכך גם כנראה ביחס למספר שעות הלימוד בפועל. המספר הכולל של שעות הלימוד בפועל בישראל עלה על דרישת החובה של משרד החינוך, במיוחד במקצועות הליבה. מכאן שהדרישה להרחבת היקף לימודי הליבה בחינוך היסודי בישראל כדי להשתוות למדינות המערב, אין לה על מה להסתמך.

התפלגות מספר שעות הלימוד בפועל בישראל של המקצועות השונים הייתה דומה בין חלקי מערכת החינוך ולפי הרקע חברתי-כלכלי של התלמידים, למעט תגבור לימודי יהדות בחינוך הממלכתי-דתי (במיוחד של תלמידים מרקע חזק) על חשבון מקצועות החול, וההתפלגות נותרה יציבה על פני זמן.

הממצאים מעלים לסדר היום סוגיות אחדות, שהדיון בהן חורג ממסגרת המחקר הנוכחי. מאחר שהמשאב המרכזי העומד לרשות מערכת החינוך הוא שעות העבודה של כוחות ההוראה, ומספרן לכיתה עולה בהרבה על דרישות החובה של משרד החינוך, שגם הן גבוהות בהשוואה בין-לאומית – ייתכן שיש מקום לשקול חלופות, כגון: הפחתה מסוימת של מספר השעות לכיתה ו/או הגדלת מספר השעות של משרת מורה (אף מעבר למה שהוסכם ברפורמת "אופק חדש") – שיאפשרו צמצום של מצבת המורים והעלאת איכותם עם שיפור שכרם – ו/או הקטנת גודל הכיתה. מהלכים אלו עשויים לשפר את טיב ההוראה.

היקף הלימודים של מקצועות הליבה גבוה יחסית, בעוד שמספר שעות הלימוד המוקדש למקצועות ההומניסטיים מצומצם. על כן יש מקום לבדוק אם זה התמהיל הרצוי בחינוך היסודי.

בעקבות יישום "דוח שושני" הצטמצם במידה ניכרת אי-השוויון במשאבים בין חלקי מערכת החינוך, וגברה מדיניות ההעדפה המתקנת לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש, אך מגמה זו נבלמה ואף התהפכה בעקבות יישום "דוח שטראוס" ומעבר לשיטת תקצוב חדשה. (להרחבה ראו בלס ואחרים, 2010). נשאלת אפוא השאלה שמא יש מקום להחזיר עטרה ליושנה.

עוד מגלה המחקר תופעה רחבה ומתגברת שמקבלי ההחלטות צריכים לתת עליה את הדעת – העסקת כוחות הוראה שאינם מורי משרד החינוך. בהעדר מידע פרטני על אותם מורים ועל דפוסי העסקתם לא ניתן לקבל תמונת מצב ברורה לגבי התופעה, אף שיש לה השלכות על מיגוון תחומים, ובכללם הגמשת שוק העבודה, היצע המורים והביקוש להם, אי-השוויון במשאבים במערכת החינוך ועוד.

לבסוף, מספר שעות האורך בבתי ספר שנהוג בהם חינוך ארוך נמוך במידה ניכרת מהמתחייב, דבר המצביע על חוסר יכולת/רצון של משרד החינוך לאכוף את יישום חוקי המדינה, ועל העדפת בתי הספר והמורים להקצות יותר שעות רוחב, או אף לפצל כיתות, על פני הארכת יום הלימודים כנדרש.

חשיבות הממצאים, ייחודיותם, ותרומתם האפשרית לעיצוב מדיניות, מדגישה את הצורך בהמשך עריכת "בקרת התקן" מדי שנה בשנה והרחבתה לכל בתי הספר היסודיים וחטיבות הביניים (הוספת בתי ספר חרדיים ואלו של החינוך המיוחד) וכן לחטיבות העליונות. רצוי גם לעבות את הנושאים הנחקרים בבקרת התקן (למשל לחקור את המקורות הכספיים) ולמחשב את הבקרה, כדי שיהיה ניתן להפיק מהבקרה יותר מידע נחוץ, שאינו מצוי במקורות מידע מינהליים, ואף כזה הנאסף במסגרתה ואינו מומר לתווד מגנטי (למשל מערכות השעות של כוחות ההוראה והכיתות, והמעסיקים של אלו שאינם עובדי משרד החינוך). לבסוף, יש להעמיד את נתוני בקרת התקן לרשות הציבור הרחב וקהילת החוקרים. מחקרי המשך יעסקו בניתוח המקורות והשימושים בחטיבות הביניים, וכן באיתור סימנים לתהליכי עומק המתנהלים בחינוך הממלכתי-דתי (למשל הפרדה מגדרית ושינוי תמהיל מקצועות הלימוד). כמו כן יש מקום לבחינת הקשר בין התשומות לבין התפוקות, ובראשן ההישגים הלימודיים.

לוח 2. אומדני הגורמים המתואמים עם שיעור שעות הרוחב של מורי משרד החינוך
מסך שעות ההוראה שלהם לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹, לפי שכבה, 2000/2001 עד 2008/2009
(נקודות אחוז)

המשתנה המסביר	סה"כ	א'-ב'	ג'-ד'	ה'-ו'
סך שעות ההוראה של מורי משרד החינוך לכיתה נורמטיבית	***1.03 (0.01)	***1.14 (0.02)	***0.95 (0.02)	***1.15 (0.02)
סך שעות העבודה של מורים אחרים לכיתה נורמטיבית	***0.18 (0.01)	***0.19 (0.01)	***0.17 (0.01)	***0.18 (0.01)
דמי לחלק מערכת החינוך (ביחס לממלכתי-עברי)	ממלכתי-דתי	***-1.09 (0.14)	***-1.76 (0.24)	***-0.66 (0.23)
	ערבי ²	***2.22 (0.16)	***3.26 (0.29)	***2.00 (0.27)
	בדואי	***2.55 (0.28)	***3.38 (0.49)	***2.72 (0.46)
מדד הטיפוח	***0.66 (0.11)	***0.52 (0.19)	***0.52 (0.17)	***0.94 (0.18)
מדד הטיפוח בריבוע	***-0.10 (0.01)	***-0.10 (0.02)	***-0.08 (0.02)	***-0.12 (0.02)
קיום יום חינוך ארוך	***-5.91 (0.14)	***-7.60 (0.28)	***-5.40 (0.24)	***-5.77 (0.23)
הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות (אחוזים)	***-0.33 (0.00)	***-0.34 (0.01)	***-0.29 (0.01)	***-0.39 (0.01)
מספר התלמידים בכיתה בפועל	***0.14 (0.01)	***0.10 (0.02)	***0.16 (0.02)	***0.16 (0.02)
מספר התלמידים בבית הספר/בשכבה	***-0.00 (0.00)	***-0.00 (0.00)	***-0.00 (0.00)	***-0.00 (0.00)
שנות הלימודים 2005/2006 - 2008/2009 ³	***-0.26 (0.10)	***0.67 (0.17)	***-0.54 (0.16)	***-0.87 (0.16)
הקבוע	***-32.69 (0.46)	***-33.95 (0.82)	***-30.15 (0.78)	***-38.01 (0.79)
מספר התצפיות	11,751	3,961	3,924	3,866
Adjusted R ²	0.534	0.533	0.499	0.607

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
 * מובהק ברמה של 10 אחוזים; ** מובהק ברמה של 5 אחוזים; *** מובהק ברמה של 1 אחוז.
 (1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
 (2) כולל דרוזי (וצ'קסי). לא כולל מזרח ירושלים.
 (3) בהשוואה לשנות הלימודים 2000/2001 – 2003/2004.

**לוח 3. אומדני הגורמים המתואמים עם שיעור שעות התפקיד¹ של מורי משרד החינוך
מסך שעות העבודה שלהם לכיתה בפועל בבית ספר יסודי², לפי שכבה, 2000/2001 עד 2008/2009
(נקודות אחוז)**

המשתנה המסביר	סה"כ	א'-ב'	ג'-ד'	ה'-ו'
סך שעות העבודה של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל	***0.021 (0.002)	***0.022 (0.003)	***0.021 (0.004)	***0.022 (0.004)
סך שעות ההוראה של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל	***-0.008 (0.002)	**0.009 (0.005)	*-0.008 (0.005)	*-0.008 (0.004)
סך שעות העבודה של מורים אחרים	***0.009 (0.002)	***0.011 (0.003)	***0.008 (0.003)	***0.009 (0.003)
דמי לחלק מערכת החינוך (ביחס לממלכתי-עברי)	ממלכתי-דתי	***0.329 (0.049)	***0.342 (0.049)	***0.348 (0.050)
	ערבי ³	***0.498 (0.059)	***0.469 (0.059)	***0.483 (0.059)
	בדואי	0.065 (0.099)	0.047 (0.098)	0.057 (0.099)
מדד הטיפוח	***-0.063 (0.006)	***-0.060 (0.010)	***-0.063 (0.010)	***-0.066 (0.010)
קיום יום חינוך ארוך	***0.212 (0.031)	***0.215 (0.060)	***0.221 (0.054)	***0.216 (0.053)
הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות (אחוזים)	-0.000 (0.000)	-0.001 (0.001)	-0.000 (0.001)	0.001 (0.001)
מספר הכיתות בפועל בבית הספר/בשכבה	***0.050 (0.003)	***0.050 (0.004)	***0.049 (0.005)	***0.050 (0.005)
שנות הלימודים 2005/2006 - 2008/2009 ⁴	***-0.279 (0.021)	***-0.285 (0.036)	***-0.279 (0.036)	***-0.273 (0.036)
הקבוע	-0.129 (0.102)	-0.121 (0.178)	-0.093 (0.179)	-0.117 (0.183)
מספר התצפיות	11,093	3,736	3,705	3,652
Adjusted R ²	0.094	0.094	0.092	0.094

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ויעיבדי המחברים.
* מובהק ברמה של 10 אחוזים; ** מובהק ברמה של 5 אחוזים; *** מובהק ברמה של 1 אחוז.

- (1) לא כולל ניהול, חינוך ויעוץ.
- (2) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
- (3) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.
- (4) בהשוואה לשנות הלימודים 2000/2001 – 2003/2004.

לוח 4. אומדני הגורמים המתואמים עם הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות
בבית ספר יסודי¹, לפי שכבה, 2000/2001 עד 2008/2009
(נקודות אחוז)

המשתנה המסביר	סה"כ	א'-ב'	ג'-ד'	ה'-ו'
סך שעות ההוראה לכיתה נורמטיבית	***1.36 (0.01)	***1.33 (0.02)	***1.35 (0.02)	***1.40 (0.02)
דמי לחלק מערכת החינוך (ביחס לממלכתי-עברי)	ממלכתי-דתי	***1.44 (0.53)	***1.27 (0.55)	***1.56 (0.53)
	ערבי ²	***3.09 (0.71)	***4.52 (0.72)	***4.34 (0.67)
	בדואי	***4.28 (1.09)	***5.50 (1.10)	***5.68 (1.05)
המחוז ³ (ביחס למרכז)	צפון	***1.83 (0.33)	***2.22 (0.59)	***1.75 (0.57)
	דרום	***1.46 (0.42)	***2.17 (0.74)	*1.31 (0.71)
	ישי"ע	***5.67 (0.67)	***5.17 (1.19)	***6.16 (1.15)
מדד הטיפוח	***-1.79 (0.08)	***-1.70 (0.14)	***-1.87 (0.14)	***-1.82 (0.13)
קיום יום חינוך ארוך	***-9.92 (0.30)	***-9.94 (0.52)	***-9.58 (0.53)	***-10.30 (0.51)
מספר הכיתות נורמטיביות בבית הספר/בשכבה	***-1.81 (0.17)	***-1.63 (0.28)	***-2.00 (0.30)	***-1.87 (0.29)
שנות הלימודים 2005/2006 - 2008/2009 ⁴	***1.38 (0.23)	***1.36 (0.40)	***1.13 (0.41)	***1.55 (0.39)
הקבוע	***-48.05 (0.76)	***-47.35 (1.31)	***-46.48 (1.34)	***-49.86 (1.30)
דמי למספר תלמידים לכיתה נורמטיבית ⁵	V	V	V	V
מספר התצפיות	11,093	3,736	3,705	3,652
Adjusted R ²	0.628	0.622	0.619	0.644

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

* מובהק ברמה של 10 אחוזים; ** מובהק ברמה של 5 אחוזים; *** מובהק ברמה של 1 אחוז.

(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

(2) כולל דרוזי (וצ'קסי). לא כולל מזרח ירושלים.

(3) מחוזות משרד הפנים שבשימוש הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. המרכז – מחוזות ירושלים, תל אביב והמרכז; צפון – כולל חיפה; ישי"ע – החל בשנת הלימודים 2005/2006 כולל את יו"ש בלבד.

(4) בהשוואה לשנות הלימודים 2000/2001 – 2003/2004.

(5) משתני דמי למספר התלמידים לכיתה נורמטיבית (25, 26, ..., 40) וקבוצת הבסיס עד 25. ערכי האומדים (מוכפלים ב-100) מופיעים באיור 21.

לוח 5. אומדני הגורמים המתואמים עם מספר שעות הלימוד השבועיות לכיתה בפועל ה'-ו' לפי מקצוע, 2003/2004 עד 2008/2009

המשתנה המסביר	יהדות/ מורשת		גיאוגרפיה/ היסטוריה	עברית		ערבית לא- יהודי	אנגלית	מתמטיקה	טבע ומדעים	חינוך גופני	אומנויות	תרבות
	סה"כ	ממ"ד		יהודי	לא- יהודי							
סך שעות הוראה לכיתה בפועל	***0.021 (0.004)	***0.067 (0.012)	***0.008 (0.003)	***0.025 (0.004)	***0.012 (0.005)	***0.026 (0.006)	***-0.009 (0.002)	0.002 (0.002)	**0.006 (0.003)	***-0.004 (0.001)	-0.003 (0.003)	0.002 (0.003)
דמי לחלק מערכת החינוך (ביחס לממלכתי- עברי)	***6.31 (0.09)		***-1.10 (0.07)	***-1.89 (0.08)			***-0.17 (0.05)	***-0.76 (0.05)	***-0.60 (0.06)	***-0.22 (0.03)	***-0.43 (0.06)	***-0.53 (0.06)
	***-1.10 (0.11)		***-1.09 (0.09)				-0.02 (0.06)	***-0.67 (0.07)	-0.02 (0.07)	***-0.37 (0.03)	***-0.97 (0.08)	***-0.74 (0.07)
	***-0.94 (0.17)		***-0.45 (0.14)		***0.28 (0.08)	0.12 (0.12)	-0.10 (0.09)	***-0.80 (0.10)	***-0.61 (0.12)	***-0.43 (0.05)	***-1.31 (0.12)	***-1.01 (0.12)
המחוז ³ (ביחס למרכז)	***0.34 (0.09)	0.41 (0.32)	0.11 (0.08)	***-0.51 (0.09)	0.06 (0.09)	***-0.48 (0.12)	***-0.15 (0.05)	***-0.23 (0.06)	**0.15 (0.07)	0.01 (0.27)	**0.16 (0.07)	0.00 (0.06)
	***0.47 (0.12)	**0.77 (0.36)	-0.08 (0.10)	-0.14 (0.11)	0.09 (0.15)	0.04 (0.21)	***-0.22 (0.06)	*-0.14 (0.07)	0.00 (0.08)	**0.07 (0.03)	*0.15 (0.08)	**0.17 (0.08)
	***1.21 (0.19)	***1.24 (0.44)	-0.00 (0.18)	***-0.57 (0.16)			***-0.76 (0.10)	***-0.45 (0.11)	-0.14 (0.13)	-0.03 (0.05)	-0.09 (0.13)	-0.13 (0.13)
מדד הטיפוח	***-0.13 (0.02)	***-0.55 (0.07)	-0.00 (0.15)	***0.17 (0.02)	-0.04 (0.03)	***0.26 (0.04)	***0.05 (0.01)	***0.11 (0.01)	***0.11 (0.02)	***0.03 (0.01)	0.01 (0.02)	*0.03 (0.01)
קיום יום חינוך ארוך	***0.37 (0.09)	**0.73 (0.29)	***0.32 (0.07)	***0.74 (0.09)	***0.55 (0.06)	*0.15 (0.08)	***0.55 (0.05)	***0.47 (0.05)	***0.52 (0.06)	***0.18 (0.03)	***0.55 (0.06)	***0.45 (0.06)
מספר כיתות נורמטיביות בשכבה	*0.09 (0.05)	0.26 (0.17)	***0.12 (0.04)	-0.07 (0.05)	-0.05 (0.03)	0.01 (0.04)	***0.09 (0.03)	***0.09 (0.03)	***0.20 (0.03)	*0.02 (0.01)	0.03 (0.03)	***0.09 (0.03)
הקבוע	***2.34 (0.24)	***8.18 (0.75)	***2.80 (0.20)	***4.46 (0.23)	***4.03 (0.29)	***3.26 (0.40)	***4.10 (0.13)	***5.50 (0.14)	***2.10 (0.17)	***1.99 (0.06)	***1.68 (0.17)	***1.09 (0.16)
מספר התצפיות	2,566	605	2,566	1,997	569	569	2,566	2,556	2,556	2,556	2,556	2,556
Adjusted R ²	0.772	0.150	0.140	0.296	0.281	0.209	0.112	0.171	0.182	0.087	0.118	0.089
שעות לימוד חובה	2	2	3	3	3	3	3	5	2	2	2	2

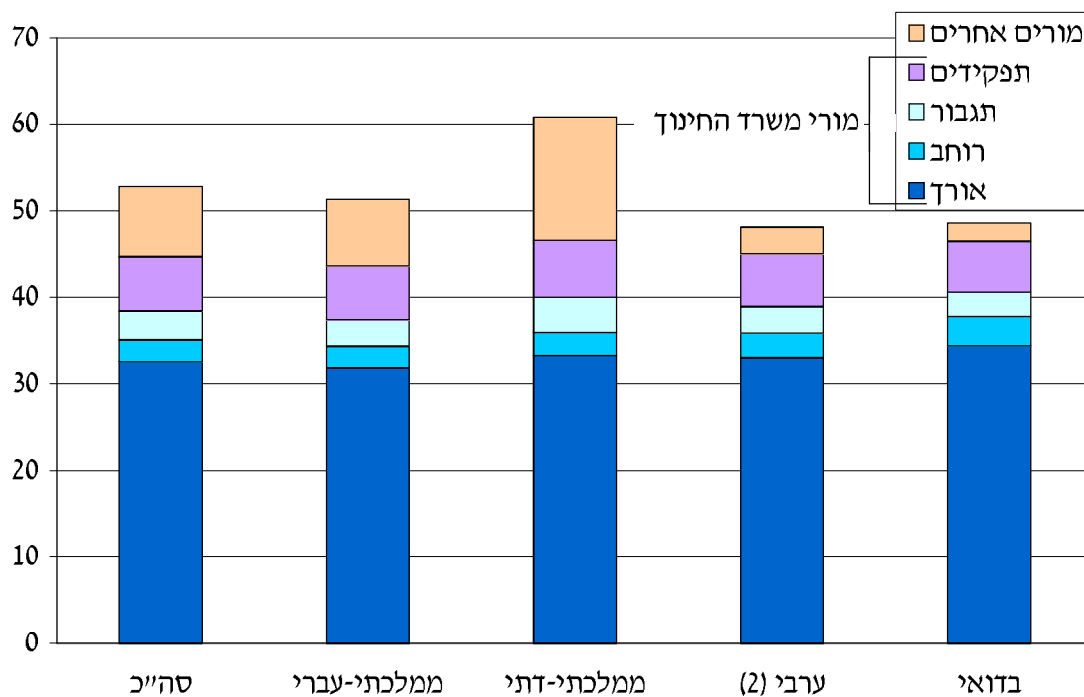
המקור: "אידיע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

* מובהק ברמה של 10 אחוזים; ** מובהק ברמה של 5 אחוזים; *** מובהק ברמה של 1 אחוז.

(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד. (2) כולל דרוזי (וצ'רסקי). לא כולל מזרח ירושלים. באמידות של לא-יהודים בלבד משמש קבוצת הבסיס בהשוואה לבדואים.

(3) מחוזות משרד הפנים שבשימוש הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. המרכז – מחוזות ירושלים, תל אביב והמרכז; צפון – כולל חיפה; ישיע – החל בשנת הלימודים 2005/2006 כולל את יו"ש בלבד.

איור 3. מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹,
לפי חלקי מערכת החינוך והשימושים, ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009

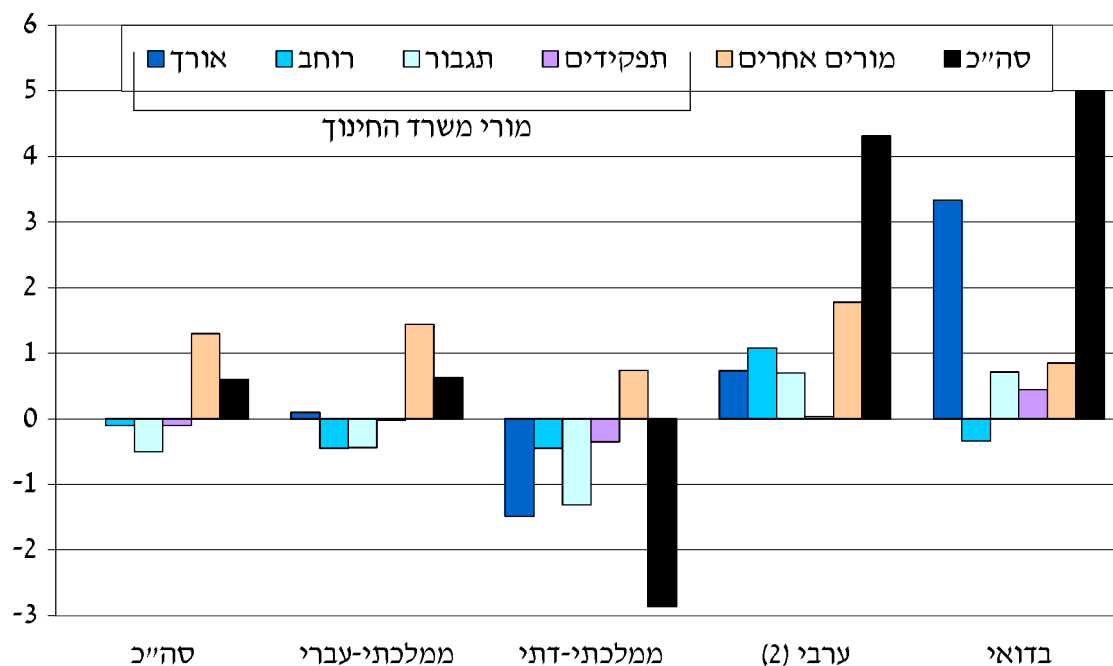

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
(2) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 4. השינוי במספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹,

לפי חלקי מערכת החינוך והשימושים:

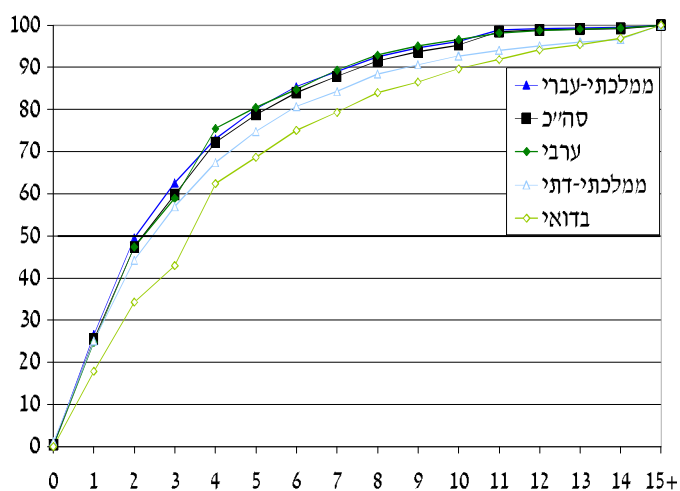
2008/2009-2005/2006 לעומת 2000/2001-2003/2004 (שעות לכיתה)

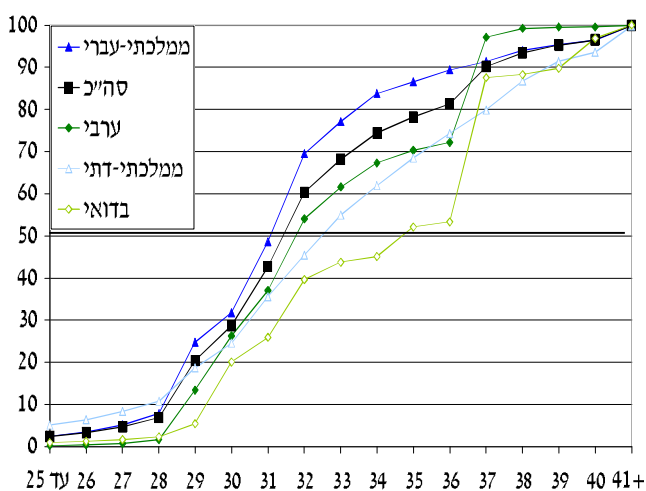
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
(2) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 5. ההתפלגות המצטברת של מספר שעות העבודה השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹, לפי חלקי מערכת החינוך², ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009 (אחוזים)

ב. שעות רוחב

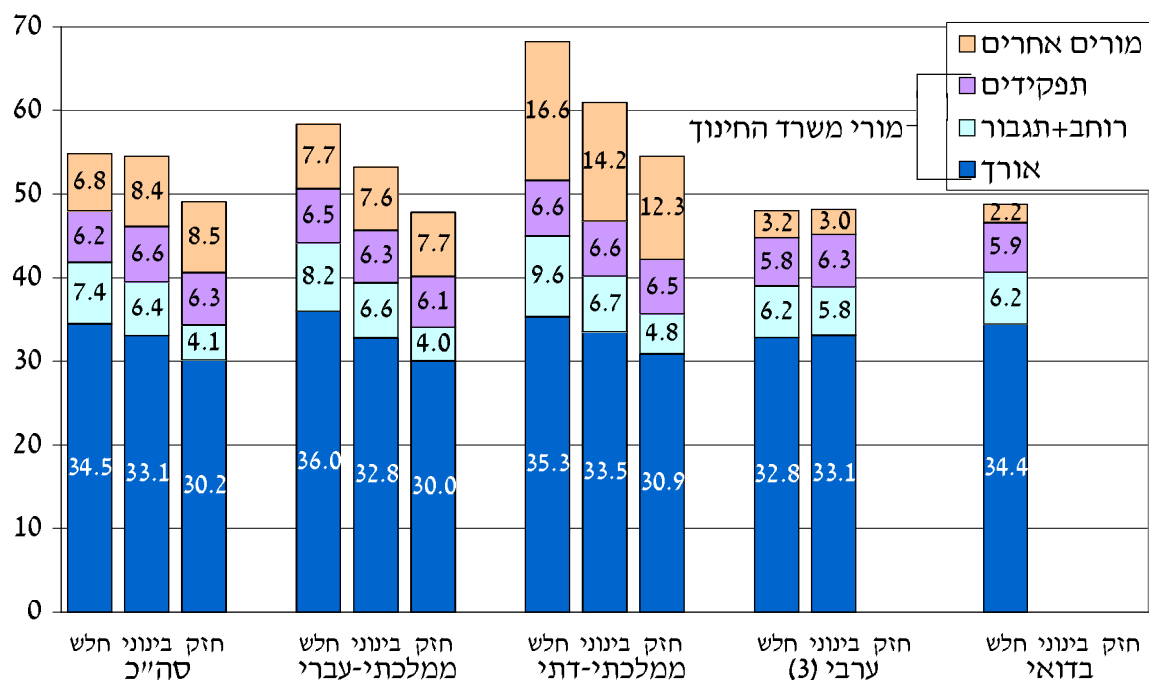

א. שעות אורך

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
(2) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

**איור 6. מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹,
לפי חלקי מערכת החינוך, הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים² והשימושים,
ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009**

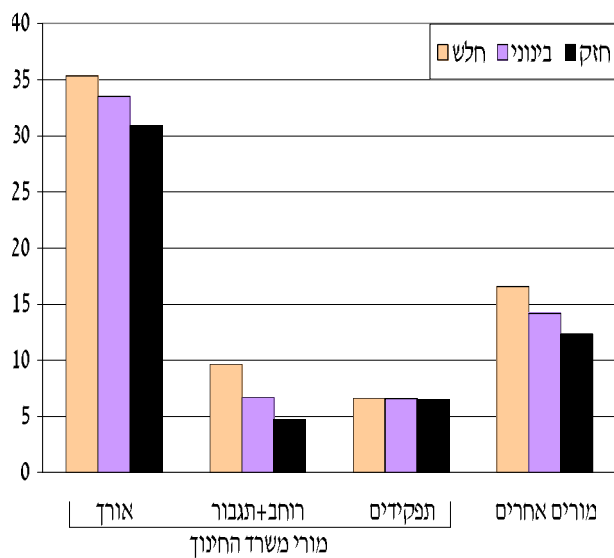

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.
(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
(2) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8–10; רקע בינוני – עשירוני הטיפוח 4–7; רקע חזק – עשירוני הטיפוח 1–3.
(3) כולל דרוזי (וצ'קסי). לא כולל מזרח ירושלים.

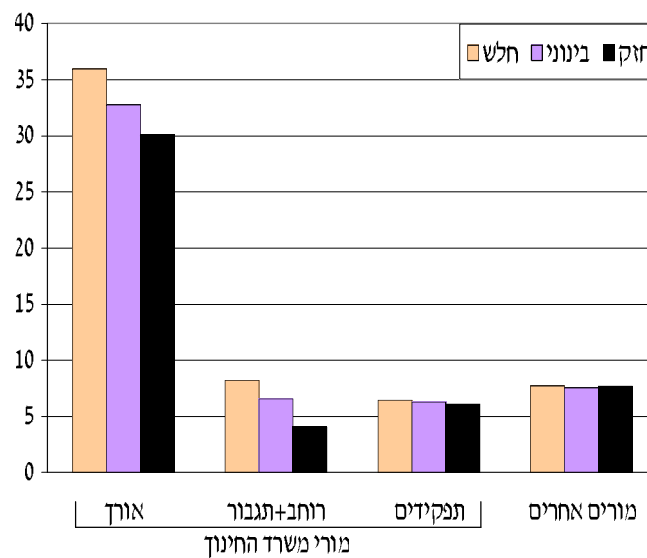
איור 7. מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹,

לפי חלקי מערכת החינוך, הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים² והשימושים, ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009

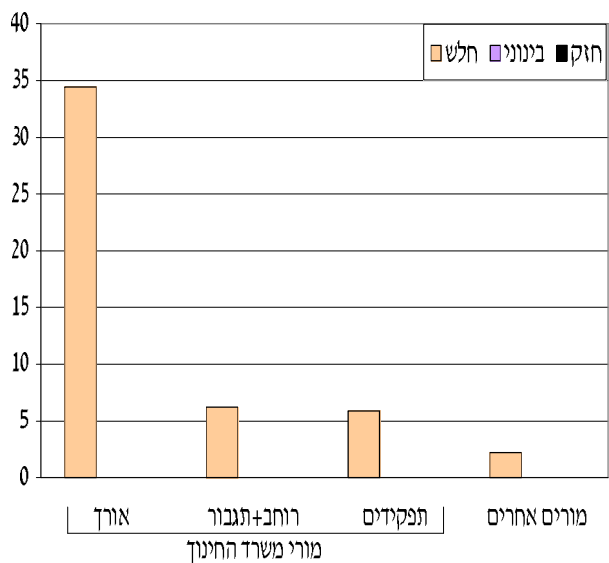
ב. ממלכתי-דתי

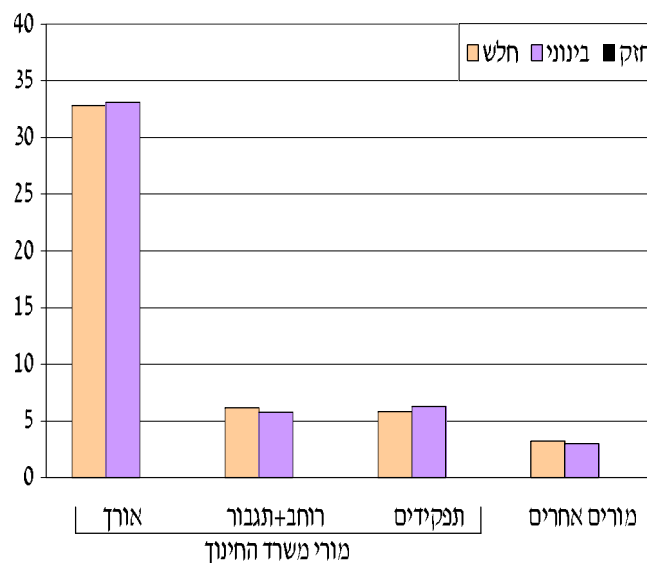
א. ממלכתי-עברי

ד. בדואי

ג. ערבי³

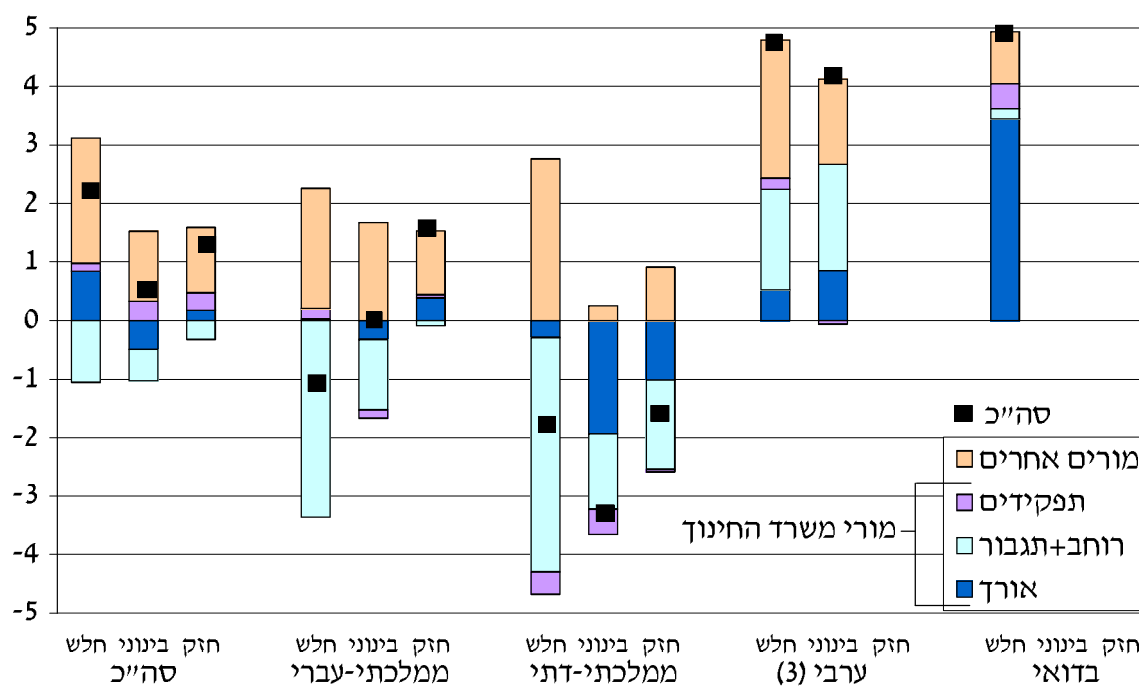
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

(2) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8–10; רקע בינוני – עשירוני הטיפוח 4–7; רקע חזק – עשירוני הטיפוח 1–3.

(3) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 8. השינוי במספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹,
לפי חלקי מערכת החינוך, הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים² והשימושים,
2003/2004-2000/2001 לעומת 2008/2009-2005/2006 (שעות לכיתה)

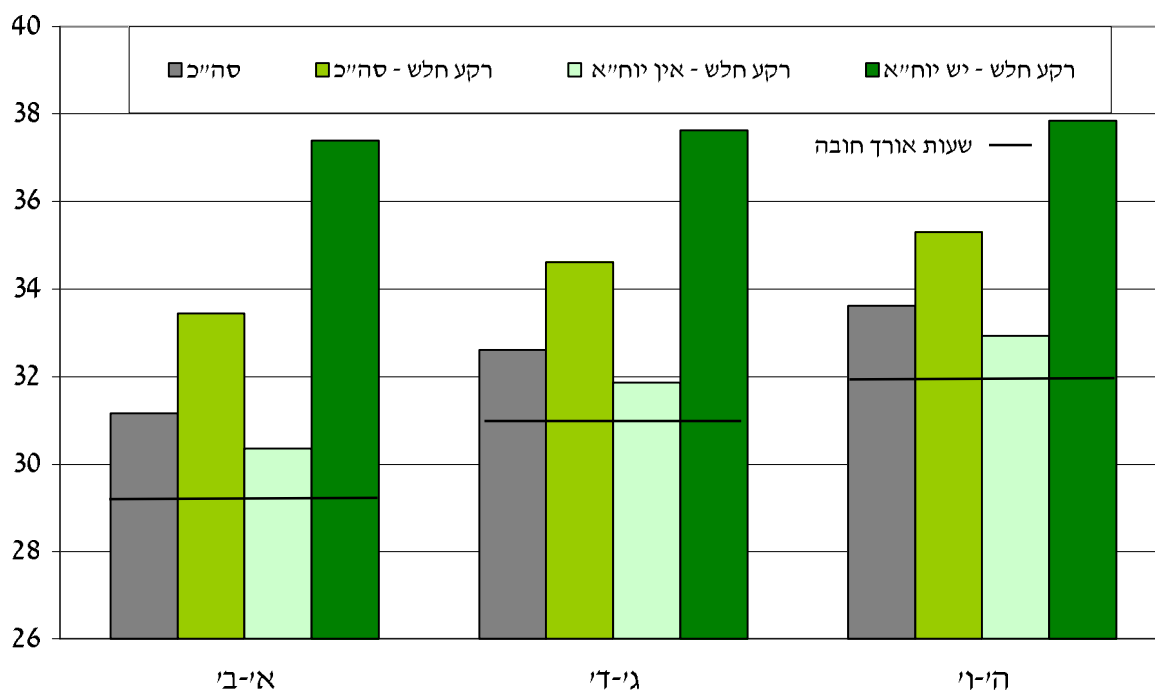
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

(2) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8-10; רקע בינוני – עשירוני הטיפוח 4-7; רקע חזק – עשירוני הטיפוח 1-3.

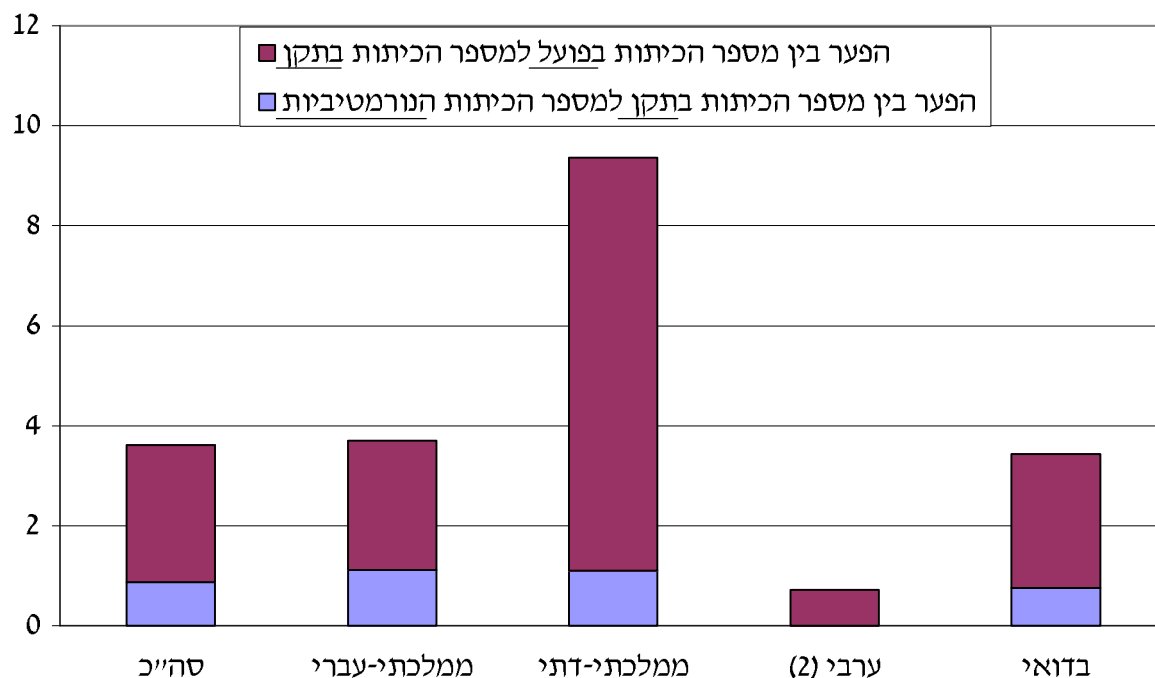
(3) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 9. מספר שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל בחינוך היסודי¹, לפי דרגת הכיתה, הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים² וקיומו של יום חינוך ארוך (יוח"א), ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009

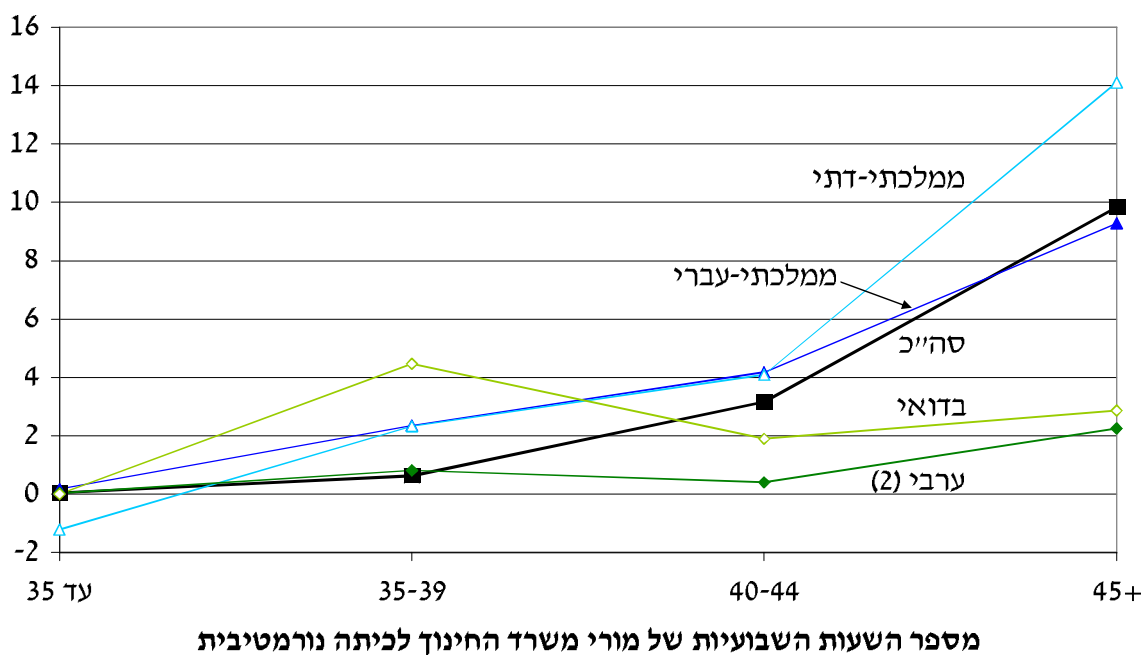
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.
 (1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
 (2) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8–10.

איור 10. הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות בחינוך היסודי¹,
לפי חלקי מערכת החינוך, ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009
(אחוזים)

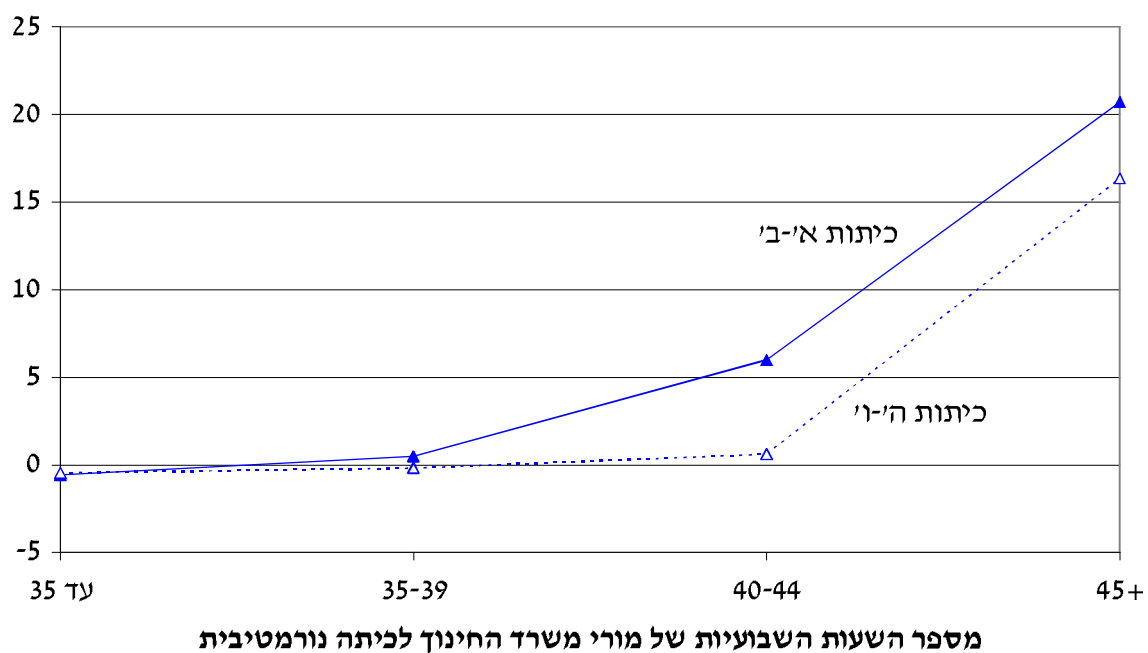
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
(2) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 11. הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות בבית ספר יסודי¹
לפי מספר השעות השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה נורמטיבית
וחלק מערכת החינוך, ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009 (אחוזים)

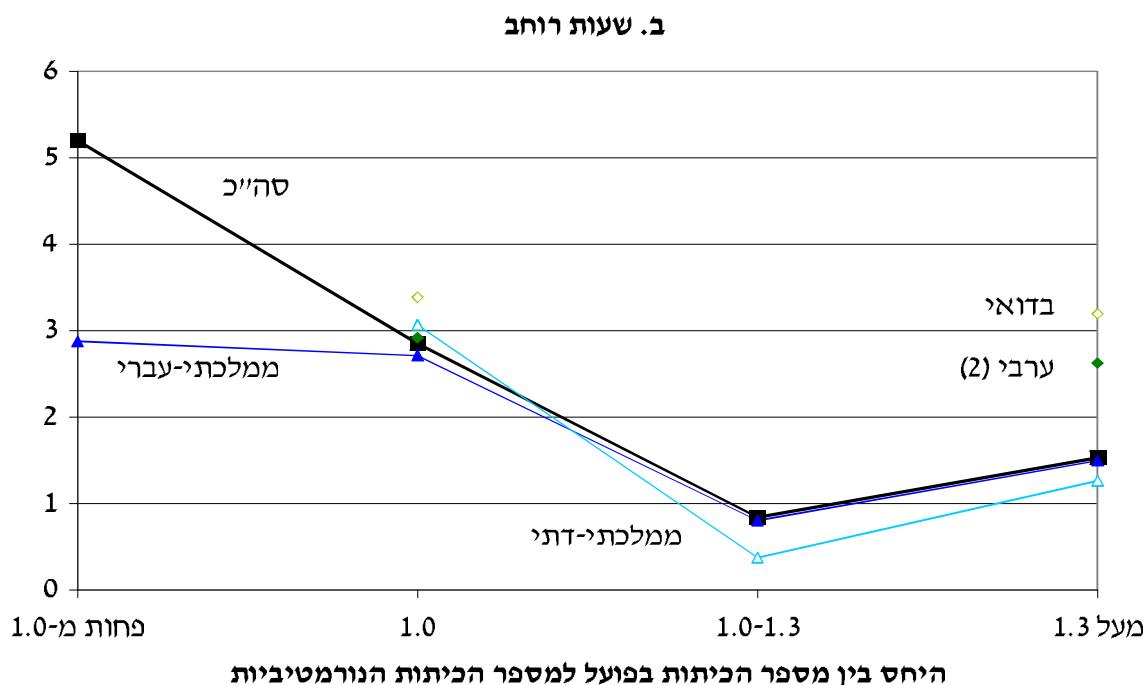
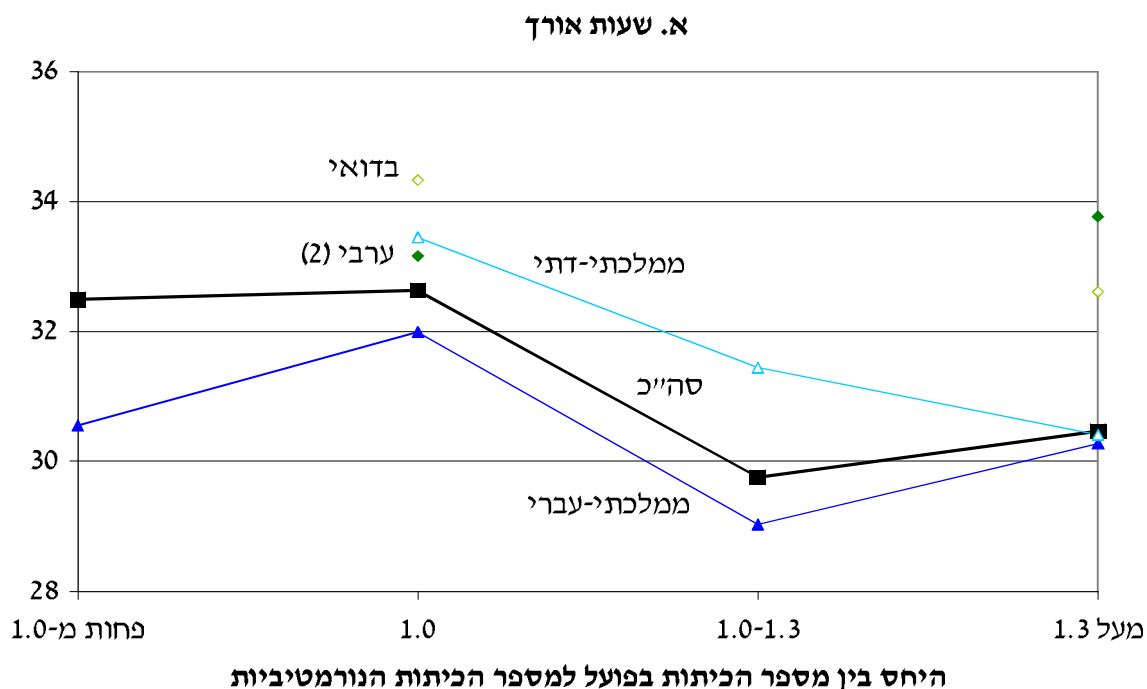
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
 (1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
 (2) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 12. הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות בבית ספר יסודי ממלכתי-עברי¹ לפי מספר השעות השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה נורמטיבית, דרגת הכיתה וחלק מערכת החינוך, ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009 (אחוזים)

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.
 (1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

**איור 13. שעות אורך ורוחב שבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹
לפי היחס בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות וחלק מערכת החינוך,
ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009**

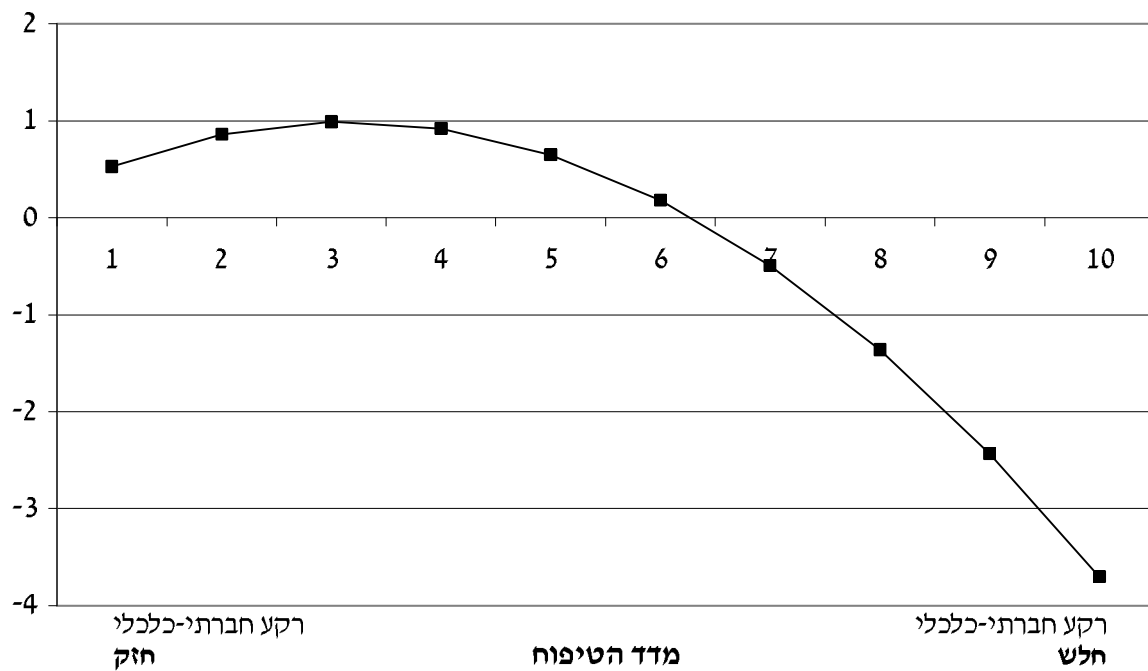

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

(1) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

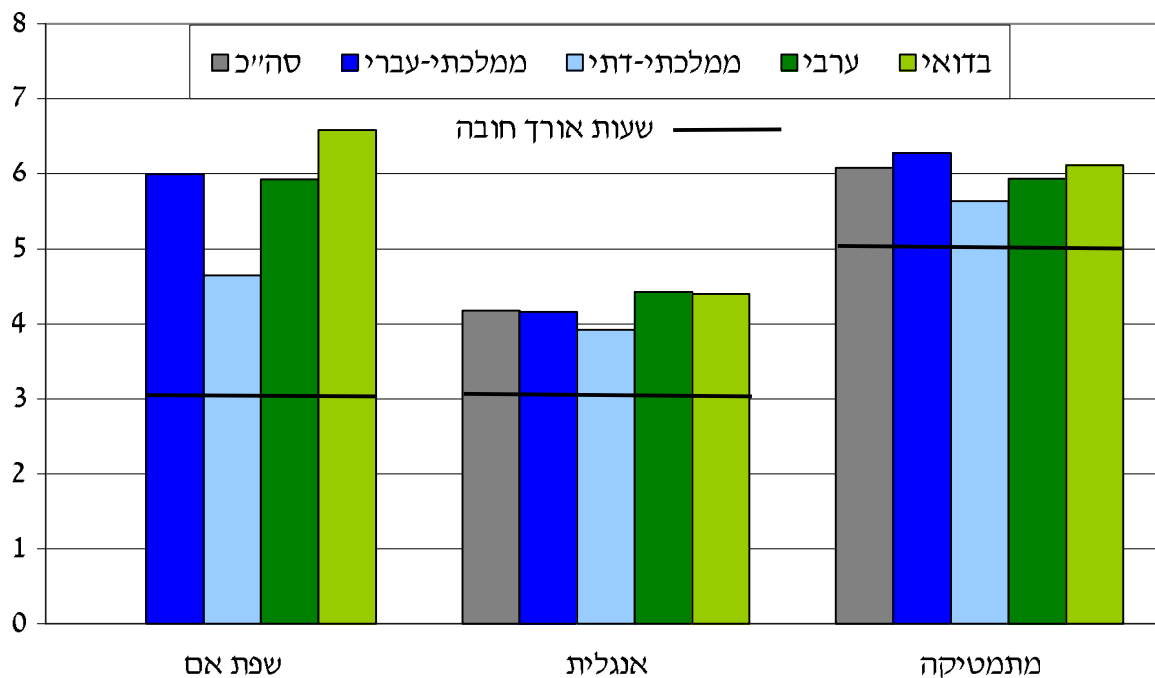
(2) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

**איור 14. הזיקה בין מדד הטיפוח לשיעור שעות הרוחב של מורי משרד החינוך
לכיתה בפועל מסך שעות ההוראה שלהם¹ בבית ספר יסודי²,
2000/2001 עד 2008/2009 (נקודות אחוז)**

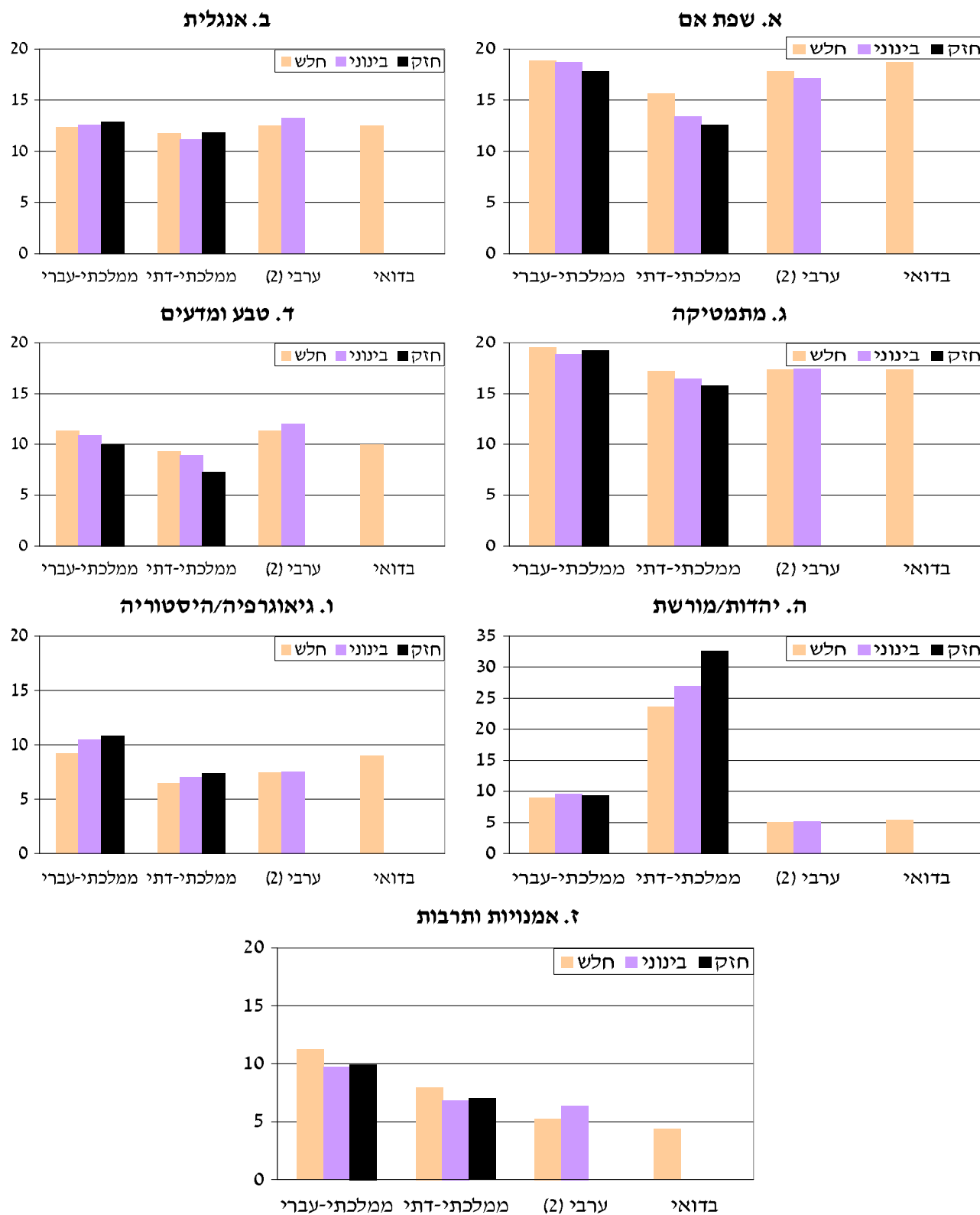
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.
(1) על סמך האומדים בלוח 2.
(2) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

איור 15. מספר שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'-ו'¹,
לפי מקצועות הליבה וחלק מערכת החינוך²,
ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.
(1) כיתות ה'-ו' בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
(2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

איור 16. שיעור שעות האורך של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'-ו'¹, לפי מקצוע הלימוד, חלק מערכת החינוך² והרקע החברתי-כלכלי של התלמידים³, ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009 (אחוזים)

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

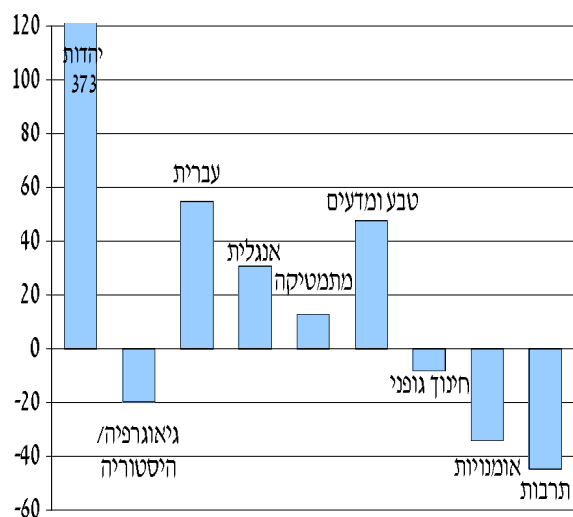
(1) כיתות ה'-ו' בבתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

(2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

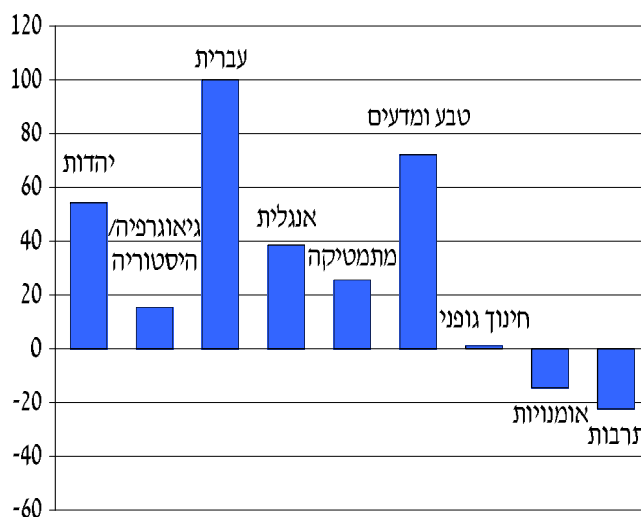
(3) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8–10; רקע בינוני – עשירוני הטיפוח 4–7; רקע חזק – עשירוני הטיפוח 3–1.

איור 17. הפער בין מספר שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'-ו'¹ לבין מספר שעות האורך חובה, לפי חלק מערכת החינוך² ומקצוע הלימוד, ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009 (אחוזים)

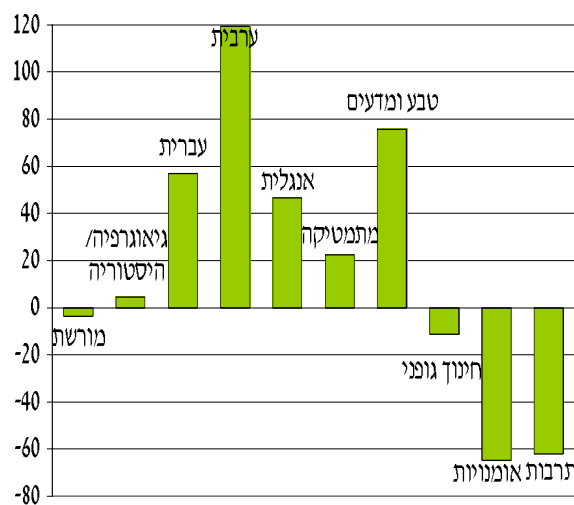
ממלכתי-דתי

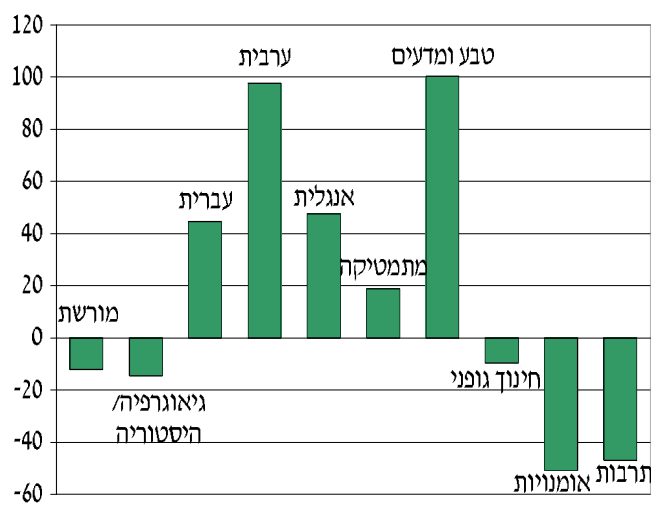
א. ממלכתי-עברי

ד. בדואי

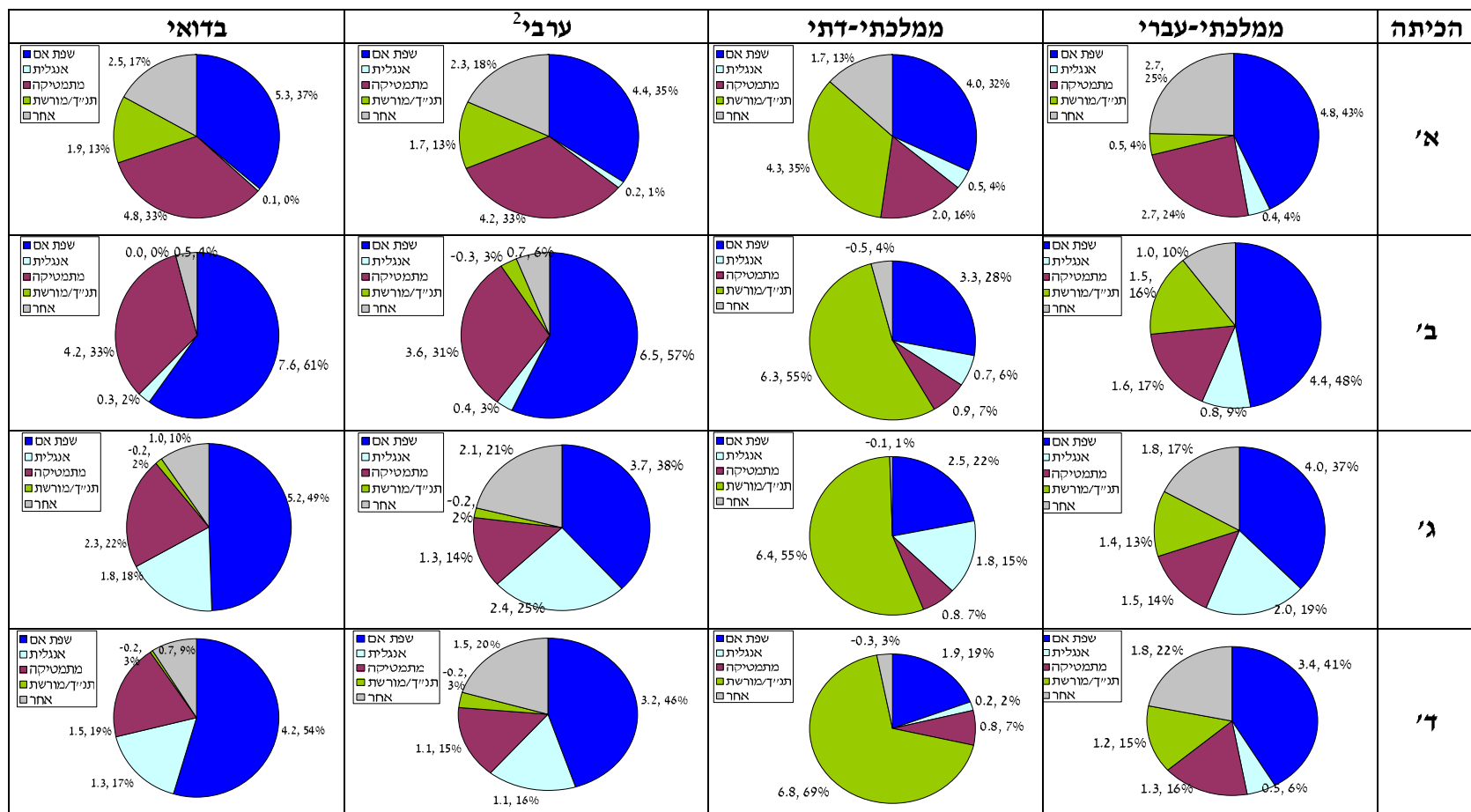

ג. ערבי²

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.
 (1) כיתות ה'-ו' בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.
 (2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

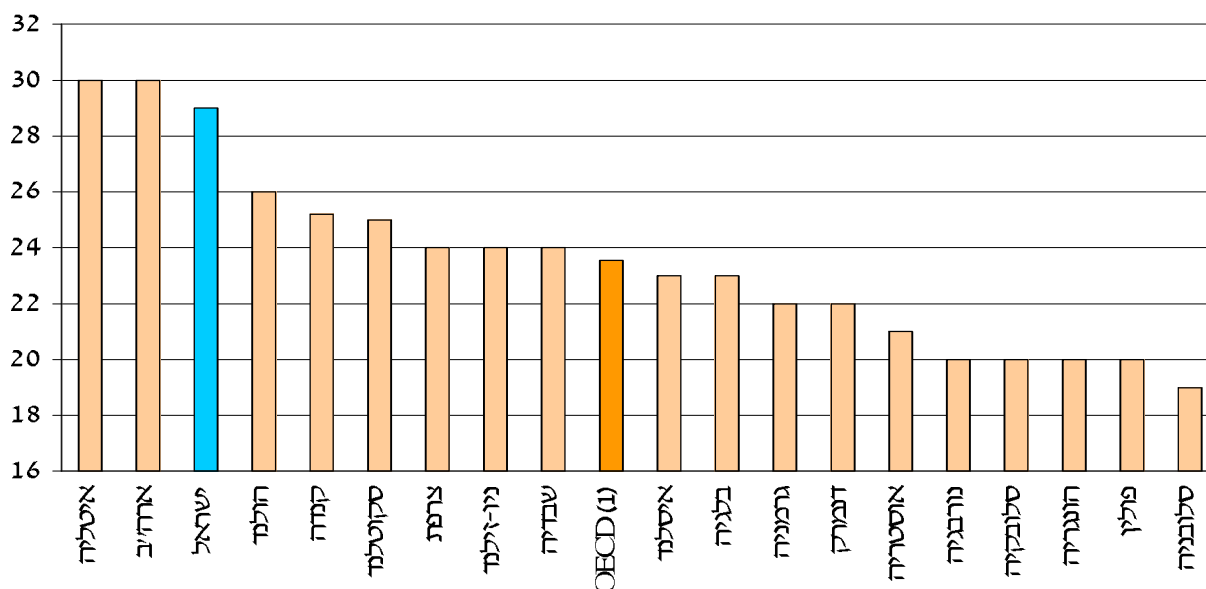
איור 18. התפלגות תוספת שעות אורך מעבר לשעות חובה לפי דרגת הכיתה ומקצוע הלימוד¹, ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

- (1) כיתות א'-ד' בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד. תנ"ך – תני"ך ולימודי קודש אחרים.
 (2) ערבי – כולל דרוזי (וצדקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

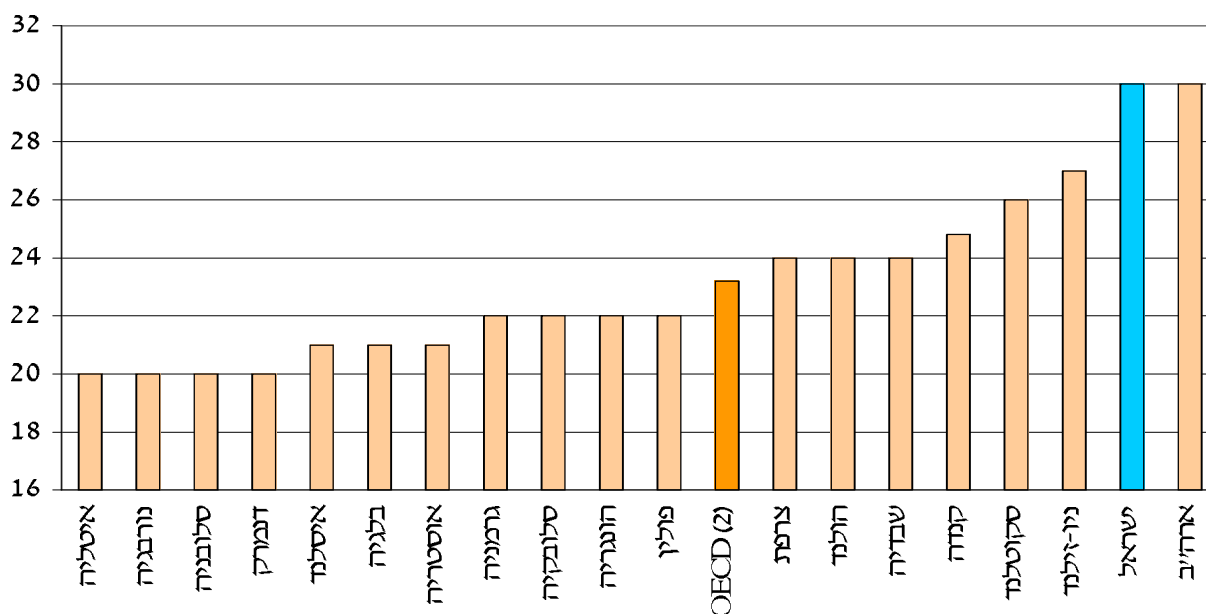
איור 19. מספר שעות אורך שבועיות בפועל לתלמידי כיתה ד' בישראל ובמדינות OECD נבחרות, 2006

המקור: Mullis et al. (2007), Exhibit 5.10. נתוני ישראל נלקחו מהפרסום הנ"ל ולא התבססו על עיבודים שלנו לדוחות "בקרת התקן".

(1) ממוצע חשבוני של כל מדינות OECD, למעט המדינות הבאות, שלא כלולות בסקר: אסטוניה, אירלנד, דרום קוריאה, יוון, יפן, מקסיקו, פורטוגל, פינלנד, צ'ילה, תורכיה, וכן לוקסמבורג שאין לגביה נתונים. נלקחו ממוצעי הנתונים הנפרדים לחבלים בבלגיה ובקנדה לצורך חישוב ממוצע לכל מדינה.

איור 20. מספר תלמידים בכיתה ד' בישראל ובמדינות OECD נבחרות, 2006

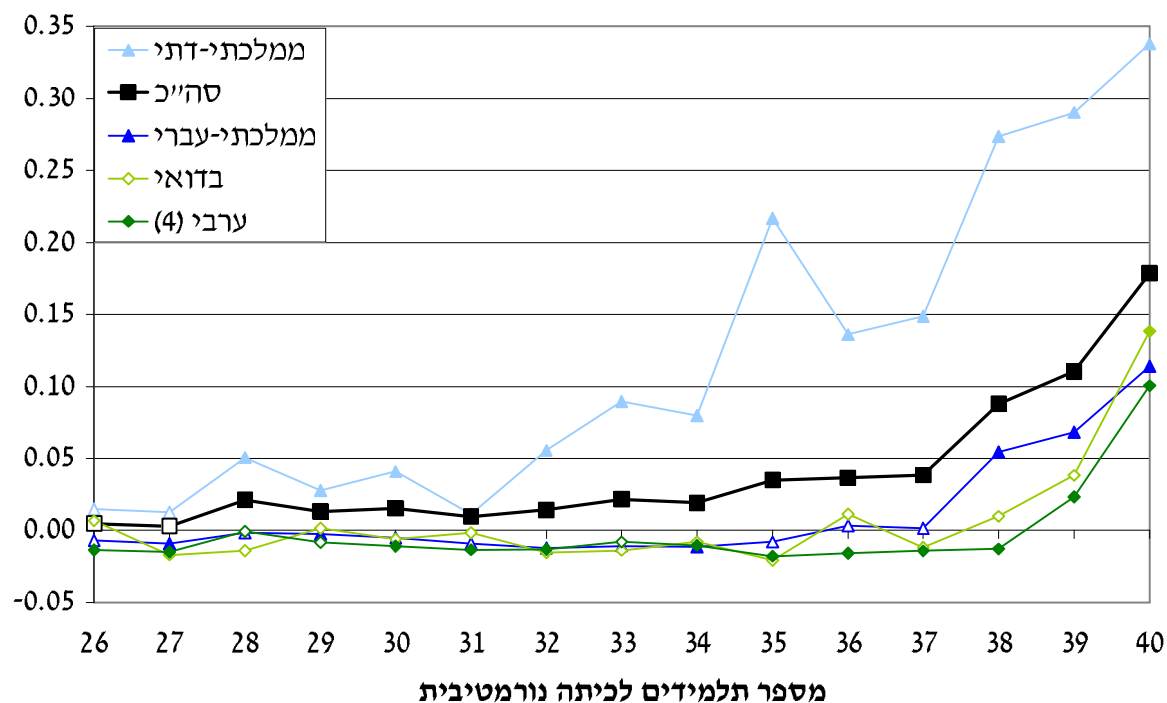
המקור: Mullis et al. (2007), Exhibit 5.16. נתוני ישראל נלקחו מהפרסום הנ"ל ולא התבססו על עיבודים שלנו לדוחות "בקרת התקן" או לקבצים המנהליים של משרד החינוך.

(1) בלימודי קריאה ושפה.
(2) ממוצע חשבוני של כל מדינות OECD, למעט המדינות הבאות, שלא כלולות בסקר: אסטוניה, אירלנד, דרום קוריאה, יוון, יפן, מקסיקו, פורטוגל, פינלנד, צ'ילה, תורכיה, וכן לוקסמבורג שאין לגביה נתונים. נלקחו ממוצעי הנתונים הנפרדים לחבלים בבלגיה ובקנדה לצורך חישוב ממוצע לכל מדינה.

איור 21. התוספת השולית של כיתה בפועל על כל כיתה נורמטיבית בחינוך היסודי^{3,2,1}

כתלות במספר התלמידים לכיתה נורמטיבית, לפי חלקי מערכת החינוך

(כיתה בפועל)

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

(1) מבוסס על אומדי משתני דמי למספר התלמידים לכיתה נורמטיבית (26, 27, ..., 40) וקבוצת הבסיס עד 25, כפי שאלו מופיעים באמידה בלוח 4 (סה"כ) ובאמידות מקבילות נפרדות לכל חלק במערכת החינוך. כאשר האומד אינו מובהק ברמת מובהקות של לפחות 10 אחוזים הסימן בתרשים חלול.

(2) בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים שבהם כיתות א' עד ו' בלבד.

(3) בהשוואה לתוספת השולית במקרה של כיתה נורמטיבית בת 25 תלמידים ומטה.

(4) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

נספחים

נספח א': לוחות

לוח נ'-1. מספר שעות האורך השבועיות המחייב לכיתה בחינוך היסודי הרשמי הרגיל,

לפי האשכול, המקצוע, דרגת הכיתה, המגזר והשנה

ה'ה'				ג'-ד'				א'-ב'				המקצוע	האשכול
+2004	1998	1988	1954	+2004	1998	1988	1954	+2004	1998	1988 ²²	1954		
ממלכת-י-עברי													
32	30	30	32 ⁶	31	26	26	24	29	24	24	24	ס"כ שעות אורך חובה	
24	24	27	31	24	כ-21	23	24	19	כ-19	24	24	ס"כ שעות אורך ליבה חובה	
5	6	9 ²⁵	10 ⁷	5	כ-5	9 ²³	9 ⁴	5	כ-5		17	מורשת, רוח וחברה ¹	
6	6	7	8	6	כ-5	4	5	3	כ-5		6	שפות וספרות	סה"כ
3		4	4 ⁸	3		4	5	3			6 ²		עברית
													ערבית
3		3	4 ⁹	3									אנגלית
7	7.5	4	4	7	6.5	4	4	7	6		4	מתמטיקה, טבע ומדעים	סה"כ
5	4.5	4	4 ¹⁰	5	כ-4	4	4	5	כ-3.5		4		מתמטיקה
2	3			2	כ-2.5			2	כ-2.5				טבע ומדעים
2	1.5	2	2	2	כ-1	2	2	2	כ-1		2		חינוך גופני
4	3	5 ²⁶	7 ¹¹	4	כ-2.5	4 ²⁴	4 ⁵	4	כ-2.5		5 ³	מלאכות, אמנויות ותרבות	
ממלכת-י-דת¹⁴													
32	31	31	32	31	26	26	24	29	24	24	24	ס"כ שעות אורך חובה	
24		29	32	24		24	24	19		22	24	ס"כ שעות אורך ליבה חובה	
5	15.5	14 ³¹	16 ¹⁸	5	13	12 ²⁹	14 ¹⁵ (13)	5	12	10 ²⁷	11 ¹²	מורשת, רוח וחברה ¹	
6	כ-9.5	6	3	6	כ-8	4	3	3	כ-7	4	4	שפות וספרות	סה"כ
3		3	3 ¹⁹	3		4	3	3		4	4 ¹²		עברית
													ערבית
3		3 ³²	4 ²⁰	3									אנגלית
7		4	3	7		3	3	7		3	4	מתמטיקה, טבע ומדעים	סה"כ
5		4	3	5		3	3	5		3	4		מתמטיקה
2	כ-3			2	כ-2.5			2	כ-2.5				טבע ומדעים
2	כ-3		2	2	כ-2.5		1 ¹⁶		כ-2.5		2		חינוך גופני
4		5 ³³	4 ²¹ (7)	4		5 ³⁰	3 ¹⁷ (4)			5 ²⁸	3 ¹³	מלאכות, אמנויות ותרבות	
ממלכת-י-ערבי													
32	30	30	29	31	26	26	26	29	24	24	24	ס"כ שעות אורך חובה	
27	24	27	29	27	כ-21	23	26	21	כ-19	24	24	ס"כ שעות אורך ליבה חובה	
5	6	9 ²⁵	6 ⁴⁰	5	כ-5	9 ²³	6 ³⁶	5	כ-5		8 ³⁴	מורשת, רוח וחברה ¹	
9	6	7	12	9	כ-5	4	9	3	כ-5		6	שפות וספרות	סה"כ
3		4	4	3		4	3 ³⁷						עברית
3			5 ⁴¹	3			6	3			6		ערבית
3		3	3 ⁴²	3									אנגלית
7	7.5	4	3	7	6.5	4	3	7	6		4	מתמטיקה, טבע ומדעים	סה"כ
5	4.5	4	3	5	כ-4	4	3 ³⁸	5	כ-3.5		4		מתמטיקה
2	3			2	כ-2.5			2	כ-2.5				טבע ומדעים
2	1.5	2	2	2	כ-1	2	2	2	כ-1		2		חינוך גופני
4	3	6 ³⁹	6 ⁴³	4	כ-2.5	4 ²⁴	6 ³⁹	4	כ-2.5		4 ³⁵	מלאכות, אמנויות ותרבות	

המקור: בנטואיץ (1960), משרד החינוך והתרבות (1988), משרד החינוך, התרבות והספורט (1998, 2000, 2003), משרד החינוך (2005).

- (1) 5 שעות תנ"ך ו-2 שעות חינוך לחברה בכיתה ב'.
- (2) 12 שעות תנ"ך ועברית בכיתה א' ו-6 שעות עברית בכיתה ב'.
- (3) 6 שעות מלאכה, חקלאות, ציור וזמרה בכיתה א' ו-5 שעות בכיתה ב'.
- (4) 4 שעות תנ"ך, 2 מולדת וטבע ו-1 שעה חינוך לחברה כיתה ג'; 5 שעות תנ"ך, 3 שעות מולדת וטבע ו-1 שעה לחינוך וחברה בכיתה ד'.
- (5) 6 שעות מלאכה, חקלאות, ציור וזמרה בכיתה ג' ו-4 שעות בכיתה ד'.
- (6) 31 שעות בכיתה ה' ו-32 שעות בכיתה ו'.
- (7) 4 שעות תנ"ך, 1 שעה תורה שבעל פה, 1 שעה דברי הימים, 2 שעות גיאוגרפיה ו-1 שעה לחינוך לחברה בכיתה ה'; 4 שעות תנ"ך, 1 שעה תורה שבעל פה, 2 שעות דברי הימים, 2 שעות גיאוגרפיה ו-1 שעה לחינוך לחברה בכיתה ו'.
- (8) 5 שעות לשון וספרות בכיתה ה' ו-4 שעות בכיתה ו'.
- (9) בכיתה ו' בלבד.
- (10) 4 שעות בכיתה ה' ו-3 בכיתה ו'.
- (11) 9 שעות מלאכה, חקלאות, ציור וזמרה בכיתה ה' ו-7 שעות בכיתה ו'.
- (12) 12 שעות תפילה, דינים, תורה שבעל פה, תנ"ך, עברית, מולדת וטבע בכיתה א'; 11 שעות תפילה, דינים, תורה שבעל פה ותנ"ך ו-4 שעות עברית ומולדת וטבע בכיתה ב'.
- (13) 6 שעות מלאכה, חקלאות, ציור וזמרה בכיתה א' ו-3 שעות בכיתה ב'.
- (14) בסוגריים – מספר השעות לבנות במידה ויש הבדל בין בנים לבנות.
- (15) 5 (4) שעות לתפילה, דינים ותורה שבעל פה, 7 שעות לתנ"ך ו-2 שעות למולדת וטבע בכיתה ג'; 6 (5) שעות לתפילה, דינים ותורה שבעל פה, 6 שעות לתנ"ך ו-2 שעות למולדת וטבע בכיתה ד'.
- (16) 2 שעות בכיתה ג' ו-1 שעה בכיתה ד'.
- (17) 2 (3) שעות ציור וזמרה בכיתה ג' ו-3 (4) בכיתה ד'.
- (18) 5 (6) שעות תנ"ך, 7 (4) שעות תורה שבעל פה, 2 שעות טבע ו-2 שעות גיאוגרפיה בכיתה ה'; 5 (6) שעות תנ"ך, 7 (3) שעות תורה שבעל פה, ו-4 (5) שעות טבע וגיאוגרפיה בכיתה ו'.
- (19) 3 (4) שעות בכיתה ה' ו-3 שעות בכיתה ו'.
- (20) בכיתה ו' בלבד.
- (21) 5 שעות מלאכה וחקלאות ו-2 (3) שעות ציור וזמרה בכיתה ה'; 3 (4) שעות מלאכה וחקלאות ו-1 שעה ציור וזמרה בכיתה ו'.
- (22) בכיתה א' לא הוגדרו מקצועות חובה בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, ובכיתה ב' בחינוך הממלכתי הוגדרו מקצועות חובה ללא היקף שעות לימוד.
- (23) 4 שעות לימודי יהדות, 2 שעות לימודי טבע, סביבה וחקלאות, 2 שעות מולדת וחברה וגיאוגרפיה ו-1 שעה חינוך.
- (24) 2 שעות מלאכה ומקצועות העבודה, 1 שעה ציור ואמנות, 1 שעה מוזיקה.
- (25) 4 שעות לימודי יהדות, 3 שעות לימודי טבע, סביבה וחקלאות, 1 שעה מולדת וחברה וגיאוגרפיה ו-1 שעה חינוך.
- (26) 3 שעות מלאכה ומקצועות העבודה, 1 שעה ציור ואמנות, 1 שעה מוזיקה.
- (27) 10 שעות לימודי יהדות בכיתה ב'.
- (28) 4 שעות מלאכה ומקצועות העבודה ו-1 שעה לימודים כוללים בכיתה ב'.
- (29) 10 שעות לימודי יהדות בכיתה ג'; 10 שעות לימודי יהדות, 1 שעה לימודי טבע, סביבה וחקלאות ו-1 שעה מולדת, חברה וגיאוגרפיה בכיתה ד'.
- (30) 4 שעות מלאכה ומקצועות העבודה ו-2 שעות לימודים כוללים בכיתה ג'; 4 שעות מלאכה ומקצועות העבודה ו-1 שעה לימודים כוללים בכיתה ד'.
- (31) 10 שעות לימודי יהדות, 2 שעות לימודי טבע, סביבה וחקלאות ו-2 שעות מולדת, חברה וגיאוגרפיה.
- (32) 2 שעות בכיתה ה' ו-3 בכיתה ו'.
- (33) 4 שעות מלאכה ומקצועות העבודה ו-1 שעה לימודים כוללים.
- (34) 3 שעות דת, 2 שעות מולדת, טבע, היסטוריה וגיאוגרפיה ו-1 שעה חברה בכיתה א'; 3 שעות דת, 4 שעות מולדת, טבע, היסטוריה וגיאוגרפיה ו-1 שעה חברה בכיתה ב'.
- (35) 6 שעות ציור, זמרה, מלאכה וחקלאות בכיתה א' ו-6 שעות בכיתה ב'.
- (36) 3 שעות דת, 2 שעות מולדת, טבע, היסטוריה וגיאוגרפיה ו-1 שעה חברה בכיתה ג'; 3 שעות דת ו-3 שעות מולדת, טבע, היסטוריה וגיאוגרפיה בכיתה ד'.
- (37) בכיתה ד' בלבד.
- (38) 4 שעות בכיתה ג' ו-3 שעות בכיתה ד'.
- (39) 3 שעות ציור וזמרה ו-3 שעות מלאכה וחקלאות בכיתה ג'; 2 שעות ציור וזמרה ו-4 שעות מלאכה וחקלאות בכיתה ד'.
- (40) 2 שעות דת, 4 שעות מולדת, טבע, היסטוריה וגיאוגרפיה ו-1 שעה חברה בכיתה ה'; 2 שעות דת ו-4 שעות מולדת, טבע, היסטוריה וגיאוגרפיה בכיתה ו'.
- (41) 6 שעות בכיתה ה' ו-5 שעות בכיתה ו'.
- (42) בכיתה ו' בלבד.
- (43) 2 שעות ציור וזמרה ו-4 שעות מלאכה וחקלאות.

לוח נ'-2. מספר שעות לימוד חובה לשבוע לבני 9-11 לפי המקצוע: ישראל ומדינות OECD נבחרות, 2009 ("שיעורים" במונחי 60 דקות)

ישראל (לפי הגדרות שונות)	OECD	ממוצע OECD ¹	צרפת	אוסטריה	הולנד	פורטוגל	איטליה	יוון	ספרד	נורבגיה	גרמניה	יפן	דנמרק	דרום קוריה	פינלנד		
חוזר מנכ"ל משרד החינוך ²																	
לא יהודי	יהודי																
25.3	25.3	27.0	20.5	24.2	24.0	23.5	23.5	23.4	22.6	22.2	19.9	19.9	19.4	19.1	16.7	16.8	סה"כ
2.4	2.4	5.8	4.6	7.2	5.8	7.5	4.9	5.1	5.3	5.0	4.7	3.3	3.7	5.0	3.4	3.5	שפת אם
4.8 ³	2.4	3.0	1.8	2.2	1.9	0.3	1.7	3.0	3.1	2.9	1.6	2.0	0.0	1.7	0.9	1.5	שפה זרה
4.0	4.0	4.5	3.4	4.5	3.8	4.4	4.1	3.9	2.9	3.7	3.2	2.8	2.8	3.1	2.3	3.0	מתמטיקה
1.6	1.6	2.8	2.1	2.0	2.5	1.3	1.4	2.4	1.4	1.9	1.5	1.6	1.7	1.4	2.1	1.7	מדע וטכנולוגיה
2.4 ⁴	2.4 ⁴	2.8 ⁴	1.8	2.7	0.6	1.3	2.5	2.6	3.6	1.9	1.8	1.1	1.7	1.0	1.7	0.4	מדעי החברה
1.6	1.6	3.1	0.8	0.0	1.9	1.1	0.0	1.4	1.4	0.0	1.7	1.2	0.0	0.7	0.0	0.9	דת
1.6	1.6	1.3	2.3	2.2	4.4	2.2	2.8	3.3	1.7	2.3	3.0	2.8	2.0	3.8	2.3	3.2	אמנויות
6.9 ⁵	9.3 ⁵	4.2	3.7	3.4	3.1	5.4	6.1	1.6	3.1	4.5	2.4	4.9	7.4	2.4	4.9	2.5	אחר
		37 ⁶	38	35	38	40	37	39	36	37	38	40	40	42	40	38	מספר שבועות הלימוד בשנה

המקור: OECD – OECD (2011), *Education at a Glance 2011* (Table D1.1, Table D1.2a, TableD4.1); ישראל – משרד החינוך; עיבודי המחברים.

(1) ממוצע חשבוני של כל מדינות ה-OECD, למעט המדינות הבאות: אין נתונים מלאים – ארה"ב, בלגיה, ניו זילנד, סקוטלנד, צ'כיה, קנדה, שבדיה, שוויץ; מדינות דוברות אנגלית – אירלנד ואנגליה.

(2) תלמידי כיתות ד'-ו' בתי ספר יסודיים רשמיים רגילים (כמו בפרסום ה-OECD) – ראו לוח 1. בישראל משך "שיעור" הוא כ-48 דקות בממוצע (50 דקות בכיתות א'-ב' ו-45 דקות בכיתות גבוהות יותר) ולכן יש להכפיל את הערכים המופיעים בלוח 1 בגוף העבודה ב-0.8.

(3) כולל עברית.

(4) מדעי החברה – גיאוגרפיה והיסטוריה (תרבות נכללה באחר).

(5) גיאוגרפיה/היסטוריה ותרבות בית-ספרית.

(6) בפרסום של OECD (TableD4.1) מופיע הערך השגוי של 43 שבועות לימוד בשנה בישראל, ולכן מספרי שעות הלימוד במקצועות השונים שהיו מתקבלים ישירות מנתוני ה-OECD המקוריים נמוכים בכ-15 אחוזים מאלו המוצגים בלוח.

לוח נ' 3. מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹ לפי השימוש והשנה

המקצוע	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	ממוצע 2001-4	ממוצע 2006-9	ממוצע 2001-9
סה"כ	51.8	54.1	53.1	51.2	52.0	54.9	53.0	52.8	52.5	53.2	52.9
מורי המשרד	45.0	46.4	45.0	44.0	42.3	44.8	45.1	45.3	45.1	44.4	44.7
אורז	31.6	33.3	32.5	32.5	31.2	32.4	33.2	33.1	32.5	32.5	32.5
רוחב	3.3	2.9	2.6	2.1	2.5	2.7	2.2	2.9	2.7	2.6	2.6
תגבור	3.8	3.8	3.6	3.1	2.7	3.2	3.3	3.3	3.6	3.1	3.3
תפקידים	6.3	6.4	6.3	6.2	5.9	6.5	6.4	6.1	6.3	6.2	6.3
חינוך+ניהול	5.2	5.3	5.2	5.2	5.1	5.3	5.2	4.9	5.2	5.1	5.2
ייעוץ	0.4	0.5	0.5	0.6	0.5	0.8	0.8	0.7	0.5	0.7	0.6
אחרים	0.7	0.6	0.5	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4	0.6	0.4	0.5
מורים אחרים	6.8	7.8	8.1	7.2	9.7	10.1	7.9	7.5	7.5	8.8	8.1
תפקידים	0.5	0.7	0.5	0.3	0.6	0.5	0.2	0.4	0.5	0.4	0.5

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

(1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).

לוח נ' 4. התפלגות מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹ לפי השימוש והשנה (אחוזים)

המקצוע	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	ממוצע 2001-4	ממוצע 2006-9	ממוצע 2001-9
סה"כ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
מורי המשרד	86.9	85.6	84.7	85.9	81.4	81.5	85.0	85.8	85.8	83.4	84.6
אורז	61.0	61.5	61.2	63.6	60.0	59.0	62.6	62.7	61.8	61.0	61.4
רוחב	6.4	5.3	4.8	4.2	4.8	4.9	4.2	5.4	5.2	4.8	5.0
תגבור	7.3	6.9	6.8	6.1	5.2	5.8	6.2	6.2	6.8	5.9	6.3
תפקידים	12.2	11.9	11.8	12.0	11.4	11.8	12.1	11.5	12.0	11.7	11.9
חינוך+ניהול	10.1	9.7	9.8	10.1	9.8	9.6	9.9	9.3	9.9	9.6	9.8
ייעוץ	0.7	1.0	1.0	1.1	1.0	1.4	1.5	1.4	1.0	1.3	1.2
אחרים	1.3	1.2	1.0	0.8	0.7	0.8	0.8	0.8	1.1	0.7	0.9
מורים אחרים	13.1	14.4	15.3	14.1	18.6	18.5	15.0	14.2	14.2	16.6	15.4
תפקידים	0.9	1.4	0.9	0.6	1.2	0.9	0.5	0.7	0.9	0.8	0.9

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

(1) בית ספר יסודי רשמי, רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).

לוח נ' 5. חלוקת תשומת העבודה של כוחות ההוראה בבית ספר יסודי¹
ומספר שעות עבודתם בשבוע לפי חלק מערכת החינוך², סוג המורים והשנה³

		ממוצע	ממוצע	ממוצע
		2001-4	2006-9	2001-9
א. התפלגות מספר המורים (אחוזים)				
סה"כ	מורי משרד החינוך	74.4	67.9	70.6
	לא מורי משרד החינוך	21.3	25.1	23.5
	מעורב	4.3	7.0	5.8
ממלכתי	מורי משרד החינוך	72.8	66.9	69.4
	לא מורי משרד החינוך	22.9	26.9	25.2
	מעורב	4.4	6.2	5.4
ממלכתי-דתי	מורי משרד החינוך	68.3	61.3	64.3
	לא מורי משרד החינוך	26.4	31.0	29.0
	מעורב	5.3	7.7	6.7
ערבי	מורי משרד החינוך	86.1	77.2	80.7
	לא מורי משרד החינוך	11.3	15.6	13.9
	מעורב	2.6	7.3	5.4
		עובדי המשרד	ב. התפלגות סך שעות העבודה (אחוזים)	
סה"כ	מורי משרד החינוך	כן	82.1	78.4
	לא מורי משרד החינוך	לא	12.5	13.2
	מעורב	כן	3.9	6.5
ממלכתי	מורי משרד החינוך	כן	83.5	79.1
	לא מורי משרד החינוך	לא	11.2	12.9
	מעורב	כן	3.9	6.3
ממלכתי-דתי	מורי משרד החינוך	כן	74.4	69.7
	לא מורי משרד החינוך	לא	19.2	20.5
	מעורב	כן	4.7	7.4
ערבי	מורי משרד החינוך	כן	93.2	86.0
	לא מורי משרד החינוך	לא	4.1	4.9
	מעורב	כן	2.0	7.5
		לא	0.7	1.6
				1.2

לוח נ' 5. חלוקת תשומת העבודה של כוחות ההוראה בבית ספר יסודי¹
ומספר שעות עבודתם בשבוע לפי חלק מערכת החינוך², סוג המורים והשנה³ – המסך

ממוצע	ממוצע	ממוצע	עובדי המשרד		
2001-9	2006-9	2001-4		ג. מספר שעות עבודה שבועיות למשרה ⁴	
20.9	21.4	20.5	כן	מורי משרד החינוך	
9.7	9.6	10.0	לא	לא מורי משרד החינוך	סה"כ
17.7	18.6	16.3	כן	מעורב	
5.6	5.4	6.0	לא		
21.9	22.2	21.5	כן	מורי משרד החינוך	
9.1	9.0	9.2	לא	לא מורי משרד החינוך	ממלכתי
18.2	19.0	16.6	כן	מעורב	
5.7	5.4	6.1	לא		
20.2	20.8	19.6	כן	מורי משרד החינוך	ממלכתי-
12.5	12.1	13.1	לא	לא מורי משרד החינוך	
17.0	17.6	15.9	כן	מעורב	דתי
5.8	5.8	5.8	לא		
23.1	23.0	23.2	כן	מורי משרד החינוך	
6.9	6.5	7.8	לא	לא מורי משרד החינוך	ערבי
20.5	21.3	16.7	כן	מעורב	
4.8	4.5	5.9	לא		

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

- (1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).
- (2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי) ולא כולל מזרח ירושלים. הבדואים לא נכללים בלוח בשל מיעוט תצפיות.
- (3) מעורב: מורים המועסקים על ידי משרד החינוך וגורמים אחרים.
- (4) מספר שעות עבודה שבועיות למשרה בבית ספר ב"בקרית התקן" בלבד. למורה המועסק במספר בתי ספר הכלולים ב"בקרית התקן" יערך חישוב נפרד עבור כל אחד מהם.

לוח נ' 6. מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹ לפי השימוש, חלק מערכת החינוך² והשנה

ממוצע ממוצע ממוצע										
2001-9	2006-9	2001-4	2009	2008	2007	2006	2004	2003	2002	2001
51.4	51.6	51.1	50.1	51.3	53.6	51.6	49.0	51.3	53.2	ממלכתי
60.9	59.4	62.9	59.3	60.2	62.4	55.8	61.6	64.0	63.0	ממ"ד
48.6	50.2	46.4	52.5	49.0	50.0	49.3	45.8	46.2	47.0	ערבי
49.1	51.0	46.4	49.4	56.1	51.4	47.3	45.0	46.3	48.0	בדואי
43.6	43.2	44.1	43.6	43.8	43.8	41.8	42.8	43.9	45.6	ממלכתי
46.4	44.9	48.5	45.6	45.3	45.9	42.6	46.9	49.3	49.4	ממ"ד
45.2	46.2	43.9	49.2	46.9	45.5	43.4	43.7	43.2	44.8	ערבי
46.9	48.5	44.8	48.1	53.2	49.9	42.8	44.1	43.5	46.9	בדואי
31.8	31.9	31.8	32.2	32.4	31.8	31.1	31.8	31.8	32.5	ממלכתי
33.2	32.5	34.0	32.7	33.4	33.1	30.8	33.9	34.3	34.5	ממ"ד
33.0	33.4	32.6	35.4	33.8	32.5	31.7	32.9	23.3	33.6	ערבי
34.4	36.0	32.7	36.1	38.8	36.1	33.0	33.1	32.3	35.2	בדואי
2.5	2.3	2.7	2.4	1.8	2.4	2.6	2.0	2.4	2.8	ממלכתי
2.7	2.5	2.9	2.9	2.0	2.8	2.2	2.7	2.9	2.9	ממ"ד
2.9	3.4	2.3	4.4	3.4	3.1	2.7	1.7	2.5	2.8	ערבי
3.4	3.2	3.6	2.7	3.6	4.5	2.1	2.4	3.1	3.6	בדואי
3.1	2.9	3.3	3.1	3.2	3.1	2.3	2.8	3.4	3.8	ממלכתי
4.0	3.5	4.8	3.7	3.3	3.4	3.6	3.8	5.4	5.2	ממ"ד
3.0	3.3	2.6	3.3	3.5	3.5	3.0	3.3	2.5	2.1	ערבי
2.8	3.1	2.4	3.3	4.2	2.8	2.3	3.0	2.3	2.0	בדואי
6.2	6.2	6.2	6.0	6.4	6.5	5.9	6.2	6.3	6.4	ממלכתי
6.6	6.4	6.8	6.3	6.6	6.7	6.0	6.5	6.6	6.8	ממ"ד
6.1	6.1	6.1	6.1	6.2	6.3	6.0	5.8	6.0	6.2	ערבי
5.9	6.1	5.7	6.0	6.5	6.5	5.4	5.6	5.8	6.1	בדואי
7.7	8.4	7.0	6.5	7.5	9.8	9.7	6.2	7.4	7.6	ממלכתי
14.2	14.6	13.8	13.7	14.9	16.5	13.2	14.7	14.7	13.6	ממ"ד
3.1	3.9	2.2	3.3	2.0	4.6	5.9	2.1	3.0	2.3	ערבי
2.1	2.5	1.7	1.3	2.9	1.5	4.5	0.9	2.8	1.1	בדואי

סה"כ

סה"כ

אורך

מורי
המשרד

רוחב

תגבור

תפקידים

מורים אחרים

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

(1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).

(2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

לוח נ' 7. מספר השעות השבועיות לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹ לפי עשירוני הטיפוח, השימוש, חלק מערכת החינוך² והשנה

א. עשירוני הטיפוח 1-3 (מעמד חברתי-כלכלי חזק)

ממוצע		ממוצע		ממוצע								
2001-9	2006-9	2001-4	2009	2008	2007	2006	2004	2003	2002	2001		
48.0	48.5	47.3	47.5	47.4	51.6	47.7	45.2	47.6	49.2		ממלכתי	
54.6	53.7	55.8	53.7	51.8	56.0	53.4	55.7	56.1	55.8		ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	
40.3	40.3	40.4	41.3	41.5	40.3	38.1	39.6	40.5	41.0		ממלכתי	
41.8	40.9	43.0	42.8	40.8	40.0	40.1	43.9	42.0	43.2		ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	
30.0	30.2	29.9	30.8	31.1	29.7	29.4	30.3	30.3	30.5	28.3	ממלכתי	
30.9	30.4	31.4	31.1	30.9	29.4	30.1	32.4	30.0	31.3	31.9	ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	
1.9	1.7	2.0	1.9	1.3	2.2	1.6	1.6	1.8	2.1	2.6	ממלכתי	
2.2	1.8	2.5	2.7	1.5	1.7	1.3	1.8	2.5	2.2	3.7	ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	
2.1	2.2	2.0	2.7	2.8	2.0	1.4	1.7	2.1	2.2		ממלכתי	
2.6	2.2	3.0	2.6	2.0	1.9	2.4	3.4	2.7	3.0		ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	
6.1	6.1	6.1	5.9	6.3	6.5	5.7	6.0	6.3	6.1	5.8	ממלכתי	
6.5	6.5	6.5	6.3	6.5	6.9	6.3	6.3	6.8	6.7	6.4	ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	
7.7	8.2	7.1	6.2	5.9	11.3	9.6	5.6	7.1	8.2	7.7	ממלכתי	
12.3	12.8	11.9	11.0	11.0	16.0	13.2	11.8	14.1	12.5	9.1	ממ"ד	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	ערבי	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	בדואי	

סה"כ											
סה"כ											
אורך											
רוחב											
תגבור											
תפקידים											
מורים אחרים											

ב. עשירוני הטיפוח 4-7 (מעמד חברתי-כלכלי בינוני)

ממוצע	ממוצע	ממוצע	2009	2008	2007	2006	2004	2003	2002	2001	
2001-9	2006-9	2001-4									
53.4	53.3	53.6	51.4	53.6	54.2	54.0	51.0	53.8	55.9		ממלכתי
61.0	59.3	63.1	58.9	60.8	63.0	54.7	61.4	64.9	63.2		ממ"ד
48.6	50.1	46.6	53.6	48.5	49.8	48.6	45.6	46.7	47.6		ערבי
^46.2	^48.6	^39.0	^49.9	^53.7	.	^42.3	.	^39.0	.		בדואי
45.4	44.9	46.2	44.5	45.0	46.0	44.1	44.0	46.0	48.5		ממלכתי
46.7	45.0	48.9	45.6	46.0	46.6	41.7	46.6	50.4	49.6		ממ"ד
45.4	46.4	44.1	49.2	46.2	46.3	43.9	43.6	43.4	45.2		ערבי
^45.2	^47.3	^39.0	^48.1	^53.7	.	^40.3	.	^39.0	.		בדואי
32.8	32.6	33.0	32.3	33.0	33.2	32.1	32.0	32.8	33.7	33.3	ממלכתי
33.5	32.5	34.5	32.6	33.7	33.6	30.2	33.7	35.9	34.9	33.3	ממ"ד
33.1	33.5	32.7	35.5	33.2	33.4	32.0	32.7	32.2	33.9	31.9	ערבי
^32.6	^34.0	^30.5	^34.7	^37.0	.	^30.3	.	^31.0	.	^30.0	בדואי
2.9	2.7	3.2	2.8	2.3	2.4	3.2	2.3	2.9	3.5	4.1	ממלכתי
2.9	2.7	3.0	3.1	2.4	3.0	2.4	2.9	2.9	3.1	3.1	ממ"ד
2.8	3.4	2.3	4.7	3.4	3.1	2.6	1.6	2.6	2.9	1.9	ערבי
^4.2	^5.3	^2.6	^4.8	^9.1	.	^2.0	.	^2.5	.	^2.6	בדואי
3.6	3.3	4.0	3.4	3.4	3.9	2.7	3.4	4.0	4.6		ממלכתי
3.8	3.4	4.4	3.6	3.3	3.4	3.3	3.4	4.9	4.7		ממ"ד
2.9	3.2	2.6	3.0	3.5	3.3	3.0	3.3	2.4	2.0		ערבי
^1.6	^2.0	^0.3	^2.2	^0.8	.	^2.9	.	^0.3	.		בדואי
6.3	6.2	6.4	5.9	6.4	6.5	6.1	6.2	6.3	6.7	6.3	ממלכתי
6.6	6.4	6.8	6.4	6.7	6.6	5.9	6.5	6.6	6.9	7.3	ממ"ד
6.3	6.2	6.3	6.1	6.1	6.5	6.2	5.9	6.2	6.4	6.7	ערבי
^5.7	^6.0	^5.3	^6.3	^6.8	.	^5.1	.	^5.2	.	^5.4	בדואי
7.6	8.4	6.7	6.9	8.6	8.3	9.9	7.0	7.8	7.4	4.7	ממלכתי
14.2	14.3	14.1	13.2	14.8	16.3	12.9	14.8	14.5	13.6	13.4	ממ"ד
3.0	3.7	2.3	4.4	2.3	3.4	4.7	2.0	3.3	2.4	1.3	ערבי
^1.9	^1.9	.	^1.9	.	.	^2.0	.	.	.	.	בדואי

סה"כ

סה"כ

אורך

מורי
המשרד

רוחב

תגבור

תפקידים

מורים אחרים

ג. עשירוני הטיפוח 8-10 (מעמד חברתי-כלכלי חלש)

ממוצע	ממוצע	ממוצע	2009	2008	2007	2006	2004	2003	2002	2001	
2001-9	2006-9	2001-4									
57.9	58.0	57.8	55.7 ^א	56.7	60.9	58.5	57.5	57.6	58.3		ממלכתי
69.0	67.5	70.9	67.8	69.4	69.0	63.7	69.7	71.6	71.4		ממ"ד
48.4	50.3	45.9	50.5	49.9	50.5	50.5	46.2	45.4	46.0		ערבי
49.2	51.2	46.6	49.3	56.4	51.4	47.6	45.0	46.8	48.0		בדואי
50.4	49.2	52.1	49.3 ^א	48.0	50.9	48.7	52.7	50.7	52.8		ממלכתי
51.7	49.5	54.7	49.1	48.5	51.1	49.3	51.6	55.7	56.7		ממ"ד
44.9	46.0	43.6	49.1	48.3	43.9	42.5	44.0	42.8	44.0		ערבי
47.0	48.5	44.9	48.1	53.1	49.9	42.9	44.1	43.8	46.9		בדואי
36.0	36.0	35.9	38.0 ^א	35.8	35.9	34.2	38.4	35.0	36.2	34.2 ^א	ממלכתי
35.3	35.2	35.5	35.1	35.6	35.9	34.2	36.3	34.3	37.4	34.1 ^א	ממ"ד
32.8	33.1	32.6	35.4	34.9	31.0	31.0	33.1	32.3	33.2	31.7	ערבי
34.4	36.2	32.7	36.3	39.1	36.1	33.2	33.1	32.4	35.2	30.1	בדואי
3.3	2.7	3.8	2.3 ^א	1.5	3.3	3.8	2.6	2.8	3.1	6.8 ^א	ממלכתי
2.8	2.4	3.1	2.3	1.2	3.5	2.5	2.8	3.7	3.2	2.9 ^א	ממ"ד
2.9	3.4	2.5	3.8	3.5	3.2	3.0	2.0	2.2	2.7	3.1	ערבי
3.3	3.0	3.6	2.5	2.9	4.5	2.1	2.4	3.2	3.6	5.3	בדואי
4.9	4.0	6.2	2.6 ^א	4.0	4.8	4.5	5.0	6.8	7.0		ממלכתי
6.9	5.5	8.7	5.5	5.2	4.9	6.4	5.6	11.1	9.6		ממ"ד
3.2	3.6	2.8	4.0	3.7	3.8	2.9	3.3	2.6	2.4		ערבי
2.9	3.3	2.5	3.4	4.6	2.8	2.3	3.0	2.4	2.0		בדואי
6.5	6.5	6.4	6.5 ^א	6.7	6.8	6.2	6.7	6.2	6.6	6.0 ^א	ממלכתי
6.6	6.4	6.8	6.1	6.5	6.9	6.2	7.0	6.7	6.6	7.0 ^א	ממ"ד
5.8	5.9	5.7	6.0	6.2	5.8	5.6	5.6	5.7	5.8	5.8	ערבי
5.9	6.1	5.7	6.0	6.5	6.5	5.4	5.6	5.8	6.1	5.3	בדואי
7.7	8.8	6.7	6.3 ^א	8.8	10.1	9.8	4.9	6.9	5.5	9.5 ^א	ממלכתי
16.6	18.0	15.2	18.7	21.0	17.9	14.4	18.1	16.0	14.7	12.2 ^א	ממ"ד
3.2	4.4	2.0	1.3	1.5	6.7	8.0	2.3	2.6	2.0	1.3	ערבי
2.2	2.6	1.8	1.2	3.3	1.5	4.6	0.9	3.0	1.1	2.0	בדואי

סה"כ

סה"כ

אורך

רוחב

תגבור

תפקידים

מורי
המשרד

מורים אחרים

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

^א מספר בתי הספר בתא הוא 5 ומטה.

(1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ומזרח ירושלים).

(2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

לוח נ' 8. מספר שעות אורך ורוחב של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל בבית ספר יסודי¹ לפי דרגת הכיתה, השנה וקימו של יום חינוך ארוך

דרגת כיתה	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	ממוצע 2001-4	ממוצע 2006-9	ממוצע 2001-9
א. סה"כ											
אי-ב'	34.4	35.4	33.6	33.9	33.9	35.2	36.0	36.7	34.3	35.5	34.9
גי-ד'	36.8	36.9	35.9	35.6	34.7	36.1	36.4	36.8	36.3	36.0	36.2
ה-ו'	39.0	38.8	37.7	37.8	36.5	37.5	37.4	38.8	38.3	37.6	37.9
אי-ב'	30.5	32.1	30.8	31.2	29.9	30.9	31.9	32.0	31.1	31.2	31.2
גי-ד'	32.5	33.3	32.4	32.5	31.4	32.4	33.1	33.1	32.7	32.5	32.6
ה-ו'	33.5	34.1	33.5	33.7	32.5	33.5	33.9	34.2	33.7	33.5	33.6
אי-ב'	3.9	3.3	2.9	2.8	4.0	4.3	4.1	4.8	3.2	4.3	3.7
גי-ד'	4.3	3.5	3.5	3.1	3.4	3.7	3.3	3.7	3.6	3.5	3.6
ה-ו'	5.5	4.7	4.2	4.1	4.0	4.1	3.5	4.6	4.6	4.0	4.3
ב. עשירוני הטיפוח 8-10 (מעמד חברתי-כלכלי חלש)											
ב1. סה"כ											
אי-ב'	37.0	37.5	35.9	37.4	37.3	40.2	40.1	40.3	36.9	39.5	38.2
גי-ד'	38.5	39.2	37.6	38.2	36.6	39.2	38.4	38.7	38.4	38.2	38.3
ה-ו'	40.9	40.7	39.2	39.5	38.1	40.3	39.8	40.6	40.1	39.7	39.9
אי-ב'	31.7	33.5	32.5	34.0	32.0	33.5	34.8	35.6	32.9	34.0	33.4
גי-ד'	33.8	35.2	33.9	35.1	32.9	34.5	35.5	36.0	34.5	34.7	34.6
ה-ו'	34.6	35.9	34.6	35.8	33.9	35.1	36.0	36.6	35.2	35.4	35.3
אי-ב'	5.3	4.0	3.4	3.4	5.3	6.7	5.3	4.7	4.0	5.5	4.8
גי-ד'	4.8	4.0	3.7	3.0	3.7	4.7	2.8	2.7	3.9	3.5	3.7
ה-ו'	6.4	4.8	4.6	3.7	4.3	5.2	3.8	4.0	4.9	4.3	4.6
ב2. י"ש יום חינוך ארוך											
אי-ב'	41.0	43.6	43.6	41.9	41.7	45.0	44.5	42.9	42.5	43.5	43.0
גי-ד'	41.7	42.8	43.5	42.3	39.1	44.0	41.7	41.1	42.6	41.5	42.0
ה-ו'	44.2	44.6	44.0	43.1	41.3	44.4	42.5	42.9	44.0	42.8	43.4
אי-ב'	35.7	37.5	38.4	38.3	35.5	37.6	38.3	38.0	37.5	37.3	37.4
גי-ד'	36.8	37.8	38.0	38.4	35.7	37.8	38.4	38.1	37.8	37.5	37.6
ה-ו'	37.0	38.3	38.2	38.8	36.1	37.6	38.4	38.4	38.1	37.6	37.8
אי-ב'	5.3	6.1	5.2	3.6	6.2	7.4	6.2	4.9	5.0	6.2	5.6
גי-ד'	5.0	5.0	5.5	3.9	3.4	6.3	3.3	3.0	4.8	4.0	4.4
ה-ו'	7.2	6.3	5.8	4.4	5.1	6.8	4.1	4.5	5.9	5.1	5.5
ב3. אין יום חינוך ארוך											
אי-ב'	36.0	32.3	33.7	33.0	35.4	36.2	33.6	35.0	33.7	35.0	34.4
גי-ד'	36.7	34.8	34.9	33.8	35.6	35.3	33.6	33.7	35.1	34.6	34.8
ה-ו'	39.0	36.0	37.1	35.8	36.9	36.8	35.8	36.1	37.0	36.4	36.7
אי-ב'	30.7	30.4	30.8	29.8	30.5	30.0	29.8	30.9	30.4	30.3	30.4
גי-ד'	32.0	32.1	32.1	31.9	31.7	31.8	31.5	31.8	32.0	31.7	31.9
ה-ו'	33.2	33.2	33.0	32.9	33.0	33.0	32.3	33.1	33.0	32.8	32.9
אי-ב'	5.3	1.9	2.9	3.2	4.8	6.2	3.8	4.0	3.3	4.7	4.0
גי-ד'	4.7	2.7	2.8	1.9	3.9	3.5	2.2	2.0	3.0	2.9	3.0
ה-ו'	5.8	2.8	4.1	3.0	3.9	3.8	3.5	3.0	3.9	3.5	3.7

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

(1) בית ספר יסודי רשמי רגיל, שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ומזרח ירושלים).

לוח נ-9. מספר הכיתות הממוצע לשכבה בבית ספר יסודי¹ לפי דרגת הכיתה, השנה וחלק מערכת החינוך²

סוג הכיתה	דרגת הכיתה	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	ממוצע 2001-4	ממוצע 2006-9	ממוצע 2001-9
א. סה"כ												
נורמטיבית	א-ב'	2.0	2.2	2.2	2.2	2.0	2.1	2.2	2.2	2.1	2.2	2.2
	ג-ד'	2.1	2.1	2.2	2.1	2.0	2.1	2.2	2.2	2.1	2.1	2.1
	ה-ו'	2.1	2.1	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2	2.1	2.1	2.1
	סה"כ	12.0	12.6	12.8	12.8	11.8	12.5	12.9	13.3	12.6	12.6	12.6
בתקן	סה"כ	12.4	12.8	12.8	12.9	11.8	12.6	13.0	13.4	12.7	12.7	12.7
בפועל	א-ב'	2.1	2.2	2.2	2.2	2.1	2.2	2.3	2.3	2.2	2.3	2.2
	ג-ד'	2.1	2.2	2.2	2.2	2.1	2.2	2.3	2.3	2.2	2.2	2.2
	ה-ו'	2.2	2.2	2.2	2.2	2.0	2.1	2.2	2.3	2.2	2.2	2.2
	סה"כ	12.5	13.1	13.1	13.2	12.3	13.1	13.3	13.7	13.0	13.1	13.1
ב. ממלכתי-עברי												
נורמטיבית	א-ב'	2.1	2.2	2.1	2.2	2.2	2.1	2.2	2.3	2.2	2.2	2.2
	ג-ד'	2.2	2.1	2.2	2.2	2.2	2.1	2.1	2.3	2.2	2.2	2.2
	ה-ו'	2.3	2.1	2.3	2.3	2.2	2.0	2.2	2.3	2.2	2.2	2.2
	סה"כ	12.6	12.6	12.8	13.5	12.6	12.4	12.7	13.6	12.9	12.8	12.9
בתקן	סה"כ	13.0	12.9	12.9	13.6	12.7	12.5	12.8	13.6	13.1	12.9	13.0
בפועל	א-ב'	2.2	2.3	2.2	2.3	2.3	2.2	2.2	2.4	2.2	2.3	2.3
	ג-ד'	2.3	2.2	2.2	2.3	2.3	2.2	2.2	2.3	2.3	2.3	2.3
	ה-ו'	2.4	2.2	2.3	2.3	2.2	2.2	2.3	2.3	2.3	2.2	2.3
	סה"כ	13.2	13.1	13.2	13.8	13.2	13.0	13.1	14.0	13.3	13.3	13.3
ג. ממלכתי דתי												
נורמטיבית	א-ב'	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.7	1.8	1.6	1.7	1.6	1.7
	ג-ד'	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.7	1.9	1.7	1.7	1.7	1.7
	ה-ו'	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.6	1.8	1.7	1.7	1.6	1.6
	סה"כ	9.6	10.1	10.5	9.4	8.2	9.9	10.6	9.9	9.9	9.6	9.8
בתקן	סה"כ	10.1	10.1	10.4	9.6	8.2	9.9	10.6	10.1	10.1	9.7	9.9
בפועל	א-ב'	1.7	1.8	1.9	1.7	1.6	1.9	2.0	1.7	1.8	1.8	1.8
	ג-ד'	1.7	1.8	1.8	1.7	1.5	1.7	2.1	1.8	1.8	1.8	1.8
	ה-ו'	1.8	1.8	1.8	1.8	1.5	1.7	1.9	1.8	1.8	1.7	1.8
	סה"כ	10.5	10.9	11.1	10.5	9.1	10.7	11.9	10.7	10.8	10.6	10.7

לוח נ' 9. מספר הכיתות לשכבה בבית ספר יסודי¹ לפי דרגת הכיתה, השנה וחלק מערכת החינוך – המשך

סוג הכיתה	דרגת הכיתה	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	ממוצע 2001-4	ממוצע 2006-9	ממוצע 2001-9
ד. ערבי ³												
נורמטיבית	א-ב'	2.3	2.7	2.6	2.7	2.5	2.7	2.8	2.8	2.6	2.7	2.6
	ג-ד'	2.2	2.7	2.5	2.5	2.4	2.6	2.6	2.7	2.5	2.6	2.5
	ה-ו'	2.0	2.4	2.4	2.5	2.3	2.5	2.5	2.6	2.4	2.5	2.4
	סה"כ	12.9	15.7	15.0	15.5	14.5	15.5	15.8	16.3	14.8	15.5	15.2
בתקן	סה"כ	12.8	15.7	15.0	15.6	14.4	15.5	15.8	16.3	14.8	15.5	15.1
	א-ב'	2.3	2.7	2.7	2.7	2.5	2.7	2.8	2.8	2.6	2.7	2.7
	ג-ד'	2.2	2.7	2.5	2.6	2.4	2.6	2.6	2.7	2.5	2.6	2.5
	ה-ו'	2.0	2.5	2.4	2.5	2.3	2.5	2.6	2.6	2.4	2.5	2.4
בפועל	סה"כ	12.8	15.8	15.2	15.7	14.5	15.6	16.0	16.4	14.9	15.6	15.3
ה. בדואי												
נורמטיבית	א-ב'	2.6	2.5	3.2	2.2	2.1	3.2	2.7	2.9	2.6	2.7	2.7
	ג-ד'	2.6	2.4	2.8	1.8	2.1	2.9	2.5	2.8	2.4	2.6	2.5
	ה-ו'	2.5	2.1	2.6	1.8	1.9	2.5	2.2	2.7	2.2	2.3	2.3
	סה"כ	14.2	13.7	17.1	11.6	12.1	17.3	14.8	16.6	14.2	15.2	14.7
בתקן	סה"כ	14.4	13.5	17.3	11.7	12.3	17.6	14.7	16.7	14.2	15.3	14.8
	א-ב'	2.6	2.5	3.2	2.3	2.1	3.3	2.7	2.9	2.6	2.8	2.7
	ג-ד'	2.7	2.4	2.8	1.9	2.2	3.1	2.5	2.9	2.4	2.7	2.5
	ה-ו'	2.5	2.2	2.6	1.9	1.9	2.6	2.3	2.7	2.3	2.4	2.3
בפועל	סה"כ	15.6	14.0	17.3	12.0	12.3	18.0	15.0	17.2	14.7	15.6	15.2
המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.												
(1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ומזרח ירושלים). המספר הממוצע של כיתות בשכבה חושב על ידי חלוקת סך הכיתות בכל אחת מהקבוצות א-ב', ג-ד', ה-ו' ב-2, ובמקרה שאחת מהשנים חסרה לא בוצעה חלוקה; הסה"כ מתייחס לסכום הכיתות בקבוצה א-ו'.												
(2) הערך בשורת סה"כ הכיתות הנורמטיביות/בפועל אינו שווה לסכום הכיתות בכל אחת מהקבוצות א-ב', ג-ד', ה-ו' (באותו הטור) כפול שניים; זאת בשל העובדה שמתקיים: $(\sum_{j=1}^J n_j) / J \neq \sum_{j=1}^J ((\sum_{i=1}^I n_{ij}) / I)$ כאשר n_{ij} הוא מספר הכיתות בשכבה i בבית ספר j.												
(3) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.												

לוח נ' 10. הפער בין מספר הכיתות בתקן ובפועל למספר הכיתות הנורמטיביות לשכבה בבית ספר יסודי¹
לפי דרגת הכיתה, השנה וחלק מערכת החינוך² (אחוזים)

דרגת הכיתה	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	ממוצע 2001-4	ממוצע 2006-9	ממוצע 2001-9
א. סה"כ											
בתקן לנורמטיביות	2.7	1.3	0.0	1.0	0.4	0.5	0.4	0.8	1.2	0.5	0.9
בפועל לנורמטיביות	3.6	3.3	2.7	3.0	5.4	4.7	3.2	3.2	3.1	4.1	3.6
ה-י	4.2	4.0	2.5	3.9	4.7	3.1	3.5	3.3	3.6	3.6	3.6
ה-ד	4.4	4.1	1.7	3.9	3.7	5.2	3.4	3.3	3.5	3.9	3.7
סה"כ	4.1	3.8	2.3	3.5	4.5	4.3	3.3	3.3	3.4	3.8	3.6
ב. ממלכתי-עברי											
בתקן לנורמטיביות	3.2	2.3	0.2	0.8	0.5	0.8	0.8	0.4	1.6	0.6	1.1
בפועל לנורמטיביות	5.0	4.1	3.3	2.0	6.9	4.7	2.5	3.2	3.6	4.3	3.9
ה-י	4.7	4.3	3.2	3.0	5.0	3.7	2.8	2.9	3.8	3.6	3.7
ה-ד	4.8	3.5	2.0	2.3	3.5	5.7	3.0	4.1	3.1	4.1	3.6
סה"כ	4.9	3.8	2.8	2.4	5.0	4.7	2.7	3.4	3.5	3.9	3.7
ג. ממלכתי-דתי											
בתקן לנורמטיביות	5.6	0.2	-1.1	1.9	0.4	0.3	0.0	1.8	1.6	0.6	1.1
בפועל לנורמטיביות	5.1	5.9	3.8	8.6	8.9	10.0	8.2	6.6	5.8	8.4	7.1
ה-י	7.5	7.3	3.0	8.8	9.2	4.4	9.8	6.9	6.6	7.6	7.1
ה-ד	10.4	9.8	2.9	13.1	9.4	9.1	6.9	5.2	8.9	7.5	8.2
סה"כ	9.7	7.7	5.5	12.1	11.8	8.6	12.3	7.8	8.7	10.1	9.4
ד. ערבי³											
בתקן לנורמטיביות	-0.8	0.0	0.0	0.9	-0.8	-0.2	0.2	0.2	0.0	-0.1	0.0
בפועל לנורמטיביות	-0.7	0.0	0.6	1.0	-0.4	0.5	1.0	0.7	0.3	0.5	0.4
ה-י	0.0	1.5	0.0	2.2	0.8	0.2	0.8	0.7	1.0	0.6	0.8
ה-ד	-1.2	0.5	-0.4	0.5	0.4	0.7	1.1	0.0	-0.1	0.5	0.2
סה"כ	-0.6	0.7	1.6	1.2	0.3	0.5	1.2	0.5	0.8	0.6	0.7
ה. בדואי											
בתקן לנורמטיביות	1.1	-1.3	1.4	1.2	1.6	2.2	-0.5	0.3	0.6	0.9	0.8
בפועל לנורמטיביות	1.1	0.0	0.0	3.2	2.3	3.9	3.0	2.6	1.0	3.0	2.0
ה-י	2.2	0.0	2.1	4.0	2.3	4.3	-1.6	6.4	2.0	3.0	2.5
ה-ד	0.0	4.3	2.3	4.0	0.0	5.0	3.7	1.1	2.5	2.5	2.5
סה"כ	9.6	2.0	1.4	3.7	1.6	4.3	1.6	3.4	4.1	2.9	3.4

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

- (1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ומזרח ירושלים).
- (2) הערך בשורת סה"כ בפועל לנורמטיביות אינו ממוצע משוקלל של הערכים בכל אחת מהקבוצות א'-ב', ג'-ד', ה'-ו' (באותו הטור) מהסיבה המצוינת בהערה 2 ללוח נ' 9.
- (3) כולל דרוזי (וצירקס). לא כולל מזרח ירושלים.

לוח נ'-11. הפער בין מספר הכיתות בפועל למספר הכיתות הנורמטיביות ובתקן בבית ספר יסודי¹ לפי מספר שעות ההוראה השבועיות של מורי משרד החינוך² לכיתה נורמטיבית, דרגת הכיתה³ וחלק מערכת החינוך, ממוצע 2000/2001 עד 2008/2009 (אחוזים)

יחס מספר הכיתות	דרגת הכיתה	עד 35	35-39	40-44	45 ומעלה	סה"כ
א. סה"כ						
בפועל לנורמטיביות	א' בי	-0.6	-0.3	4.0	18.6	3.4
	ג' די	-0.3	0.2	3.7	19.0	3.7
	ה' ו'	-1.1	-0.6	0.3	16.3	3.4
	סה"כ	0.0	0.6	3.2	9.8	3.5
בפועל לבתקן	סה"כ	0.4	1.3	2.5	7.1	2.6
ב. ממלכתי-עברי						
בפועל לנורמטיביות	א' בי	-0.6	0.5	6.0	20.7	3.7
	ג' די	-0.5	0.1	4.8	20.2	3.6
	ה' ו'	-0.5	-0.2	0.6	16.3	3.4
	סה"כ	0.2	2.3	4.2	9.3	3.6
בפועל לבתקן	סה"כ	0.2	1.9	2.9	6.0	2.5
ג. ממלכתי-דתי						
בפועל לנורמטיביות	א' בי	-0.9	0.0	0.8	27.2	6.6
	ג' די	0.0	-0.4	11.4	20.8	7.4
	ה' ו'	-3.9	0.5	0.0	18.1	7.8
	סה"כ	-1.2	2.3	4.1	14.1	9.3
בפועל לבתקן	סה"כ	0.7	1.5	4.1	11.5	7.9
ד. ערבי⁴						
בפועל לנורמטיביות	א' בי	-0.3	1.3	3.3	2.1	0.4
	ג' די	0.0	0.0	0.5	10.3	0.9
	ה' ו'	-1.5	0.0	0.0	13.4	0.1
	סה"כ	0.0	0.8	0.4	2.3	0.7
בפועל לבתקן	סה"כ	0.4	0.7	0.3	1.5	0.7
ה. בדואי						
בפועל לנורמטיביות	א' בי	0.0	0.0	1.7	18.8	1.8
	ג' די	-2.5	0.0	15.8	16.7	2.8
	ה' ו'	0.0	0.0	0.0	13.8	2.0
	סה"כ	0.0	4.5	1.9	2.9	3.3
בפועל לבתקן	סה"כ	-0.4	1.8	1.5	2.1	2.8

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

- (1) בית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ומזרח ירושלים).
- (2) שעות אורך ורוחב של מורי משרד החינוך. אינו כולל שעות תפקיד וכן שעות עבודה של מורים המלמדים תלמידים ממספר כיתות.
- (3) הערך בשורת סה"כ בפועל לנורמטיביות אינו ממוצע משוקלל של הערכים בכל אחת מהקבוצות א' בי, ג' די, ה' ו' (באותו הטור) מהסיבה המצוינת בהערה 2 ללוח נ'-9.
- (4) כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

לוח נ-12. שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'-ו'¹
לפי המקצוע, השנה וחלק מערכת החינוך

שעות אורך חובה	ממוצע 2004-9	2009	2008	2007	2006	2004	המקצוע
א. ממלכתי-עברי							
32	32.9	33.2	33.4	32.5	32.4	32.8	סה"כ ²
2	3.1	2.7	2.9	3.2	3.3	3.3	יהדות/מורשת
3	3.5	3.4	3.7	3.5	3.4	3.3	גיאוגרפיה/היסטוריה
3	6.0	6.2	6.2	6.1	5.6	5.9	עברית
0	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.1	ערבית
3	4.2	4.4	4.1	4.1	3.9	4.3	אנגלית
5	6.3	6.4	6.3	6.3	6.2	6.2	מתמטיקה
2	3.4	3.4	3.6	3.2	3.4	3.6	טבע ומדעים
2	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	חינוך גופני
2	1.7	1.6	1.8	1.5	1.8	1.8	אמנויות
2	1.6	2.1	1.9	1.3	1.2	1.2	תרבות ³
11	16.6	17.1	16.7	16.7	15.8	16.5	מקצועות הליבה ⁴
ב. ממלכתי-דתי							
32	34.3	34.4	33.6	34.5	32.1	35.2	סה"כ ²
2	9.5	9.8	9.2	9.7	8.7	10.0	יהדות/מורשת
3	2.4	2.6	2.3	2.4	2.2	2.4	גיאוגרפיה/היסטוריה
3	4.6	4.7	4.8	4.8	4.4	4.5	עברית
0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	ערבית
3	3.9	3.9	3.9	4.0	3.8	4.1	אנגלית
5	5.6	5.7	5.5	5.7	5.4	5.7	מתמטיקה
2	3.0	2.8	2.9	2.8	2.9	3.4	טבע ומדעים
2	1.8	1.9	1.9	1.8	1.8	1.8	חינוך גופני
2	1.3	1.2	1.2	1.3	1.3	1.7	אמנויות
2	1.1	1.2	1.4	1.2	0.8	0.9	תרבות ³
11	14.2	14.3	14.2	14.6	13.6	14.4	מקצועות הליבה ⁴

לוח נ' 12. שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה' ו'¹

לפי המקצוע, השנה וחלק מערכת החינוך – המשך

שעות אורך חובה	ממוצע 2004-9	2009	2008	2007	2006	2004	המקצוע
ג. ערבי⁵							
32	34.1	35.7	34.7	33.6	32.9	34.1	סה"כ²
2	1.8	1.7	1.8	1.8	1.8	1.6	יהדות/מורשת
3	2.6	2.8	3.1	2.7	2.1	2.1	גיאוגרפיה/היסטוריה
3	4.3	4.5	4.4	4.3	4.1	4.4	עברית
3	5.9	6.0	5.8	6.0	5.9	5.9	ערבית
3	4.4	4.6	4.4	4.3	4.3	4.4	אנגלית
5	5.9	6.1	5.9	5.9	5.8	6.0	מתמטיקה
2	4.0	4.2	3.9	3.8	4.0	4.1	טבע ומדעים
2	1.8	2.0	1.8	1.8	1.8	1.6	חינוך גופני
2	1.0	1.2	1.0	1.0	0.8	0.9	אמנויות
2	1.1	1.8	1.3	1.1	0.6	0.6	תרבות³
11	16.3	16.8	16.2	16.2	16.0	16.3	מקצועות הליבה⁴
ד. בדואי							
32	35.2	37.1	37.1	36.9	33.8	33.4	סה"כ²
2	1.9	2.1	1.8	2.4	1.5	1.8	יהדות/מורשת
3	3.1	3.5	4.6	3.4	2.7	1.6	גיאוגרפיה/היסטוריה
3	4.7	4.7	4.9	4.5	4.7	4.8	עברית
3	6.6	6.9	6.3	7.2	6.6	5.9	ערבית
3	4.4	4.5	4.3	4.4	4.6	4.3	אנגלית
5	6.1	6.5	6.1	6.2	6.0	5.8	מתמטיקה
2	3.5	3.6	3.3	3.7	3.7	3.2	טבע ומדעים
2	1.8	1.7	1.9	2.0	1.8	1.5	חינוך גופני
2	0.7	0.9	0.5	0.9	0.2	1.0	אמנויות
2	0.8	1.3	1.5	0.8	0.0	0.2	תרבות³
11	17.1	17.9	16.7	17.8	17.1	16.0	מקצועות הליבה⁴

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

- (1) כיתות ה' ו' בבית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).
- (2) כולל מקצועות נוספים לאלו המופיעים בלוח.
- (3) אורח חיים, כישורי חיים, בטיחות ו"מפתח הלב".
- (4) מקצועות הליבה: שפת אם (עברית/ערבית), אנגלית ומתמטיקה.
- (5) כולל דרוזי (וצירקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

לוח נ' 13. התפלגות שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'–ו'¹
לפי המקצוע וחלק מערכת החינוך, ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009 (אחוזים)

המקצוע	ממלכתי- עברי	ממלכתי- דתי	ערבי ²	בדואי
סה"כ ³	100.0	100.0	100.0	100.0
יהדות/מורשת	9.4	27.6	5.1	5.5
גיאוגרפיה/היסטוריה	10.5	7.0	7.5	8.9
עברית	18.2	13.5	12.7	13.4
ערבית	0.4	0.1	17.4	18.7
אנגלית	12.6	11.4	13.0	12.5
מתמטיקה	19.1	16.4	17.4	17.4
טבע ומדעים	10.5	8.6	11.7	10.0
חינוך גופני	6.1	5.3	5.3	5.0
אמנויות	5.2	3.8	2.9	2.0
תרבות ⁴	4.7	3.2	3.1	2.2
מקצועות הליבה ⁵	50.4	41.4	47.7	48.6

המקור: "אידע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ" ועיבודי המחברים.

- (1) כיתות ה'–ו' בבית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).
- (2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.
- (3) כולל מקצועות נוספים לאלו המופיעים בלוח.
- (4) אורח חיים, כישורי חיים, בטיחות ו"מפתח הלב".
- (5) מקצועות הליבה: שפת אם (עברית/ערבית), אנגלית ומתמטיקה.

לוח נ'-14. שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל א'-ד'¹
לפי חלק מערכת החינוך, דרגת הכיתה והמקצוע, ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009

המקצוע	ממלכתי-עברי				ממלכתי-דתי				שעות אורך חובה			
	א'	ב'	ג'	ד'	א'	ב'	ג'	ד'	א'	ב'	ג'	ד'
סה"כ ³	30.2	30.3	31.6	32.1	31.5	31.7	32.5	33.4	29	29	31	32
יהדות/מורשת	0.5	3.5	3.4	3.2	4.3	8.3	8.4	8.8	0	2	2	2
גיאוגרפיה/היסטוריה	0.6	2.2	2.5	2.7	0.5	1.7	1.8	2.0	0	3	3	3
עברית	10.8	7.4	7.0	6.4	10.0	6.3	5.5	4.9	6	3	3	3
ערבית	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0	0	0	0
אנגלית	0.4	0.8	2.0	3.5	0.5	0.7	1.8	3.2	0	0	0	3
מתמטיקה	7.7	6.6	6.5	6.3	7.0	5.9	5.8	5.8	5	5	5	5
טבע ומדעים	2.4	2.5	3.1	3.4	2.2	2.4	2.7	2.9	2	2	2	2
חינוך גופני	2.0	2.0	2.0	2.0	1.7	1.8	1.8	1.8	2	2	2	2
אמנויות	2.7	2.7	2.6	2.2	2.3	2.2	2.0	1.7	2	2	2	2
תרבות ⁴	1.9	1.6	1.6	1.4	1.4	1.2	1.1	1.1	2	2	2	2
מקצועות הליבה ⁵	18.9	14.9	15.5	16.2	17.5	12.9	13.1	13.9	11	8	8	11
המקצוע	ערבי ²				בדואי				שעות אורך חובה			
	א'	ב'	ג'	ד'	א'	ב'	ג'	ד'	א'	ב'	ג'	ד'
סה"כ ³	31.7	31.8	33.3	33.7	33.6	33.7	34.4	34.6	29	29	31	32
יהדות/מורשת	1.7	1.7	1.8	1.8	1.9	2.0	2.1	2.0	0	2	2	2
גיאוגרפיה/היסטוריה	0.8	1.8	2.0	2.0	0.9	1.8	1.8	1.9	0	3	3	3
עברית	0.3	1.3	4.3	4.3	0.3	1.2	4.9	4.8	0	0	3	3
ערבית	10.4	9.5	6.7	6.2	11.3	10.6	8.2	7.2	6	3	3	3
אנגלית	0.2	0.4	2.4	4.1	0.1	0.3	1.8	4.3	0	0	0	3
מתמטיקה	9.2	8.6	6.3	6.1	9.8	9.2	7.3	6.5	5	5	5	5
טבע ומדעים	2.6	2.7	3.7	3.8	2.6	2.7	3.4	3.5	2	2	2	2
חינוך גופני	2.0	1.9	1.9	1.8	1.8	1.7	1.7	1.7	2	2	2	2
אמנויות	1.7	1.6	1.5	1.2	2.2	1.9	1.3	1.0	2	2	2	2
תרבות ⁴	1.5	1.3	1.2	1.1	1.3	1.2	0.8	0.8	2	2	2	2
מקצועות הליבה ⁵	20.0	19.7	19.7	20.7	21.5	21.4	22.2	22.7	11	8	8	11

המקור: "אידע" – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

- (1) בבית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).
- (2) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.
- (3) כולל מקצועות נוספים לאלו המופיעים בלוח.
- (4) אורח חיים, כישורי חיים, בטיחות ו"מפתח הלב".
- (5) מקצועות הליבה: שפת אם (עברית/ערבית), אנגלית ומתמטיקה.

לוח נ' 15. שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'-ו'¹, לפי הרקע חברתי-כלכלי של התלמידים², המקצוע וחלק מערכת החינוך,

ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009

המקצוע	ממלכתי-עברי	ממלכתי-דתי	ערבי ³	בדואי
א. רקע חברתי-כלכלי חלש				
סה"כ ⁴	36.2	36.4	34.2	35.3
יהדות/מורשת	3.2	8.6	1.7	1.9
גיאוגרפיה/היסטוריה	3.3	2.4	2.6	3.2
עברית	6.8	5.7	4.3	4.7
ערבית	0.1	0.1	6.1	6.6
אנגלית	4.5	4.3	4.3	4.4
מתמטיקה	7.1	6.3	5.9	6.1
טבע ומדעים	4.1	3.4	3.9	3.5
חינוך גופני	2.2	1.9	1.8	1.8
אמנויות	2.0	1.6	0.9	0.7
תרבות ⁵	2.0	1.3	0.9	0.8
מקצועות הליבה ⁶	18.5	16.3	20.6	21.8
ב. רקע חברתי-כלכלי בינוני				
סה"כ ⁴	33.5	34.5	34.1	
יהדות/מורשת	3.2	9.3	1.8	
גיאוגרפיה/היסטוריה	3.5	2.4	2.6	
עברית	6.3	4.6	4.3	
ערבית	0.1	0.0	5.8	
אנגלית	4.2	3.9	4.5	
מתמטיקה	6.3	5.7	5.9	
טבע ומדעים	3.6	3.1	4.1	
חינוך גופני	2.0	1.9	1.8	
אמנויות	1.7	1.3	1.0	
תרבות ⁵	1.5	1.1	1.1	
מקצועות הליבה ⁶	16.9	14.2	16.3	
ג. רקע חברתי-כלכלי חזק				
סה"כ ⁴	31.7	32.6		
יהדות/מורשת	2.9	10.6		
גיאוגרפיה/היסטוריה	3.4	2.4		
עברית	5.6	4.1		
ערבית	0.2	0.0		
אנגלית	4.1	3.8		
מתמטיקה	6.1	5.1		
טבע ומדעים	3.2	2.4		
חינוך גופני	2.0	1.7		
אמנויות	1.7	1.2		
תרבות ⁵	1.5	1.0		
מקצועות הליבה ⁶	16.0	13.1		

המקור: "אידיע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

(1) כיתות ה'-ו' בבית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).

(2) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8-10; רקע בינוני – עשירוני הטיפוח 4-7; רקע חזק – עשירוני הטיפוח 1-3.

(3) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

(4) כולל מקצועות נוספים לאלו המופיעים בלוח.

(5) אורח חיים, כישורי חיים, בטיחות ו"מפתח הלב".

(6) מקצועות הליבה: שפת אם (עברית/ערבית), אנגלית ומתמטיקה.

לוח נ'-16. התפלגות שעות האורך השבועיות של מורי משרד החינוך לכיתה בפועל ה'-ו'¹, לפי הרקע חברתי-כלכלי של התלמידים², המקצוע וחלק מערכת החינוך, ממוצע 2003/2004 עד 2008/2009 (אחוזים)

המקצוע	ממלכתי-עברי	ממלכתי-דתי	ערבי ³	בדואי
א. רקע חברתי-כלכלי חלש				
סה"כ ⁴	100.0	100.0	100.0	100.0
יהדות/מורשת	8.8	23.6	5.0	5.4
גיאוגרפיה/היסטוריה	9.1	6.6	7.6	9.1
עברית	18.8	15.7	12.6	13.3
ערבית	0.3	0.3	17.8	18.7
אנגלית	12.4	11.8	12.6	12.5
מתמטיקה	19.6	17.3	17.3	17.3
טבע ומדעים	11.3	9.3	11.4	9.9
חינוך גופני	6.1	5.2	5.3	5.1
אמנויות	5.5	4.4	2.6	2.0
תרבות ⁵	5.5	3.6	2.6	2.3
מקצועות הליבה ⁶	51.1	44.8	60.2	61.8
ב. רקע חברתי-כלכלי בינוני				
סה"כ ⁴	100.0	100.0	100.0	
יהדות/מורשת	9.6	27.0	5.3	
גיאוגרפיה/היסטוריה	10.4	7.0	7.6	
עברית	18.8	13.3	12.6	
ערבית	0.3	0.0	17.0	
אנגלית	12.5	11.3	13.2	
מתמטיקה	18.8	16.5	17.3	
טבע ומדעים	10.7	9.0	12.0	
חינוך גופני	6.0	5.5	5.3	
אמנויות	5.1	3.8	2.9	
תרבות ⁵	4.5	3.2	3.2	
מקצועות הליבה ⁶	50.4	41.2	47.8	
ג. רקע חברתי-כלכלי חזק				
סה"כ ⁴	100.0	100.0		
יהדות/מורשת	9.1	32.5		
גיאוגרפיה/היסטוריה	10.7	7.4		
עברית	17.7	12.6		
ערבית	0.6	0.0		
אנגלית	12.9	11.7		
מתמטיקה	19.2	15.6		
טבע ומדעים	10.1	7.4		
חינוך גופני	6.3	5.2		
אמנויות	5.4	3.7		
תרבות ⁵	4.7	3.1		
מקצועות הליבה ⁶	50.5	40.2		

המקור: "אידיע – ניהול וייעוץ כלכלי בע"מ", משרד החינוך ועיבודי המחברים.

(1) כיתות ה'-ו' בבית ספר יסודי רשמי רגיל שבו כיתות א' עד ו' בלבד (לא כולל כיתות חינוך מיוחד ואת מזרח ירושלים).

(2) רקע חלש – עשירוני הטיפוח 8–10; רקע בינוני – עשירוני הטיפוח 4–7; רקע חזק – עשירוני הטיפוח 1–3.

(3) ערבי – כולל דרוזי (וצ'רקסי). לא כולל מזרח ירושלים.

(4) כולל מקצועות נוספים לאלו המופיעים בלוח.

(5) אורח חיים, כישורי חיים, בטיחות ו"מפתח הלב".

(6) מקצועות הליבה: שפת אם (עברית/ערבית), אנגלית ומתמטיקה.

נספח ב': מילון מונחים

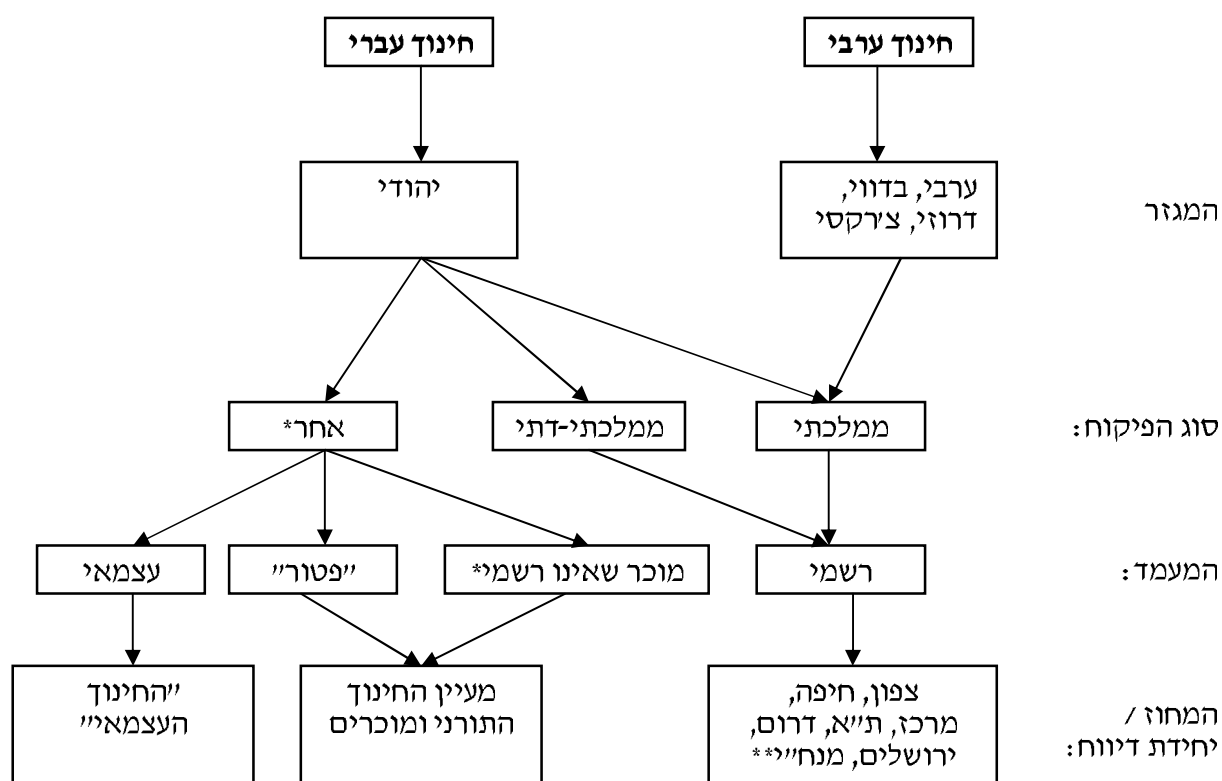
(ראו בהמשך גם תרשים קשרי הגומלין בין המגזר, סוג הפיקוח, המעמד והמחוז)

בית ספר יסודי	מוסד חינוכי שטווח הכיתות בו הוא א'-ט' (אליו עשוי להיות צמוד אשכול גנים) או קבוצה חלקית מהן. במחקר נכללו בתי ספר יסודיים בטווח הכיתות א'-ו' בלבד. בעקבות המעבר לחטיבות ביניים ("חיטוב") כארבע חמישיות מתלמידי כיתות ז' עד ט' לומדים בבתי ספר על-יסודיים.
חינוך ממלכתי	חינוך שאינו דתי במגזר היהודי והערבי. הוקם מתוקף חוק החינוך הממלכתי, התשי"ג-1953. רוב מוסדות החינוך הממלכתי הם רשמיים.
חינוך ממלכתי-דתי (ממ"ד)	חינוך יהודי דתי שאינו חרדי. מוסדותיו (רובם רשמיים) הם דתיים לפי אורח חייהם של התלמידים, תוכנית לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם, ובהם מתחנכים לחיי תורה ומצוות על פי המסורת הדתית וברוח הציונות הדתית. החינוך הממלכתי-דתי הוקם מתוקף חוק החינוך הממלכתי, התשי"ג-1953, ולו אוטונומיה מנהלית, בכפיפות לנוהלי משרד החינוך.
חינוך "אחר"	חינוך יהודי חרדי (מוכר שאינו רשמי או מוסד "פטורי").
יום חינוך ארוך (יוח"א)	תוכנית שבמסגרתה נוספות שעות לימודים וחינוך לביה"ס, ובלבד שמספר שעות הלימוד בכיתת-אם בשבוע לא יפחת מ-41 שעות. זאת בהתאם לחוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה, התשנ"ז – 1997. התוכנית מיושמת בהדרגה בגני ילדים ובבתי ספר יסודיים, תוך מתן עדיפות ליישובים ולשכונות מרקע חברתי-כלכלי חלש.
כיתת-אם	היחידה החינוכית בבית הספר במסגרתה התלמידים לומדים את רוב השעות ביחד.
כיתה בפועל	כיתת-אם הפועלת בבית הספר. לעיתים מספר הכיתות בפועל בשכבה עולה על מספר הכיתות בתקן.
כיתה בתקן	כיתת-אם שאושרה על ידי משרד החינוך. לעיתים מספר הכיתות בתקן בשכבה עולה על מספר הכיתות הנורמטיביות.
כיתה נורמטיבית	כיתה המונה 20–40 תלמידים. לדוגמא, בשכבה של 80 תלמידים יהיו 2 כיתות נורמטיביות, ולעומת זאת בשכבה של 81 תלמידים יהיו 3 כיתות נורמטיביות. כיתה המונה פחות מ-20 תלמידים מוגדרת ככיתה חסרה.
מגזר	השתייכות בית הספר לפי הדת/הלאום: יהודי, ערבי, בדואי, דרוזי וצ'רקסי.
מוסד חינוך מוכר (שאינו רשמי)	מוסדות חינוך של רשת החינוך העצמאי, רשת "מעין החינוך התורני" ומוסדות מוכרים שאינם רשמיים אחרים בפיקוח משרד החינוך (למשל מוסדות כנסייתיים במגזר הערבי ומספר קטן של מוסדות בחינוך הממלכתי העברי והחינוך הממלכתי-דתי). המורים מועסקים על ידי בעל המוסד, והמוסד הוא בפיקוח משרד החינוך, אולם יש לו יותר חופש בקבלת תלמידים, בהעסקת מורים, בקביעת תוכנית הלימודים וכדומה.
מוסד חינוך רגיל	מוסד שאינו של החינוך המיוחד. בחלק ממוסדות החינוך הרגילים פועלות כיתות נפרדות לתלמידי החינוך המיוחד ו/או נמצאים תלמידים בעלי לקויות המשתלבים בכיתות רגילות (תלמידי שילוב).
מוסד חינוך רשמי	מוסד חינוך המוחזק על ידי המדינה/רשות מקומית והוכרז כמוסד רשמי ברשומות. המורים הם בדרך כלל עובדי מדינה, המוסד הוא בפיקוח מלא של משרד החינוך, ומונהג בו חינוך ממלכתי או ממלכתי-דתי, על פי תוכנית הלימודים שקבע המשרד.
"מוסד פטורי"	מוסד חינוך שאינו משתייך לחינוך המוכר (הרשמי ושאינו רשמי) ומצוי בבעלות שאינה ממשלתית ובפיקוח חלקי ביותר של משרד החינוך (בעיקר בנושאי בטיחות וגהות). המוסדות מאכלסים תלמידים מהמגזר החרדי.

מחוז	המחוז המינהלי של משרד הפנים, המשמש גם את הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. החלוקה הגיאוגרפית שונה מזו של מחוזות משרד החינוך.
מורי משרד החינוך מורים אחרים	מורים המועסקים על ידי משרד החינוך. עובדים בתפקידי הוראה וחינוך שאינם מורי משרד החינוך, המועסקים על ידי גופים אחרים כעמותות, רשויות מקומיות, וכן בנות שירות לאומי / מורות חיילות, סטודנטים במסגרת סח"ב (סטודנטים חוברים לביה"ס ולגנים) ועוד. חלקם ממומנים על ידי משרד החינוך ומשרדי ממשלה אחרים.
מעמד	המעמד המשפטי של בית הספר: רשמי, מוכר (שאינו רשמי), עצמאי, [מוסד] "פטור" – ראו הגדרות במילון.
"מקורות אחרים" (ש"ש)	שעות עבודה של מורים הממומנות על ידי גופים חוץ-ממשלתיים, ובכללם רשויות מקומיות, עמותות, הורים (במסגרת תל"ן – תוכנית לימודים נוספת) ומתנדבים. יצוין כי חלק משעות העבודה של המורים המגיעות מהעמותות (כקרנות קרב וסקט"א-רש"י) ממומנות אף הן על ידי משרד החינוך במסגרת matching, אבל ב"בקרת התקן" לא ניתן להבחין בין שני מקורות המימון.
"משרד החינוך בתקן" (ש"ש)	השעות השבועיות (ש"ש) שמקצה אגף מוסדות חינוך (אמח"י) במשרד החינוך למוסד חינוכי, בהתאם למפתחות הקצאה שנקבעו בתקנות (תקנות חינוך ממלכתי (סדרי פיקוח), התשי"ז-1956).
"משרד החינוך שלא בתקן" (ש"ש)	שעות שבועיות (ש"ש) המוקצות על ידי משרד החינוך, ומקצתן על ידי גופים ממשלתיים אחרים, למוסד חינוכי. נכללות שעות שמשרד החינוך מממן ישירות וכוח אדם שמשרד החינוך מממן ⁵¹ (מורות חיילות, בנות שירות לאומי, גרעיני מורים, תגבור תורני, פר"ח [פרויקט חונכות תלמידים על ידי סטודנטים], סח"ב [סטודנטים חוברים לבית הספר ולגן] ועוד), לעיתים תוך השתתפות גופים ממשלתיים נוספים, כמשרד הביטחון ומשרד ראש הממשלה.
סוג פיקוח	ההשתייכות הדתית של בית הספר בחינוך העברי: ממלכתי, ממלכתי-דתי ואחר – ראו הגדרות במילון. כל בתי הספר בחינוך הערבי (כולל הכנסייתיים) שייכים לחינוך הממלכתי.
עשירון טיפוח	מדד הטיפוח הוא ערך המציין את המעמד החברתי-כלכלי של כל תלמיד בחינוך היסודי (ובחטיבות הביניים) על סמך מאפיינים שונים: השכלת ההורים, הכנסתם, מספר האחים והאחיות, עולה חדש, מקום המגורים ועוד. התלמידים מחולקים לעשירוני טיפוח: התלמידים בעשירון 1 הם מהרקע החברתי-כלכלי החזק ביותר, ואלו בעשירון 10 מהחלש ביותר (סולם הפוך מסולם האשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים, המתפרסם על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). להרחבה ראו בלס ואחרים (2010).
שעה שבועית (ש"ש)	שעת עבודה שבועית של מורה במהלך שנת לימודים.
שעת אורך	שעה שלומדת כיתת-אם.
שעת רוחב	שעת למידה שאינה שעת אורך (הקבצות כולל פיצול כיתות לבנים ולבנות).
שעת תגבור [דיפרנציאלי]	שעת לימוד קבועה של תלמיד או קבוצת תלמידים קטנה (בעיקר תלמידים מתקשים / עולים), שאינה שעת אורך או רוחב.
שעת תפקיד	שעה מתקן השעות של בית הספר המיועדת לביצוע תפקיד שאושר על ידי משרד החינוך (ניהול [2 שעות לכיתת-אם], חינוך [3 שעות לכיתת-אם] וייעוץ). בתי הספר נוהגים להקצות שעות גם לתפקידים נוספים.

⁵¹ משרד החינוך מממן בכסף את כוח האדם המדובר. השימוש בכוח האדם נתון לשיקול מוסדות החינוך, ו"בקרת התקן" מודדת אך ורק את השימוש בו בתהליך העבודה של המורים.

תרשים קשרי הגומלין בין המגזר, סוג הפיקוח, המעמד והמחוז

* החינוך המוכר שאינו רשמי כולל גם מספר קטן של בתי ספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי (בתי ספר דמוקרטיים ועוד) ובחינוך הערבי (בעיקר בתי ספר כנסייתיים).

** מנח"י – מינהל חינוך ירושלים (העיר ירושלים, להבדיל מהמחוז).

ביבליוגרפיה

- אדן, שי (1980), "תמורות בחברה הישראלית והשתקפותן בתכניות הלימודים של גיל חינוך החובה", *הלכה למעשה בתכנון לימודים*, גיליון 1, עמ' 7-37.
- בלס נ', נ' זוסמן ושי צור (2010), *תקצוב החינוך היסודי 2009-2001*, בנק ישראל, חטיבת המחקר, סדרת מאמרים לדיון 2010.18.
- (2011), "מגמות בהתפתחות מערכת החינוך", בתוך: ד' בן-דוד (עורך), *דו"ח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות*, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, ירושלים.
- בן ששון-פורסטנברג, שי (2003), *תוכנית הליבה*, הכנסת, מרכז מחקר ומידע.
- בנק ישראל (2011), *דין וחשבון 2010*, פרק ח'.
- בנטואיץ, יי (1960), *החינוך במדינת ישראל*, יהושע צ'צ'יק הוצאת ספרים בע"מ, תל אביב.
- גורדון ואחרים (2001), *מחקר הערכת יישום חוק שבוע לימודים בן 41 שעות*, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב והמכללה לחינוך ע"ש קיי.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (שנים שונות), *שנתון סטטיסטי לישראל*.
- (2001א), *סקר שירותי חינוך ורווחה – בתי ספר יסודיים ועל-יסודיים*, חינוך עברי וחינוך ערבי, תשס"ח, פרסום מס' 1446.
- (2011ב), *סקר שעות הוראה במקצוע בבתי ספר יסודיים*, הודעה לעיתונות 305/2011, נובמבר.
- הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (2007), *מיצ"ב התשס"ו: תמונת מצב ארצית בבתי הספר היסודיים*.
- וורגן, יי (2010), *דחיית המועדים ליישום החוק בדבר פיצול כיתות א'-ב' בלימודי מיומנויות היסוד*, הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- (2011), *העסקת מורים במערכת החינוך: מעקב אחר התופעה של העסקת מורים באמצעות גופים מתווכים*, הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- מטיאש, יי ונ' צבר-בן יהושע (2004), "רפורמות בתכנון לימודים בחינוך הממלכתי והמאבק על הזהות", *מגמות*, מ"ג (1), עמ' 84-108.
- משרד החינוך והתרבות (1988), *משרד החינוך והתרבות*.
- משרד החינוך, התרבות והספורט (1998), *עובדות ונתונים התשנ"ח 1998*, המינהל לכלכלה ולתקציבים, ירושלים.
- (2000), *מבנה הלימודים, עקרונות ההוראה וארגון מערכת השעות בבית הספר היסודי*, חוזר מנכ"ל תשי"ס 7(ב) 3.1-8.
- (2003), *תוכנית יסוד (ליבה) לחינוך היסודי במדינת ישראל*, חוזר מנכ"ל תשס"ג 10(א) 3.1-21.
- (2004), *מערכת החינוך בראי המיצ"ב: תשס"ב*, אגף הערכה ומדידה.
- (2005), *מערכת החינוך בראי המיצ"ב – דוח ארצי: תשס"ד*, אגף הערכה ומדידה.
- משרד החינוך (2005), *תכנית יסוד (ליבה) לחינוך היסודי במדינת ישראל*, חוזר מנכ"ל תשס"ו 3(א) 3.1-25.
- (2011), *תכנית היסוד למגזר החרדי בבית הספר היסודי, בכיתות א'-ח'*, חוזר מנכ"ל תשע"ב 1(ב) 3.1-41.
- קלינוב, ר' (2010), *תקצוב מערכת החינוך היסודי וחטיבות הביניים 2008-2003*, המכון למחקר כלכלי בישראל על-שם מוריס פאלק, מאמר לדיון A10.01.
- Mullis, I.V.S, M.O. Martin, A.M. Kennedy and P. Foy (2007), *IEA's Progress in International Reading Literacy Study in Primary School in 40 Countries*, TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, Chestnut Hill, MA.
- OECD (2011), *Education at a Glance 2011: OECD Indicators*, OECD Publishing.